

PRAYAAS

PRAYAAS TIMES

CA CAPSULE

JANUARY-2025 Compilation (Mar)

MPSC

अनुक्रमणिका

राजकीय आणि घटनात्मक..... 1

१. संसदेचे अधिवेशन दिल्लीबाहेर घेण्याची मागणी1
 - 1.1 संसदीय अधिवेशनासंबंधी घटनात्मक तरतुदी: 1
२. अलाहाबाद उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांवर महाभियोग चालवण्याचा प्रयत्न1
 - 2.1 घटनात्मक संरक्षण आणि महाभियोगाची कारणे: 1
 - 2.2 महाभियोग प्रक्रियेचे टप्पे:..... 1
 - 2.3 मागील महाभियोग प्रयत्न: 2
३. ओ.पी. जिंदाल विद्यापीठात भारताच्या पहिल्या संविधान संग्रहालयाचे उद्घाटन2
४. "आपली राज्यघटना, आपला स्वाभिमान" अभियान2
- ५) संविधानाच्या संस्कृत आणि मैथिली अनुवादांचे अनावरण2
 - 5.1 अधिकृत भाषा: प्रमुख विभाग 2
 - पातळी लेख मुख्य तरतूद 2
 - 5.2 महत्वाचे लेख 2
 - 5.3 भाषा जोडणार या दुरुस्त्या:..... 3
 - 5.4 शास्त्रीय भाषा 3
 - 5.5 परीक्षेसाठी महत्वाचे मुद्दे 3
६. तक्रार निवारण मूल्यांकन आणि निर्देशांक (GRAI) 20233
७. प्रार्थनास्थळांबाबत नवीन खटले दाखल न करण्याचे सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश3
 - 7.1 उपासना स्थळे कायदा, 1991:..... 3
८. राज्यसभेच्या सभापतींविरोधात अविश्वास ठरावाची नोटीस4
 - 8.1 घटनात्मक आधार:..... 4
९. हुंडा व घरगुती हिंसाचार कायद्याचा फेरविचार करण्याची मागणी .4
१०. हेमंत सोरेन यांनी चौथ्यांदा झारखंडच्या मुख्यमंत्रीपदाची शपथ घेतली.4
११. बँकिंग कायदे (दुरुस्ती) विधेयक लोकसभेत मंजूर4
 - 11.1 प्रमुख वैशिष्ट्ये: 4
१२. यूएपीए अंतर्गत 'उल्फा'वर बंदी.....4
१३. जम्मू आणि काश्मीरमध्ये 1950 पासून पहिला संविधान दिन साजरा5
१४. 'सराय काले खान चौक' चे नाव बदलून 'भगवान बिरसा मुंडा चौक' करण्यात आले5

आंतरराष्ट्रीय..... 5

१. 19 वी जी 20 शिखर परिषद 20245
 - 1.1 शिखर परिषदेची ठळक वैशिष्ट्ये: 5
 - 1.2 जी -20 (20 चा गट): 5
२. आयसीए जागतिक सहकारी परिषद 20246
 - 2.1 2025 - संयुक्त राष्ट्र आंतरराष्ट्रीय सहकार वर्ष:..... 6
३. नेटवर्क सज्जता निर्देशांक 2024 मध्ये भारत 49 व्या क्रमांकावर .6
 - 3.1 महत्वाच्या क्षेत्रांमध्ये भारताची जागतिक क्रमवारी: 6
 - 3.2 निर्देशांकातील शीर्ष देश: 6

४. अंमली पदार्थावरील संयुक्त राष्ट्र आयोगाच्या 68 व्या सत्राचे अध्यक्षपद भारत भूषवणार..... 6
५. जागतिक मृदा परिषद (जीएससी) 2024 6
६. भारत: सर्वात वेगाने वाढणारी G20 अर्थव्यवस्था 7
 - 6.1 तुलनात्मक वाढीचा अंदाज:..... 7
७. नेतृंबो नंदी-नदैतवा: नामिबियाच्या पहिल्या महिला राष्ट्रपती 7
८. जागतिक सागरी तंत्रज्ञान परिषद (WMTC) 2024: चेन्नई 7
९. दुसरी भारत-कॅरिकॉम शिखर परिषद 7
 - 9.1 कॅरिबियन समुदाय (कॅरिकॉम) बदल: 7
१०. सीरियातील सत्ताबदल 8
११. स्वित्झर्लंडने भारताचा एमएफएन दर्जा निलंबित केला 8
 - 11.1 सर्वाधिक पसंतीचे राष्ट्र (एमएफएन) स्थिती:..... 8
१२. रोमानिया आणि बल्गेरिया शॅंगेन झोनमध्ये सामील झाले..... 8
 - 12.1 शॅंगेन झोन बदल:..... 8
१३. संयुक्त राष्ट्र शांतता स्थापना आयोगावर (पीबीसी) भारताची पुन्हा निवड 8
१४. एफबीआयचे नवे संचालक म्हणून भारतीय-अमेरिकन काश पटेल..... 8
१५. अँटीमाइक्रोबियल रेझिस्टन्स (एएमआर) वरील चौथी जागतिक उच्च-स्तरीय मंत्रिस्तरीय परिषद 8
१६. भारतीय विद्यार्थी अमेरिकेतील सर्वोत्तम शैक्षणिक नोंदणी..... 8
१७. वाल्डेसी उक्विझा इंटरपोलचे नवे सरचिटणीस 9
१८. ऐतिहासिक सार्वमताद्वारे गॅबॉनमध्ये नवीन संविधान मंजूर 9
१९. 40 वर्षात इराकची पहिली राष्ट्रीय जनगणना 9
२०. आर्मेनिया आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडी (ISA) चा 104 वा पूर्ण सदस्य बनला..... 9
२१. आंतरराष्ट्रीय गीता महोत्सव 2024..... 9
२२. नागरी हक्कांसाठी सहाय्यक अॅटर्नी जनरल म्हणून हरमीत दिल्ली यांची निवड..... 9
२३. फ्रान्स्वा बायरू : फ्रान्सचे नवे पंतप्रधान..... 9

महाराष्ट्र..... 9

१. देवेंद्र फडणवीस तिसऱ्यांदा मुख्यमंत्रीपदी विराजमान..... 9
 - 1.1 राजकीय प्रवास : 10
 - 1.2 महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री: महत्वाच्या गोष्टी..... 10
 - 1.3 प्रमुख मुख्यमंत्र्यांची यादी..... 10
२. मालवणमध्ये भारताची पहिली समुद्रतळ स्वच्छता मोहीम.....10
३. माता आणि बाल आरोग्यासाठीच्या 'वात्सल्य' योजनेने राष्ट्रीय 'स्कोच' पुरस्कार पटकावला.....10
४. सेंद्रिय उत्पादनात महाराष्ट्र तिसऱ्या क्रमांकावर10
५. पहिला मंत्रिमंडळ विस्तार.....11
 - 5.1 महाराष्ट्र शासनात पोर्टफोलिओ वाटप: 11
 - 5.1.1 कॅबिनेट मंत्री: 11

5.1.2 राज्यमंत्री:	12
6. राज्यभरात पशुगणनेला सुरुवात.....	12
7. विशेष अधिवेशनाचे प्रवक्ते म्हणून कालिदास कोळंबकर.....	12
8. अधिवक्ता राहुल नार्वेकर यांची विधानसभा अध्यक्ष म्हणून एकमताने निवड.....	12
९. शिवाजी महाराजांच्या पुतळ्याचे काम राम सुतार यांच्या कंपनीला देण्यात आले.....	12
अर्थव्यवस्था.....	12
1. संजय मल्होत्रा : आरबीआयचे नवे गव्हर्नर.....	12
1.1 आरबीआय गव्हर्नर: महत्त्वाची तथ्ये	13
1.2 उल्लेखनीय रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर	13
1.3 अधिकार आणि कार्ये:	13
2. भारताची 10 वर्षांची कॉफी ग्रोथ प्लॅन.....	13
2.1 ठळक मुद्दे:.....	13
3. 'जलवाहक' योजना	13
4. राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान (एनएमएनएफ).....	13
5. भारतातील एकूण एफडीआय ओघ 1 ट्रिलियन डॉलर्सपेक्षा जास्त	14
5.1 शीर्ष स्रोत देश:.....	14
6. भू-नीर पोर्टल	14
7. पीएम-वाणी.....	14
8. पर्यटन मित्र आणि पर्यटनदीदी उपक्रम	14
9. विमा सखी योजना.....	14
10. लेहमधील भारताचे पहिले हरित हायड्रोजन इंधन केंद्र.....	14
11. भारतातील पहिल्या व्हर्टिकल लिफ्ट रेल्वे सी ब्रिजची चाचणी पूर्ण	14
12. भारतातील पहिली 'उबर शिकारा' सेवा श्रीनगरमध्ये सुरू करण्यात आली	15
13. मिशन अरुण हिमवीर.....	15
14. मूलभूत पशुसंवर्धन सांख्यिकी (बीएएचएस) 2024	15
14.1 बीएएचएस 2024 ची ठळक वैशिष्ट्ये:.....	15
15. 23 राज्यांमध्ये 40 पर्यटन स्थळांच्या विकासासाठी योजना.....	15
15.1 एसएएससीआय योजना:.....	16
16. भारतीय वायु (भारतीय विमानन) विधेयक 2024	16
17. कृषी रोजगारात वाढ	16
17.1 घटक:.....	16
18. लघु वित्त बँकांना (एसएफबी) यूपीआय-आधारित कर्ज देण्याची परवानगी	16
19. न्यायमूर्ती नवाब सिंह कृषी संकट समितीचा अहवाल.....	16
20 व्या युरोपचे डिजिटल युरो	16
21. सागरमंथन : द ग्रेट ओशन डायलॉग.....	16
22. ई-दाखिल पोर्टल	16
23. 5जी एआय-आरएएन.....	17
24. भारताची पहिली एआय डेटा बँक.....	17

25. भारतातील पहिली स्वावलंबी गौशाला ग्वाल्हेरमध्ये	17
26. सुरक्षा अॅप.....	17
सामाजिक घडामोडी	17
1. नवीन लोकसंख्या धोरणाचा पुनर्विचार	17
१.१ भारतात नवीन लोकसंख्या धोरणाची गरज आहे ?	17
2. वन नेशन वन सबस्क्रिप्शन (ओएनओएस).....	18
3. बालविवाह मुक्त भारत अभियान.....	18
4. शी-बॉक्स पोर्टल.....	18
5. सार्वजनिक वितरण प्रणाली सुधारणांसाठी 'अन्न चक्र' आणि 'स्कॅन'	18
6. क्यूएस वर्ल्ड युनिव्हर्सिटी रँकिंग: सस्टेनेबिलिटी 2025	18
7. नई चेतना 3.0	18
8. अष्ट लक्ष्मी महोत्सव	18
9. शीस्टेम 2024.....	19
10. मुख्यमंत्री महिला सम्मान योजना	19
11. औषध निर्देशांक अहवाल 2024 मध्ये प्रवेश	19
11.1 ठळक वैशिष्ट्ये:.....	19
12. अटल इनोव्हेशन मिशन 2.0 (AIM 2.0).....	19
12.1 अटल इनोव्हेशन मिशन 2.0 अंतर्गत प्रमुख कार्यक्रम:..	19
12.2 एआयएमचे मुख्य स्तंभ (2016 मध्ये स्थापित):.....	19
13) भारतातील सार्वत्रिक मूलभूत साक्षरतेचे मूल्यांकन	19
14. पीएम-एबीएचआईएम (पीएम आयुष्मान भारत हेल्थ इंफ्रास्ट्रक्चर मिशन)	19
15. इंडिया स्किल्स रिपोर्ट 2025	20
16. सिकलसेल निर्मूलन टपाल तिकीट.....	20
17. हॉर्नबिल फेस्टिव्हल	20
18. नि-क्षय वाहन	20
19. व्हिजन पोर्टल	20
20. ज्ञान-कुंभ 2024.....	20
21. 'द टीचर अॅप'	20
22. पश्चिम बंगालला युनेस्कोचा दर्जा	20
23. तेलंगणाची रायथू भरोसा योजना	20
24. गूगल-एनसीईआरटी भागीदारी.....	20
25. गीता जयंती 2024 रेकॉर्ड्स	20
पर्यावरण	21
- देशातील 56 वे आणि 57 वे व्याघ्र प्रकल्प	21
1.1 गुरु घासीदास - तमोर पिंगला व्याघ्र प्रकल्प:.....	21
1.2 रातापानी व्याघ्र प्रकल्प:.....	21
1.3 अलीकडेच अधिसूचित केलेले व्याघ्र प्रकल्प:	21
1.4 द टायगर (पॅथेरा टायग्रिस):.....	21
1.5 सर्वाधिक वाघ असलेली राज्ये:	21
1.6 सर्वाधिक वाघ असलेले व्याघ्र अभयारण्य:	22
1.7 नोंदी:.....	22

महाराष्ट्रातील 1.8 व्याघ्र अभयारण्य:.....	22	13. आयआयएससीने 'स्ट्रॉंग' चे अनावरण केले.....	27
2. यूएनसीसीडी कॉप16 शिखर परिषद.....	22	14. नैनोपोर टेक्नोलॉजी.....	28
3. हवामान बदल कामगिरी निर्देशांक (सीसीपीआय) 2025	22	14.1 अनुप्रयोग:	28
3.1 क्रमवारी:.....	22	संरक्षण आणि अवकाश	28
3.2 तळाशी कामगिरी करणारे:.....	23	1. जीसॅट-एन2 (जीसॅट-20) उपग्रहाचे प्रक्षेपण	28
3.3 भारताची कामगिरी:.....	23	2. एक्सिओम -4 मिशन.....	28
3.4 निर्देशांकाबद्दल:.....	23	3. भारताची पहिली लांब पल्ल्याच्या हायपरसोनिक क्षेपणास्त्राची चाचणी.....	28
4. हरितगृह वायू उत्सर्जनात शांघाय आघाडीवर.....	23	4. एमओआय-टीडी : अंतराळातील भारताची पहिली कृत्रिम बुद्धिमत्ता प्रयोगशाळा.....	28
4.1 उत्सर्जन ट्रेड:	23	5. पीएसएलव्ही-सी59/प्रोबा-3 मिशन.....	28
5. गोड्या पाण्याच्या साठ्यात जागतिक घट	23	6. जोरावर - इंडियन लाइट टँक (आईएलटी).....	29
5.1 मुख्य निष्कर्ष:.....	23	7. गगनयानासाठी इस्रो आणि एएसए यांचे सहकार्य	29
5.2 भारताबाबत निष्कर्ष:.....	24	8. आयएनएसव्ही तारिणी: जागतिक परिभ्रमण "नाविका सागर परिक्रमा II"	29
6. जागतिक प्लास्टिक करार	24	9. आदित्य-एल 1 आणि प्रोबा -3: सौर संशोधन जोडी	29
6.1 एकमत होण्यात अयशस्वी होण्याची कारणे:	24	10. के-4 क्षेपणास्त्राची आयएनएस अरिघाटकडून यशस्वी चाचणी.....	29
7. तामिळनाडू आणि पुद्दुचेरीमध्ये फेंगल चक्रीवादळ धडकले.	24	10.1 के -4 क्षेपणास्त्राची वैशिष्ट्ये:.....	29
8. लेक-इफेक्ट स्नो.....	24	10.2 आयएनएस अरिघाट:	29
8.1 यंत्रणा:.....	24	11. डॉ. जयतीर्थ जोशी - ब्रह्मोस एअरोस्पेसचे नवे प्रमुख	30
9. ओडिशातील 24 किनारी गावांना युनेस्कोने 'त्सुनामी रेडी ' मान्यता दिली.....	25	11.1 डॉ. जयतीर्थ जोशी यांच्याविषयी:.....	30
10. आंध्र प्रदेश सरकारने कचरा कर रद्द केला	25	11.2 ब्रह्मोस एरोस्पेस:	30
11. चीनने अंटार्क्टिकामध्ये पहिले वातावरणीय निरीक्षण केंद्र उघडले	25	12. सियाचीनमध्ये ऑप्टिकल फायबर.....	30
12. दिल्ली प्राणिसंग्रहालयातील तलावाचे पाणी शुद्ध करण्यासाठी नॅनो बबल टेक.....	25	13. एकलव्य प्लॅटफॉर्म	30
विज्ञान आणि तंत्रज्ञान[संपादन].....	25	14. भारताने क्यूबसॅट मानकांचा स्वीकार केला	30
1. 'वन डे वन जिनोम' उपक्रम	25	14.1 क्यूबसॅट:.....	30
1.1 उपक्रमाविषयी :.....	25	15. अर्थ कोपायलट.....	31
1.2 संभाव्य फायदे:.....	25	16. सिनबॅक्स	31
2. नॅफिशोमाइसिन : भारतातील स्वदेशी प्रतिजैविक.....	25	17. हरिमऊ शक्ती व्यायाम.....	31
3. बोस-आईनस्टाइन सांख्यिकीची शताब्दी.....	26	पुरस्कार आणि पुस्तके	31
3.1 सत्येंद्र नाथ बोस कोण होते?	26	1. डॅनियल बरेनबोईम आणि अली अबू अव्वाद यांना इंदिरा गांधी शांतता पुरस्कार 2023 ने सन्मानित करण्यात आले.....	31
3.2 मुख्य संकल्पना:.....	26	1.1 डॅनियल बॅरेनबोईम:.....	31
4. स्वस्तिक उपक्रम	26	1.2 अली अबू अव्वाद:	31
5. बायोप्लास्टिक्स	26	1.3 इंदिरा गांधी शांतता पुरस्काराबद्दल:	31
6. धारिणी: 3 डी गर्भ ब्रेन अॅटलास	26	२. माधव गाडगीळ यांना संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या 'चॅम्पियन्स ऑफ द अर्थ' जीवनगौरव पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.	32
7. जेनकास्ट: गुगलचे एआय मॉडेल.....	26	२.१ माधव गाडगीळ यांच्याविषयी:.....	32
7.1 सोरा:.....	26	3. डोनाल्ड ट्रम्प: टाइम पर्सन ऑफ द इयर 2024.....	32
8. आयआयटी गुवाहाटी येथे 10 वा भारत आंतरराष्ट्रीय विज्ञान महोत्सव (आयआयएसएफ) 2024	26	3.1 अलीकडील विजेते:.....	32
9. गणिती समस्या सोडविण्यासाठी जीवाणू.....	27	4. अमिताव कुमार दिग्दर्शित 'माय बिव्हलर्ड लाइफ'	32
10. नवोन्मेषासाठी आयसीएमआरचे 'जागतिक आव्हानातील पहिले'	27	5. पायल कपाडिया यांचे गोल्डन ग्लोब नामांकन.....	32
11. गुगलचे क्वांटम कॉम्प्युटिंग ब्रेकथू.....	27	6. "द कुंबाया स्टोरी" ने टीव्हीई ग्लोबल सस्टेनेबिलिटी फिल्म अवॉर्ड जिंकला	32
11.1 क्लासिकल विरुद्ध क्वांटम कॉम्प्युटिंग:.....	27		
12. रोग एक्स	27		

7. राष्ट्रीय गोपाल रत्न पुरस्कार 2024	32	12. भारतीय महिला संघाने आशियाई चॅम्पियन्स ट्रॉफीचे विजेतेपद कायम राखले	35
7.1 पुरस्कार श्रेणी:.....	32	13. ऑलिम्पिक पदक विजेती एम्मा मॅककॉनने निवृत्तीची घोषणा केली	35
8. हैदराबाद विमानतळासाठी डिजिटल नवोन्मेषासाठी जागतिक पुरस्कार.....	33	14. भारताच्या डिविथ रेड्डीने 8 वर्षांखालील वर्ल्ड चॅम्पियन विजेतेपद पटकावले	35
9. कोल इंडिया लिमिटेडने 2024 चा हरित जागतिक पर्यावरण पुरस्कार जिंकला.....	33	15. बांगलादेशने 'अंडर-19 आशिया कप' चे विजेतेपद पटकावले.36	
10. व्हिक्टोरिया केजर थेलविग डेन्मार्कची पहिली मिस युनिव्हर्स बनली	33	16. शाहीन आफ्रिदी - सर्व फॉर्ममध्ये सर्वात तरुण 100 विकेट्स घेणारा.....	36
11. भारती कोळी यांना बॅकिंगमधील उदयोन्मुख स्टार म्हणून सन्मानित करण्यात आले	33	17. नंदन कुमार झा यांची आयएमएसएच्या अध्यक्षपदी निवड	36
खेळ	33	बातम्यांमधील व्यक्तिमत्त्वे.....	36
1. डी. गुकेश : सर्वात तरुण जागतिक बुद्धिबळ चॅम्पियन	33	1. सोमनहल्ली मल्लैया कृष्णा (एस. एम. कृष्णा)	36
1.1 डी. गुकेश यांच्याबद्दल:.....	33	1.1 राजकीय कारकीर्द:	36
2. जय शाह: आयसीसीच्या इतिहासातील सर्वात तरुण अध्यक्ष.....	34	1.2 पुरस्कार:	36
2.1 आयसीसीचे नेतृत्व करणारे भारतीय:.....	34	2. झाकीर हुसैन.....	36
2.2 आयसीसी बद्दल:	34	2.1 पुरस्कार आणि सन्मान:.....	36
3. 2025 मध्ये भारत पहिल्या खो-खो विश्वचषकाचे यजमानपद भूषवणार.....	34	2.2 सांगीतिक प्रवास:	37
4. भारताने पाचवा पुरुष हॉकी ज्युनियर आशिया चषक जिंकला ..	34	3. प्रोफेसर अमिया कुमार बागची	37
5. 2030 आणि 2034 साठी फिफा विश्वचषक स्पर्धेचे यजमानपद	34	3.1 शैक्षणिक कारकीर्द:.....	37
6. व्हस्टर्पेनने सलग चौथी एफ 1 चॅम्पियनशिप जिंकली (2024)..	34	3.2 संस्थात्मक योगदान:	37
7. मॅग्नस कार्लसनने टाटा स्टील चेस इंडिया 2024 जिंकला	34	3.3 सार्वजनिक आणि व्यावसायिक भूमिका:.....	37
7.1 टाटा स्टील चेस इंडिया 2024 चे विजेते:	35	वन लाइनर्स :.....	37
8. आयपीएल 2025 लिलाव	35	1. राजकीय आणि घटनात्मक	37
9. कुश मैनी: एफ2 कन्स्ट्रक्टर्स चॅम्पियनशिप जिंकणारा पहिला भारतीय.....	35	2. जागतिक आणि आंतरराष्ट्रीय.....	38
10. फिफाने नासा-प्रेरित क्लब विश्वचषक ट्रॉफीचे अनावरण केले .35		3. महाराष्ट्र स्पेशल	38
11. मिताली राजची एसीए महिला क्रिकेट ऑपरेशन्ससाठी मॅटर म्हणून नियुक्ती.....	35	4. अर्थव्यवस्था आणि सरकारी योजना	38
		5. विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि पर्यावरण	38
		6. पुरस्कार आणि क्रीडा.....	38

राजकीय आणि घटनात्मक

१. संसदेचे अधिवेशन दिल्लीबाहेर घेण्याची मागणी

- वायएसआर कॉंग्रेस पक्षाच्या खासदार मदिला गुरुमूर्ती यांनी पंतप्रधान मोदींना पत्र लिहून दक्षिण भारतात दरवर्षी दोन संसदीय अधिवेशने आयोजित करण्याची विनंती केली आहे.
- या पत्रात, त्यांनी दिल्लीच्या कडाक्याच्या थंडीत आणि उन्हाळ्यात खासदारांना भेडसावणाऱ्या लॉजिस्टिक आणि हवामान आव्हानांवर प्रकाश टाकला.
- दिल्लीबाहेर संसदीय अधिवेशन घेण्याच्या कल्पनेला यापूर्वी डॉ . बाबासाहेब आंबेडकर आणि अटलबिहारी वाजपेयी यांच्यासारख्या नेत्यांनी पाठिंबा दिला होता.

1.1 संसदीय अधिवेशनासंबंधी घटनात्मक तरतुदी:

- भारतीय राज्यघटनेत संसदेचे अधिवेशन घेण्यासाठी विशिष्ट जागेचा आदेश दिलेला नाही.
- भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ८५ नुसार , राष्ट्रपती वेळोवेळी संसदेच्या प्रत्येक सभागृहाची बैठक त्यांना योग्य वाटेल अशा वेळी व ठिकाणी बोलावतील.
- तथापि, एका अधिवेशनातील शेवटची बैठक आणि पुढील अधिवेशनातील पहिल्या बैठकीसाठी निश्चित केलेल्या तारखेमधील अंतर सहा महिन्यांपेक्षा जास्त नसावे.
- राष्ट्रपतींना त्यांच्या निवडीच्या वेळी आणि ठिकाणी सभागृह बोलावण्याचा अधिकार आहे, हे सुनिश्चित केले जाते की दोन अधिवेशनांमध्ये सहा महिन्यांपेक्षा जास्त वेळ जाणार नाही.
- तथापि, पारंपारिकपणे, सर्व अधिवेशने राष्ट्रीय राजधानी, नवी दिल्ली येथील संसद भवनात घेतली जातात.

२. अलाहाबाद उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांवर महाभियोग चालवण्याचा प्रयत्न

- राज्यसभेतील विरोधी खासदारांच्या सहा सदस्यांच्या शिष्टमंडळाने अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश शेखर कुमार यादव यांच्यावर महाभियोग चालवण्याची मागणी वरिष्ठ सभागृहाच्या सरचिटणीसांना सादर केली.
- न्यायमूर्ती शेखर कुमार यादव यांच्यावर विश्व हिंदू परिषदेच्या (विहिंप) कार्यक्रमात द्वेषयुक्त भाषण देणे, जातीय तेढ निर्माण करणे आणि अनेक वादग्रस्त वक्तव्ये केल्याचा आरोप आहे.
- भारतातील न्यायाधीशांसाठी महाभियोग प्रक्रिया:
- न्यायाधीशांसाठी घटनेत 'महाभियोग' या शब्दाचा स्पष्टपणे उल्लेख नसला, तरी संसदेने न्यायाधीशांना पदावरून हटविण्याच्या प्रक्रियेला सामान्यतः 'महाभियोग' असे संबोधले जाते.
- भारतातील महाभियोग प्रक्रिया न्यायपालिकेचे स्वातंत्र्य टिकवून ठेवताना न्यायालयीन उत्तरदायित्व राखण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण यंत्रणा म्हणून काम करते.

2.1 घटनात्मक संरक्षण आणि महाभियोगाची कारणे:

- अनुच्छेद १२४ (४) :** सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशाला त्या सभागृहाच्या एकूण सदस्यांच्या बहुमताने पाठिंबा असलेल्या संसदेच्या प्रत्येक सभागृहाच्या अभिभाषणानंतर राष्ट्रपतींच्या आदेशाशिवाय आणि त्याच अधिवेशनात उपस्थित असलेल्या आणि मतदान करणाऱ्या सदस्यांपैकी किमान दोन तृतीयांश सदस्यांच्या बहुमताने राष्ट्रपतींना सादर केल्याशिवाय त्याला पदावरून हटवले जाणार नाही.
- काढून टाकण्याची कारणे:** गैरवर्तन किंवा असमर्थता सिद्ध झाली.
- कलम २१८ : अनुच्छेद २१८ नुसार** अनुच्छेद १२४ (४) मध्ये नमूद केलेल्या सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांना काढून टाकण्याची प्रक्रिया उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांनाही लागू होते.

2.2 महाभियोग प्रक्रियेचे टप्पे:

2.2.1 ठरावाची सुरुवात:

- महाभियोग प्रस्तावाला लोकसभेतील किमान १०० किंवा राज्यसभेतील ५० सदस्यांनी पाठिंबा देणे आवश्यक आहे.
- अध्यक्ष (लोकसभा) किंवा सभापती (राज्यसभा) हा प्रस्ताव स्वीकारायचा की नामंजूर करायचा याचा निर्णय घेण्यापूर्वी त्या सामग्रीचे पुनरावलोकन करू शकतात आणि व्यक्तींशी सल्लामसलत करू शकतात.
- उदाहरण:** 2018 मध्ये, सरन्यायाधीश दीपक मिश्रा यांच्याविरोधातील प्रस्ताव योग्य विचारानंतर फेटाळण्यात आला होता.

2.2.2 चौकशी समितीची स्थापना:

- प्रस्ताव स्वीकारला की सभापती किंवा सभापती तीन सदस्यांची समिती स्थापन करतात.
- या समितीमध्ये भारताचे सरन्यायाधीश किंवा सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश; उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश; आणि प्रतिष्ठित कायदेतज्ज्ञ यांचा समावेश आहे.
- ही समिती आरोपांची कसून चौकशी करते, पुरावे गोळा करते आणि आरोपांची वैधता निश्चित करण्यासाठी साक्षीदारांची तपासणी करते.

2.2.3 समितीचा अहवाल आणि संसदीय चर्चा:

- ज्या सभागृहात हा प्रस्ताव मांडण्यात आला होता, त्या सभागृहाच्या पीठासीन अधिकाऱ्याकडे समिती आपले निष्कर्ष सादर करते. जर न्यायाधीश गैरवर्तन किंवा अक्षमता सिद्ध केल्याबद्दल दोषी आढळला तर त्या अहवालावर संसदेत चर्चा केली जाते.

- दोन्ही सभागृहांनी विशेष बहुमताने ठराव संमत करणे आवश्यक आहे:
 - सभागृहाच्या एकूण सदस्यांपैकी बहुमत.
 - उपस्थित व मतदान करणाऱ्या सदस्यांपैकी दोन तृतीयांश.

2.3 मागील महाभियोग प्रयत्न:

- महाभियोगाच्या कारवाईला सामोरे जाणारे सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती व्ही. रामास्वामी हे स्वतंत्र भारताच्या इतिहासातील पहिले न्यायाधीश होते.
- १९९३ मध्ये हा प्रस्ताव लोकसभेत आणण्यात आला होता, परंतु तो अयशस्वी ठरला कारण त्याला आवश्यक दोन-तृतीयांश बहुमत मिळू शकले नाही. त्यामुळे ते पदावर कायम राहिले.
- त्यानंतरचे प्रयत्न करण्यात आले: न्यायमूर्ती पी. डी. दिनाकरन (कर्नाटक उच्च न्यायालय, 2009); न्यायमूर्ती सौमित्र सेन (कलकत्ता उच्च न्यायालय, 2011); न्यायमूर्ती जे. बी. पारडीवाला (गुजरात उच्च न्यायालय) न्यायमूर्ती एस. के. गांगेले (मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय, 2015); आणि सरन्यायाधीश दीपक मिश्रा (2018). तथापि, विविध कारणांमुळे यापैकी काहीही पूर्ण झाले नाही.
- आजपर्यंत महाभियोगाच्या प्रक्रियेद्वारे भारतातील एकाही न्यायाधीशांना पदावरून हटविण्यात आलेले नाही.

3. ओ.पी. जिंदाल विद्यापीठात भारताच्या पहिल्या संविधान संग्रहालयाचे उद्घाटन

- लोकसभा अध्यक्ष ओम बिर्ला यांच्या हस्ते हरियाणातील सोनीपत येथील ओपी जिंदाल ग्लोबल युनिव्हर्सिटी (जेजीयू) येथे भारतातील पहिल्या संविधान संग्रहालयाचे उद्घाटन करण्यात आले.
- या संग्रहालयाचा प्राथमिक उद्देश संविधानाविषयी लोकांना समज वाढवणे हा आहे.
- भारतीय राज्यघटनेचा इतिहास आणि महत्त्व याबद्दल अभ्यागतांना शिक्षित करण्यासाठी कृत्रिम बुद्धिमत्तेवर आधारित संवादात्मक प्रदर्शन, 3D उपकरणे आणि मल्टीमीडिया स्वरूपाचा वापर करणारी ही भारतातील अशा प्रकारची पहिली सुविधा आहे.

4. "आपली राज्यघटना, आपला स्वाभिमान" अभियान

- राष्ट्रपती मुर्मू यांनी "हमारा संविधान, हमारा स्वाभिमान" (आमची राज्यघटना, आमचा अभिमान) नावाची वर्षभर चालणारी मोहीम सुरू केली.
- संविधान स्वीकाराच्या 75 व्या वर्धापन दिनानिमित्त एक स्मृती नाणे आणि टपाल तिकिटे देखील जारी करण्यात आली.
- संविधान निर्मात्यांच्या योगदानाचा गौरव करणे आणि त्यांच्या मूलभूत मूल्यांचा देशभरात प्रसार करणे हे या मोहिमेचे उद्दिष्ट आहे.

5) संविधानाच्या संस्कृत आणि मैथिली अनुवादांचे अनावरण

- संविधान दिनाचे औचित्य साधून आणि संविधान स्वीकाराच्या 75 व्या वर्धापन दिनानिमित्त राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांनी नवी दिल्ली येथे भारतीय संविधानाच्या संस्कृत आणि मैथिली अनुवादांचे अनावरण केले.
- आठव्या अनुसूचीमध्ये सूचीबद्ध केलेल्या सर्व २२ अनुसूचित भाषांमध्ये संविधानाचे भाषांतर करण्याचा महत्वाकांक्षी प्रकल्प भारत सरकारने हाती घेतला आहे.
- ऐतिहासिक संदर्भ : भारतातील जनतेने 26 नोव्हेंबर 1949 रोजी संविधान स्वीकारले आणि ते 26 जानेवारी 1950 रोजी अंमलात आले. 2024 हे वर्ष या ऐतिहासिक मैलाचा 75 वा वर्धापन दिन आहे.
- 2015 पासून, 26 नोव्हेंबर हा दिवस संविधान दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- भाषेसंबंधी घटनात्मक तरतुदी
- भारतीय राज्यघटनेच्या कलम 343 ते 351 पर्यंतच्या कलम XVII (भाग 17) मध्ये भाषेशी संबंधित तरतुदी आढळतात.

5.1 अधिकृत भाषा: प्रमुख विभाग

पातळी	लेख	मुख्य तरतूद
युनियनची भाषा	343 - 344	संघराज्याची अधिकृत भाषा हिंदी (देवनागरी लिपी) असेल.
प्रादेशिक भाषा	345 - 347	राज्यांना स्वतःची अधिकृत भाषा निवडण्याचा अधिकार आहे.
न्यायव्यवस्थेची भाषा	348 - 349	सर्वोच्च न्यायालय आणि उच्च न्यायालयांची भाषा इंग्रजी असेल.
विशेष निर्देश	350 - 351	अल्पसंख्यांक भाषांचे संरक्षण आणि हिंदीच्या प्रसारासाठी निर्देश.

5.2 महत्त्वाचे लेख

- कलम ३४३ : संघराज्याची अधिकृत भाषा देवनागरी लिपीत हिंदी आहे. तथापि पहिली १५ वर्षे (१९६५ पर्यंत) इंग्रजी चालू ठेवण्याची परवानगी देण्यात आली.
- कलम 345 : राज्याची राजभाषा (उदा., महाराष्ट्रासाठी मराठी).

- **कलम 348** : जोपर्यंत संसद कायद्याने अन्यथा तरतूद करत नाही, तोपर्यंत सर्वोच्च न्यायालयातील आणि प्रत्येक उच्च न्यायालयातील सर्व कार्यवाही इंग्रजीत असेल.
- **कलम ३५० (अ)** : प्राथमिक स्तरावर मातृभाषेतून शिक्षणाची सुविधा.
- **कलम ३५० (ब)** : भाषिक अल्पसंख्याकांसाठी विशेष अधिकाऱ्याची नेमणूक.
- **कलम ३५२** : हिंदी भाषेच्या प्रसाराला आणि विकासाला चालना देणे हे संघराज्याचे कर्तव्य आहे.
- **आठवे वेळापत्रक**
 - सध्या राज्यघटनेच्या आठव्या अनुसूचीमध्ये **22 अधिकृत भाषांचा समावेश आहे. मूळ संविधानात फक्त 14 होते.**

5.3 भाषा जोडणार या दुरुस्त्या:

- **21 वी दुरुस्ती (1967):** सिंधी जोडली.
- **71 वी दुरुस्ती (1992):** कोंकणी, मणिपुरी आणि नेपाळी (केएमएन) जोडली.
- **92 वी दुरुस्ती (2003):** बोडो, डोगरी, मैथिली आणि संथाली (बीडीएमएस) जोडली.

5.4 शास्त्रीय भाषा

- भारत सरकार काही भाषांना त्यांच्या प्राचीनतेच्या आधारे "अभिजात भाषेचा" दर्जा देते . सध्या, खालील भाषांना हा दर्जा आहे:
 1. तमिळ (2004 - पहिली शास्त्रीय भाषा)
 2. संस्कृत (2005)
 3. तेलगू (2008)
 4. कन्नड (2008)
 5. मल्याळम (2013)
 6. ओडिया (2014)
 7. मराठी, पाली, प्राकृत, आसामी आणि बंगाली (2024 मध्ये नव्याने समावेश)

5.5 परीक्षेसाठी महत्त्वाचे मुद्दे

- भारतात कोणतीही "राष्ट्रभाषा" नाही; हिंदी ही "राजभाषा" आहे.
- राजभाषा आयोगाची नेमणूक करण्याचा अधिकार राष्ट्रपतींना असतो.
- 1955 मध्ये बी. जी. खेर यांच्या अध्यक्षतेखाली पहिला राजभाषा आयोग नेमण्यात आला.

6. तक्रार निवारण मूल्यांकन आणि निर्देशांक (GRAI) 2023

- कार्मिक, सार्वजनिक तक्रार आणि निवृत्तीवेतन मंत्रालयाने (MoPPP) तक्रार निवारण मूल्यांकन आणि निर्देशांक (GRAI 2023) चे अनावरण केले.
- **उद्दिष्ट:** भारतातील विविध केंद्रीय मंत्रालये आणि विभागांच्या तक्रार निवारण यंत्रणेचे मूल्यांकन आणि सुधारणा करणे.
- **संकल्पना:** जीआरएआयची संकल्पना प्रशासकीय सुधारणा आणि सार्वजनिक तक्रार विभागाने (डीएआरपीजी) एमओपीपीच्या संसदीय स्थायी समितीच्या शिफारशीच्या आधारे केली होती.
- **रचना: निर्देशांक 4** परिमाणांवर आधारित आहे (कार्यक्षमता, अभिप्राय, डोमेन आणि संस्थात्मक वचनबद्धता) आणि 11 निर्देशक. ही प्रणाली 89 केंद्रीय मंत्रालये आणि विभागांचे मूल्यांकन करते, तक्रार निवारणाचे तुलनात्मक विश्लेषण सक्षम करते.
- **डेटा स्रोत:** सेंट्रलाइज्ड पब्लिक ग्रीव्हन्स रिड्रेस अँड मॅनेजमेंट सिस्टीम (सीपीजीआरएएमएस) कडून डेटा गोळा केला गेला, ज्यामुळे प्रमाणित मूल्यांकन प्रक्रिया सुनिश्चित झाली.
- **सीपीजीआरएएमएस बद्दल:**
 - सेवा वितरणाशी संबंधित कोणत्याही समस्येबाबत सार्वजनिक प्राधिकरणांकडे तक्रारी मांडण्यासाठी नागरिकांना 24/7 ऑनलाइन मंच उपलब्ध आहे.
 - कॉमनवेलथ सचिवालयाने "सर्वोत्तम प्रॅक्टिस" म्हणून मान्यता दिली.
 - सार्वजनिक सेवेत पारदर्शकता आणणे, तक्रारी दाखल करणे आणि त्यांचा मागोवा घेणे हे नागरिकांसाठी एक महत्त्वाचे साधन आहे.
- **अहवाल निष्कर्ष:**
 - मागील वर्षाच्या तुलनेत 89 पैकी 85 मंत्रालयांनी त्यांच्या जीआरएआय स्कोअरमध्ये सुधारणा दर्शविली.
 - सुमारे 10% मंत्रालये/विभागांनी 50% पेक्षा जास्त वाढ नोंदवली, तर 28% ने 25-50% दरम्यान वाढ नोंदवली.

7. प्रार्थनास्थळांबाबत नवीन खटले दाखल न करण्याचे सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश

- उपासना स्थळे कायदा 1991 च्या वैधतेला आव्हान देणाऱ्या याचिकांचा निकाल लागेपर्यंत कोणत्याही न्यायालयाने धार्मिक स्थळे किंवा धार्मिक स्थळांबाबत कोणताही नवीन खटला दाखल करू नये, असे निर्देश सर्वोच्च न्यायालयाने दिले.
- निर्बंध : सर्वोच्च न्यायालयाने अशा प्रकरणांशी संबंधित सर्वेक्षणासाठी कोणतेही आदेश जारी करण्यास किंवा परवानगी देण्यास मनाई केली आहे.
- सद्यस्थिती : न्यायालयाने 1991 च्या कायद्याच्या वैधतेला आव्हान देणाऱ्या याचिकांवर उत्तर दाखल करण्यासाठी केंद्र सरकारला वेळ दिला आहे.

7.1 उपासना स्थळे कायदा, 1991:

- पंतप्रधान पी. व्ही. नरसिंह राव यांच्या काँग्रेस सरकारच्या काळात राम मंदिर चळवळीची तीव्रता शांत करण्यासाठी हा मंजूर झाला.
- निषेध: हे कोणत्याही प्रार्थनास्थळाचे स्वरूप बदलण्यास किंवा बदलण्यास मनाई करते.

- **कट-ऑफ तारीख** : यात नमूद केले आहे की, कोणत्याही प्रार्थनास्थळाची धार्मिक ओळख 15 ऑगस्ट 1947 रोजी अस्तित्वात होती, ती कायम ठेवली जाईल.
- प्रलंबित खटले: कोणत्याही न्यायालयासमोर किंवा प्राधिकरणासमोर प्रलंबित असलेल्या प्रार्थनास्थळाच्या धार्मिक स्वरूपाच्या परिवर्तनासंदर्भात कोणताही खटला, अपील किंवा कार्यवाही कमी होईल (समाप्त) होईल आणि कोणताही नवीन खटला दाखल केला जाऊ शकत नाही.
- **अपवाद** : केवळ रामजन्मभूमी-बाबरी मशीद वादाला या कायद्याच्या कक्षेत ठेवण्यात आले होते, कारण तो आधीच खटला सुरू होता.

8. राज्यसभेच्या सभापतींविरोधात अविश्वास ठरावाची नोटीस

- डिसेंबर 2024 मध्ये 18 व्या लोकसभेच्या हिवाळी अधिवेशनात, विरोधी खासदारांनी राज्यसभेचे सभापती जगदीप धनखड यांच्याविरोधात अविश्वास ठरावासाठी राज्यसभेच्या सरचिटणीसांकडे नोटीस दाखल केली.
- ऐतिहासिक महत्त्व : भारताच्या संसदीय इतिहासातील अशा प्रकारची ही पहिलीच कृती आहे.
- आरोप: विरोधी सदस्यांनी सहा कलमी आरोपपत्र सादर केले, ज्यात आरोप केला गेला की धनखड यांनी ऑगस्ट 2022 मध्ये पदभार स्वीकारल्यापासून सभागृहाचे कामकाज अत्यंत पक्षपाती पद्धतीने पार पाडले आहे.
- प्रक्रियात्मक वास्तव : हिवाळी अधिवेशनाचा कालावधी कमी असल्याने आणि राज्यसभेतील संख्याबळ यामुळे ठराव संमत होण्याची शक्यता नाही. शिवाय, अधिवेशन स्थगित झाल्यानंतर नोटीसांची मुदत संपते.

8.1 घटनात्मक आधार:

- खासदारांनी भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ६७ चा वापर केला.
- **कलम 67 (ब)** : तत्कालीन सर्व सदस्यांच्या बहुमताने संमत केलेल्या आणि लोकसभेने संमत केलेल्या राज्यसभेच्या ठरावाद्वारे उपराष्ट्रपतींना पदावरून दूर केले जाऊ शकते.
- आवश्यकता: असा ठराव हलविण्यापूर्वी किमान 14 दिवसांची नोटीस देणे आवश्यक आहे.

9. हुंडा व घरगुती हिंसाचार कायद्याचा फेरविचार करण्याची मागणी

- डिसेंबर 2024 मध्ये बेंगळूरु येथील एआय अभियंता अतुल सुभाष यांच्या आत्महत्येनंतर (ज्याने पत्नी आणि सासरच्या लोकांनी छळ केल्याचा आरोप केला होता), हुंडा आणि घरगुती हिंसाचार कायद्यांचे पुनरावलोकन आणि सुधारणा करण्यासाठी हस्तक्षेप करण्याची मागणी करणारी जनहित याचिका (पीआयएल) सर्वोच्च न्यायालयात दाखल करण्यात आली.
- **हुंडा प्रतिबंधक** कायदा 1961 आणि भारतीय दंड संहितेच्या कलम 498 अ (आता भारतीय न्याय संहितेखाली) यांचा गैरवापर होत असल्याचा दावा या याचिकेत करण्यात आला आहे.
- **लिंग तटस्थता**: घरगुती हिंसाचारापासून महिलांचे संरक्षण कायदा, 2005 पुरुष आणि तृतीयपंथी व्यक्तींना घरगुती अत्याचाराचे संभाव्य बळी म्हणून मान्यता देत नाही. भागीदारांकडून छळ सहन करणार्या पुरुषांना या कायद्यांतर्गत कोणतेही कायदेशीर संरक्षण नाही.
- **कस्टडी आणि घटस्फोट**: मुलाच्या ताब्यात असलेल्या वादात, न्यायालये बहुतेकदा आईंना प्राथमिक काळजीवाहू म्हणून प्राधान्य देतात, कधीकधी वडिलांच्या जवळच्या बंधनाकडे दुर्लक्ष करतात.
- **दत्तक**: पोक्सो कायदा २०१२ (आणि संबंधित दत्तक मार्गदर्शक तत्वांनुसार) एकटी महिला कोणत्याही लिंगाचे मूल दत्तक घेऊ शकते, परंतु एकटा पुरुष मुलगी दत्तक घेऊ शकत नाही.

10. हेमंत सोरेन यांनी चौथ्यांदा झारखंडच्या मुख्यमंत्रीपदाची शपथ घेतली.

- झारखंड मुक्ती मोर्चाचे नेते हेमंत सोरेन यांनी 28 नोव्हेंबर 2024 रोजी चौथ्यांदा झारखंडच्या मुख्यमंत्रीपदाची शपथ घेतली.

11. बँकिंग कायदे (दुरुस्ती) विधेयक लोकसभेत मंजूर

- बँकिंग कायदे (दुरुस्ती) विधेयक, 2024 लोकसभेत आवाजी मतदानाने मंजूर करण्यात आले.

11.1 प्रमुख वैशिष्ट्ये:

- **नामांकन**: बँक खातेधारकांना एकाएवजी चार नामनिर्देशित करण्याची परवानगी देते. या एकाच वेळी किंवा एकापाठोपाठ नियुक्त केल्या जाऊ शकतात. (लॉकरसाठी, ते केवळ सलग राहते).
- **भरीव व्याज**: संचालकपदासाठी "भरीव व्याज" ची मर्यादा ₹5 लाखांवरून ₹2 कोटी पर्यंत वाढवण्याचा प्रस्ताव आहे.
- **संचालकांचा कार्यकाळ** : सहकारी बँकांमधील संचालकांचा कार्यकाळ 2011 च्या घटनात्मक कायद्याशी सुसंगत होऊन आठ वर्षांवरून दहा वर्षांपर्यंत वाढविणे.
- **दुहेरी संचालकत्व** : केंद्रीय सहकारी बँकांच्या संचालकांना राज्य सहकारी बँकांच्या संचालक मंडळावरही काम करण्याची परवानगी देते.
- **लेखापरीक्षक मोबदला** : पूर्वी आरबीआय व केंद्र सरकारचे नियंत्रण असलेल्या वैधानिक लेखापरीक्षकांचे मानधन ठरविण्याची लवचिकता बँकांना असेल.

12. यूएपीए अंतर्गत 'उल्फा'वर बंदी

- गृह मंत्रालयाने युनायटेड लिबरेशन फ्रंट ऑफ आसाम (उल्फा) वरील बंदी आणखी पाच वर्षांसाठी वाढवली आहे.
- संदर्भ: उल्फा ही आसाममधील एक सशस्त्र अतिरेकी संघटना आहे जी आसामला भारतापासून विभक्त करण्याचे लक्ष्य ठेवते. याची स्थापना 1979 मध्ये झाली.
- **इतिहास**: 1990 मध्ये प्रथम बंदी; तेव्हापासून वेळोवेळी या बंदीचे नूतनीकरण केले जात आहे.

- **कायदेशीर अधिकार:** यूएपीएच्या कलम 35 नुसार फुटीरतावादाला प्रोत्साहन देणार् या कारवायांमध्ये सहभागी असल्यास एखाद्या संघटनेला बेकायदेशीर किंवा एखाद्या व्यक्तीला दहशतवादी घोषित करण्याचा अधिकार सरकारला आहे.

13. जम्मू आणि काश्मीरमध्ये 1950 पासून पहिला संविधान दिन साजरा

- 1950 मध्ये भारतीय राज्यघटना लागू झाल्यानंतर प्रथमच जम्मू आणि काश्मीरने 26 नोव्हेंबर 2024 रोजी संविधान दिन साजरा केला. नायब राज्यपाल मनोज सिन्हा यांच्या नेतृत्वाखाली हा ऐतिहासिक कार्यक्रम साजरा करण्यात आला.

14. 'सराय काले खान चौक' चे नाव बदलून 'भगवान बिरसा मुंडा चौक' करण्यात आले

- दिल्लीतील सराय काले खान चौकाचे नाव भगवान बिरसा मुंडा चौक करण्यावरून दिल्ली सरकार आणि केंद्र सरकारमध्ये वाद निर्माण झाला होता.
- केंद्रीय गृहमंत्री अमित शहा यांनी आदिवासी नेते भगवान बिरसा मुंडा यांच्या 150 व्या जयंतीनिमित्त नाव बदलण्याची घोषणा केली.
- वाद: 'आप'च्या नेतृत्वाखालील दिल्ली सरकारने या प्रक्रियेवर चिंता व्यक्त केली आणि "सराय काले खान चौक" हे नाव सरकारी नोंदींमध्ये अधिकृतपणे मान्यता नसल्याने नामांतराच्या वैधतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले आणि रस्ते नामकरण प्राधिकरणाची आवश्यकता अधोरेखित केली.

आंतरराष्ट्रीय

1. 19 वी जी 20 शिखर परिषद 2024

- 19 वी G20 शिखर परिषद 2024 (समित रिओ 2024) 18-19 नोव्हेंबर 2024 रोजी ब्राझीलमधील रिओ डी जानेरो येथे आयोजित करण्यात आली होती.
- भारताच्या वतीने पंतप्रधान मोदी या परिषदेला उपस्थित होते.
- शिखर परिषदेची थीम: एक न्याय्य जग आणि एक शाश्वत ग्रह तयार करणे
- ब्राझीलचे यजमानपद भूषवणारी ही पहिलीच जी 20 शिखर परिषद होती.
- रिओ शिखर परिषदेत प्रथमच आफ्रिकन युनियनने पूर्ण सदस्य म्हणून भाग घेतला.
- 20 वी जी-20 शिखर परिषद 2025 च्या अखेरीस दक्षिण आफ्रिकेत होणार आहे.

1.1 शिखर परिषदेची ठळक वैशिष्ट्ये:

- उपासमार आणि दारिद्र्य विरुद्ध जागतिक आघाडी:
- जागतिक स्तरावर गरिबी आणि उपासमार दूर करण्यासाठी ब्राझीलमधील जी 20 शिखर परिषदेदरम्यान एक नवीन जागतिक आघाडी सुरू करण्यात आली.
- एसडीजी 2 (शून्य उपासमार), एसडीजी 1 (दारिद्र्य नाही), एसडीजी 10 (असमानता कमी करणे) आणि इतर परस्पर संबंधित शाश्वत विकास उद्दिष्टांना समर्थन देण्यासाठी काम करणारे सरकारे, आंतरराष्ट्रीय संस्था, स्वयंसेवी संस्था आणि इतर भागधारकांची ही स्वयंसेवी युती आहे.
- **प्राथमिक उद्दिष्ट:** 2030 पर्यंत जगभरात उपासमार आणि दारिद्र्य निर्मूलन करणे.
- **तांत्रिक मुख्यालय:** रोम , इटली येथील अन्न आणि कृषी संघटना (एफएओ) येथे आधारित.
- **वांशिक समानतेवर एसडीजी 18 चा समावेश:** शिखर परिषदेने नवीन एसडीजी 18 च्या समावेशास समर्थन दिले, जे विशेषतः वांशिक समानतेवर लक्ष केंद्रित करते.

1.2 जी -20 (20 चा गट):

- १९९० च्या दशकाच्या उत्तरार्धातील आशियाई आर्थिक संकटानंतर १९९९ मध्ये स्थापित.
- आंतरराष्ट्रीय आर्थिक आणि वित्तीय स्थैर्यावर चर्चा करण्यासाठी सर्वात महत्त्वाच्या औद्योगिक आणि विकसनशील अर्थव्यवस्थांचे अर्थमंत्री आणि मध्यवर्ती बँकांचे गव्हर्नर यांच्यासाठी एक अनौपचारिक मंच म्हणून याची सुरुवात झाली.
- 2007 च्या जागतिक आर्थिक संकटाच्या पार्श्वभूमीवर, जी 20 मध्ये राज्य / सरकार स्तरावरील शिखर परिषदांच्या प्रमुखांचा समावेश करण्यात आला.
- सरकारच्या प्रमुखांची पहिली शिखर परिषद : २००८ मध्ये वॉशिंग्टन डीसी (अमेरिका) येथे झाली.
- मध्यम उत्पन्न असलेल्या देशांचा समावेश करून जागतिक आर्थिक स्थैर्य सुरक्षित करणे हे या गटाचे उद्दिष्ट आहे.
- एकत्रितपणे, जी 20 सदस्य जगातील 66% लोकसंख्येचे, जागतिक जीडीपीच्या 85% आणि जागतिक व्यापाराच्या 75% चे प्रतिनिधित्व करतात.
- सदस्य (19 देश आणि 2 गट): अर्जेन्टिना, ऑस्ट्रेलिया, ब्राझील, कॅनडा, चीन, फ्रान्स, जर्मनी, भारत, इंडोनेशिया, इटली, जपान, कोरिया प्रजासत्ताक, मेक्सिको, रशिया, सौदी अरेबिया, दक्षिण आफ्रिका, तुर्किए, युनायटेड किंग्डम, युनायटेड स्टेट्स, युरोपियन युनियन आणि आफ्रिकन युनियन.
- स्पेनला कायमस्वरूपी पाहुणे म्हणून आमंत्रित केले आहे.
- जी -20 चे कोणतेही कायमस्वरूपी सचिवालय किंवा कर्मचारी नाहीत. त्याऐवजी, अध्यक्षपद सदस्यांमध्ये दरवर्षी फिरते.

वर्ष	आवृत्ती	यजमान देश	ठळक मुद्दे
2023	18 वा	भारत	आफ्रिकन युनियनचा समावेश
2024	19 वा	ब्राझील	उपासमार आणि गरिबी विरुद्ध जागतिक आघाडी
2025	20 वा	दक्षिण आफ्रिका	आफ्रिकेतील पहिली शिखर परिषद
2026	21 वे	अमेरिका	मियामी, फ्लोरिडा येथे नियोजित

2. आयसीए जागतिक सहकारी परिषद 2024

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी नवी दिल्ली येथील भारत मंडपम येथे 'आयसीए जागतिक सहकार परिषद 2024' आणि 'संयुक्त राष्ट्र आंतरराष्ट्रीय सहकार वर्ष 2025' चे उद्घाटन केले.
- इंटरनॅशनल को-ऑपरेटिव्ह अलायन्स (आयसीए) या संस्थेने या परिषदेचे आयोजन केले आहे.
- आयसीएच्या 130 वर्षांच्या इतिहासात प्रथमच भारताने जागतिक सहकार परिषदेचे यजमानपद भूषवले.
- ही परिषद नेते, धोरणकर्ते आणि हितधारकांना समस्या सोडवण्यासाठी, सर्वोत्तम पद्धतींची देवाणघेवाण करण्यासाठी आणि सहकारी चळवळीच्या प्रगतीसाठी रणनीती तयार करण्यासाठी एक व्यासपीठ उपलब्ध करून देते.
- परिषदेची संकल्पना: "सहकारी संस्था सर्वासाठी समृद्धी निर्माण करतात"
- सहभागी संघटना:** आंतरराष्ट्रीय सहकारी आघाडी (आयसीए), अमूल, कृभको (राष्ट्रीय स्तरावरील सहकारी संस्था) आणि भारत सरकार यांच्या सहकार्याने इंडियन फार्मर्स फर्टिलायझर को-ऑपरेटिव्ह लिमिटेड (इफको) यांनी भारतीय यजमानपदाचे नेतृत्व केले.

2.1 2025 - संयुक्त राष्ट्र आंतरराष्ट्रीय सहकार वर्ष:

- पंतप्रधान मोदींनी '2025 संयुक्त राष्ट्र आंतरराष्ट्रीय सहकार वर्ष' या संकल्पनेचे अनावरण केले.
- संकल्पना :** "सहकारी संस्था एक चांगले जग घडवतात"
- स्मृती टपाल तिकीट:** पंतप्रधान मोदींनी कमळ चिन्हांकित केलेल्या विशेष टपाल तिकीटाचे प्रकाशन केले. कमळाच्या पाच पाकळ्या निसर्गाच्या पाच घटकांचे प्रतिनिधित्व करतात (पंचतत्त्व: पृथ्वी, जल, अग्नी, वायू आणि अंतरिक्ष) आणि पर्यावरणीय, सामाजिक आणि आर्थिक स्थिरतेसाठी सहकारी संस्थांची वचनबद्धता अधोरेखित करतात.

3. नेटवर्क सज्जता निर्देशांक 2024 मध्ये भारत 49 व्या क्रमांकावर

- नोव्हेंबर 2024 मध्ये जाहीर झालेल्या 'नेटवर्क रेडीनेस इंडेक्स 2024' (NRI) नुसार, भारत 133 देशांमध्ये 11 स्थानांची झेप घेऊन 49 व्या क्रमांकावर पोहोचला आहे. 2023 मध्ये भारत 60 व्या स्थानावर होता.
- भारताचा स्कोअर 2023 मधील 49.93 वरून 2024 मध्ये 53.63 पर्यंत सुधारला आहे. यातून भारताच्या डिजिटल पायाभूत सुविधा आणि क्षमतांमध्ये लक्षणीय प्रगती दिसून येते.
- पोर्टुगाल्स इन्स्टिट्यूटने प्रकाशित केलेल्या निर्देशांकात तंत्रज्ञान, लोक, प्रशासन आणि प्रभाव या चार प्रमुख स्तंभांमधील 54 निर्देशकांचा वापर करून 133 अर्थव्यवस्थांचे मूल्यांकन केले जाते.

3.1 महत्त्वाच्या क्षेत्रांमध्ये भारताची जागतिक क्रमवारी:

- जागतिक स्तरावर 1st :** एआय वैज्ञानिक प्रकाशने, एआय प्रतिभा एकाग्रता आणि आयसीटी सेवा निर्यात.
- 2 रा जागतिक स्तरा:** फायबर टू द प्रिमाइसेस (एफटीटीएच) इंटरनेट सबस्क्रिप्शन, मोबाइल ब्रॉडबँड रहदारी आणि आंतरराष्ट्रीय इंटरनेट बँडविड्थ.
- जागतिक स्तरावर 3 रे स्थान:** देशांतर्गत बाजारपेठेचे प्रमाण.
- जागतिक स्तरावर 4 थे:** वार्षिक दूरसंचार गुंतवणूक.

3.2 निर्देशांकातील शीर्ष देश:

- युनायटेड स्टेट्स ऑफ अमेरिका
- सिंगापूर
- फिनलँड

4. अंमली पदार्थावरील संयुक्त राष्ट्र आयोगाच्या 68 व्या सत्राचे अध्यक्षपद भारत भूषवणार

- संयुक्त राष्ट्र अंमली पदार्थ आयोगाच्या (सीएनडी) 68 व्या अधिवेशनाचे अध्यक्षपद भारताने प्रथमच मिळवले आहे.**
- ऑस्ट्रेलियाच्या व्हीएन्ना इंटरनॅशनल सेंटर (व्हीआयसी) येथे 10 ते 14 मार्च 2025 या कालावधीत 68 वे सत्र होणार आहे.
- यूएन कमिशन ऑन नार्कोटिक ड्रग्स (सीएनडी) बद्दल:
- ही संयुक्त राष्ट्रांच्या प्रणालीतील केंद्रीय औषध धोरण तयार करणारी संस्था आहे.
- 1946 मध्ये आर्थिक आणि सामाजिक परिषद (ECOSOC) च्या ठरावाद्वारे स्थापित.
- हे जागतिक औषध प्रवृत्तीवर लक्ष ठेवण्यासाठी, संतुलित औषध नियंत्रण धोरणे तयार करण्यात सदस्य राष्ट्रांना समर्थन देण्यासाठी आणि तीन प्रमुख आंतरराष्ट्रीय औषध करारांच्या अंमलबजावणीची देखरेख करण्यासाठी (1961, 1971 आणि 1988) जबाबदार आहे.
- संस्थात्मक रचना: हे ECOSOC चे कार्यात्मक आयोग म्हणून कार्य करते आणि व्हीएन्ना येथे स्थित संयुक्त राष्ट्र ड्रग्स आणि गुन्हेगारी कार्यालय (UNODC) चे प्रशासकीय मंडळ म्हणून कार्य करते.
- सदस्यत्व : यात ECOSOC द्वारे निवडून आलेल्या ५३ सदस्य देशांचा समावेश होतो. आयोगाला विविध प्रादेशिक गटांचे (आशिया, आफ्रिका, लॅटिन अमेरिका इ.) प्रतिनिधित्व करणारे या ब्युरोद्वारे मार्गदर्शन केले जाते.

5. जागतिक मृदा परिषद (जीएससी) 2024

- नवी दिल्ली येथे जागतिक मृदा परिषद 2024 चे आयोजन
- संकल्पना:** "अन्न सुरक्षेच्या पलीकडे मातीची काळजी घेणे: हवामान बदलावर मात करणे आणि परिसंस्था सेवा."
- इंटरनॅशनल युनियन ऑफ सॉइल सायन्सेस (आययूएसएस) च्या सहकार्याने इंडियन सोसायटी ऑफ सॉइल सायन्सेस (आयएसएस) यांनी या परिषदेचे आयोजन केले होते.

- **उद्दिष्ट:** शाश्वत माती/संसाधन व्यवस्थापनातील आव्हानांना तोंड देणे आणि अन्न सुरक्षा, हवामान बदलाचे परिणाम कमी करणे आणि परिसंस्था सेवांसाठी मृदा आरोग्याचे महत्त्व अधोरेखित करणे.

6. भारत: सर्वात वेगाने वाढणारी G20 अर्थव्यवस्था

- ब्राझीलमधील रिओ डी जानेरो येथे जी 20 शिखर परिषदेदरम्यान जाहीर केलेल्या क्रमवारीनुसार, जी 20 राष्ट्रांमध्ये भारत सर्वात वेगाने वाढणारी अर्थव्यवस्था म्हणून उदयास आला आहे.
- 2024 साठी भारताचा जीडीपी वाढीचा अंदाज 7% आहे.

6.1 तुलनात्मक वाढीचा अंदाज:

देश/प्रदेश	जीडीपी वाढीचा अंदाज (%)
भारत	7.0%
इंडोनेशिया	5.0%
चीन	4.8%
रशिया	3.6%
ब्राझील	3.0%
आफ्रिकन प्रदेश	3.0%
अमेरिका	2.8%
कॅनडा	1.3%
ऑस्ट्रेलिया	1.2%
फ्रान्स/ईयू/यूके	1.1%
इटली	0.7%
जपान	0.3%
जर्मनी	0.0%

7. नेतुंबो नदी-नदैतवा: नामिबियाच्या पहिल्या महिला राष्ट्रपती

- नोव्हेंबर-डिसेंबर 2024 च्या निवडणुकीत 57% मते मिळवल्यानंतर नेतुंबो नदी-नदैतवाह (72) या नामिबियाच्या पहिल्या महिला राष्ट्रपती म्हणून निवडून आल्या.
- त्यांच्या विजयामुळे दक्षिण पश्चिम आफ्रिका पीपल्स ऑर्गनायझेशन (SWAPO) पक्षाची 34 वर्षांची राजवट मजबूत झाली आहे, जी 1990 मध्ये दक्षिण आफ्रिकेपासून स्वातंत्र्य मिळाल्यापासून सत्तेत आहे.
- यापूर्वी त्यांनी अध्यक्ष हेज गिंगोब यांच्या अंतर्गत देशाचे उपाध्यक्ष आणि आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि सहकार्य मंत्री म्हणून काम केले आहे, ज्यांचे फेब्रुवारी 2024 मध्ये निधन झाले.

8. जागतिक सागरी तंत्रज्ञान परिषद (WMTC) 2024: चेन्नई

- जागतिक सागरी तंत्रज्ञान परिषद (WMTC) 2024 ची आवृत्ती चेन्नई (तामिळनाडू) येथे आयोजित करण्यात आली होती
- ही प्रतिष्ठित परिषद 15 वर्षांच्या दीर्घ कालावधीनंतर भारतात परतली.
- इन्स्टिट्यूट ऑफ मरीन इंजिनीअर्स (इंडिया) च्या चेन्नई शाखेने या कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते.
- वर्ल्ड मेरिटाइम टेक्नॉलॉजी कॉन्फरन्स (डब्ल्यूएमटीसी) हा जागतिक सागरी तंत्रज्ञान कॉंग्रेसच्या संयुक्त विद्यमाने दर तीन वर्षांनी आयोजित केला जाणारा एक प्रमुख जागतिक कार्यक्रम आहे.
- या परिषदेत सागरी अभियांत्रिकी, शाश्वत नौवहन पद्धती आणि भविष्यातील सागरी तंत्रज्ञानातील नवोन्मेष यावर भर देण्यात आला आहे.

9. दुसरी भारत-कॅरिबिअन शिखर परिषद

- दुसरी भारत-कॅरिबिअन शिखर परिषद गयानामधील जॉर्ज टाऊन येथे झाली.
- **अध्यक्षपद:** पंतप्रधान नरेंद्र मोदी आणि ग्रेनाडाचे पंतप्रधान (आणि कॅरिबिअनचे सध्याचे अध्यक्ष), डिकॉन मिशेल यांनी शिखर परिषदेचे सह-अध्यक्षपद भूषवले.
- **इतिहास:** पहिली भारत-कॅरिबिअन शिखर परिषद 2019 मध्ये न्युयॉर्कमध्ये आयोजित करण्यात आली होती.

9.1 कॅरिबियन समुदाय (कॅरिबिअन) बद्दल:

- हा 21 देशांचा समूह आहे, ज्यामध्ये 15 सदस्य देश आणि 6 सहयोगी सदस्य आहेत.
- **स्थापना:** 1973 मध्ये चार संस्थापक सदस्यांनी (बार्बाडोस, गुयाना, जमैका आणि त्रिनिदाद आणि टोबॅगो) चागुआरामसच्या करारावर स्वाक्षरी करून स्थापना केली. नंतर 2002 मध्ये एकल बाजारपेठ आणि अर्थव्यवस्था स्थापित करण्यासाठी त्यात सुधारणा करण्यात आली.
- **सचिवालय:** जॉर्जटाउन, गयाना.

- **लोकसंख्याशास्त्र:** अंदाजे 16 दशलक्ष नागरिकांचे घर; 60% 30 वर्षांपेक्षा कमी वयाचे आहेत. प्रमुख वांशिक गटांमध्ये आफ्रिकन, भारतीय, युरोपियन, चिनी, पोर्तुगीज आणि जावानीज यांचा समावेश आहे.
- **भूगोल:** बेलेझ (मध्य अमेरिका) आणि गयाना आणि सुरिनाम (दक्षिण अमेरिका) वगळता बहुतेक सदस्य कॅरिबियन समुद्र (अटलांटिक महासागर) मधील बेट राष्ट्रे आहेत.
- **चार मुख्य आधारस्तंभ:** आर्थिक एकात्मता; परराष्ट्र धोरण समन्वय; मानवी आणि सामाजिक विकास; आणि सुरक्षा.

10. सीरियातील सत्ताबदल

- सीरियातील सशस्त्र बंडानंतर राष्ट्राध्यक्ष बशर अल-असद देश सोडून रशियात गेले. यामुळे असद कुटुंबाची 50 वर्षांची हुकूमशाही संपुष्टात आली.
- नवीन नेतृत्व: हयात तहरीर अल-शाम (एचटीएस) या इस्लामिक दहशतवादी गटाच्या नेतृत्वात सीरियन बंडखोरांनी सीरियाचा ताबा घेतला आहे.

11. स्वित्झर्लंडने भारताचा एमएफएन दर्जा निलंबित केला

- स्वित्झर्लंडने भारतासोबतच्या दुहेरी कर टाळण्याच्या करारातील (डीटीएए) मोस्ट फेवर्ड नेशन (एमएफएन) कलमाची एकतर्फी अंमलबजावणी रद्द करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- **प्रभाव:** 1 जानेवारी 2025 पासून, स्वित्झर्लंड भारतीय संस्थांवर मागील 10% विथहोल्डिंग कर दर लागू करेल.

11.1 सर्वाधिक पसंतीचे राष्ट्र (एमएफएन) स्थिती:

- त्यांच्यात भेदभावरहित व्यापार सुनिश्चित करण्यासाठी एका राष्ट्राने दुसरे या राष्ट्राला दिलेला दर्जा.
- याचा अर्थ "प्राधान्य देणारी वागणूक" असा नाही, तर अनुदान देणारे या देशाच्या इतर व्यापारी भागीदारांच्या तुलनेत प्राप्तकर्त्या राष्ट्राने नुकसान होणार नाही याची हमी आहे.
- हे जागतिक व्यापार संघटनेच्या (डब्ल्यूटीओ) नियमांचे मुख्य तत्त्व आहे.

12. रोमानिया आणि बल्गेरिया शॅंगेन झोनमध्ये सामील झाले

- बल्गेरिया आणि रोमानिया युरोपियन युनियनच्या (ईयू) शॅंगेन झोनमध्ये सामील होतील.
- **महत्त्व:** या सीमाहीन क्षेत्रात सामील झाल्याने या दोन राष्ट्रांच्या नागरिकांना (जे 2007 पासून युरोपियन युनियनचे सदस्य आहेत) युरोपमध्ये प्रवास करण्यास आणि अखंडपणे फिरण्यास अनुमती मिळेल.

12.1 शॅंगेन झोन बद्दल:

- लक्झेम्बर्गमधील 'शॅंगेन' या छोट्या गावाच्या नावावरून हे नाव देण्यात आले आहे, जिथे शॅंगेन करार (1985) आणि कन्व्हेंशन (1990) वर स्वाक्षरी करण्यात आली होती.
- **कार्य:** सहभागी देशांमधील अंतर्गत सीमा तपासणी रद्द करण्यात आली.
- **सदस्य:** सध्या 29 देश (25 ईयू सदस्य आणि 4 गैर-ईयू देश: आइसलँड, लिकटेन्स्टीन, नॉर्वे आणि स्वित्झर्लंड) समाविष्ट आहेत.
- **टीप:** सायप्रस आणि आयर्लंड हे एकमेव ईयू सदस्य आहेत जे झोनमध्ये नाहीत.

13. संयुक्त राष्ट्र शांतता स्थापना आयोगावर (पीबीसी) भारताची पुन्हा निवड

- 2025-2026 च्या कार्यकाळासाठी भारताची संयुक्त राष्ट्र शांतता स्थापना आयोगावर (पीबीसी) पुन्हा निवड झाली.
- **संदर्भ:** आंतरराष्ट्रीय शांतता प्रयत्नांमध्ये भारताची महत्त्वपूर्ण भूमिका अधोरेखित करते.
- **पीबीसी बद्दल:** डिसेंबर 2005 मध्ये स्थापित, ही एक आंतर-सरकारी सल्लागार संस्था आहे जी संघर्षग्रस्त प्रदेशात शांतता उपक्रमांना समर्थन देते.

14. एफबीआयचे नवे संचालक म्हणून भारतीय-अमेरिकन काश पटेल

- अमेरिकेचे नवनिर्वाचित अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी त्यांचे निकटवर्तीय कश्यप 'काश' पटेल यांना फेडरल ब्युरो ऑफ इन्व्हेस्टिगेशन (एफबीआय) च्या संचालकपदी नियुक्त केले आहे.
- महत्त्व: ते आगामी प्रशासनात सर्वोच्च क्रमांकाच्या भारतीय-अमेरिकन व्यक्तींपैकी एक असतील.
- प्रक्रिया: नामांकनासाठी सिनेटची पुष्टी निश्चित करणे आवश्यक आहे.

15. अँटीमाइक्रोबियल रेझिस्टन्स (एएमआर) वरील चौथी जागतिक उच्च-स्तरीय मंत्रिस्तरीय परिषद

- सौदी अरेबियातील जेद्दाह येथे आयोजित करण्यात आले.
- जेद्दा वचनबद्धता: 2030 पर्यंत एएमआर-संबंधित लक्ष्ये पूर्ण करण्यासाठी भागधारकांसाठी व्यावहारिक, कृती करण्यायोग्य पावले निश्चित करणारे या "जेद्दा वचनबद्धते" स्वीकारून परिषदेचा समारोप झाला.

16. भारतीय विद्यार्थी अमेरिकेतील सर्वोत्तम शैक्षणिक नोंदणी

- 15 वर्षांत प्रथमच, अमेरिकेतील आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थ्यांमध्ये भारतीय विद्यार्थ्यांचा सर्वात मोठा वाटा 29.4% आहे.

- संख्या: भारताने चीनला मागे टाकले आहे, सध्या 277,398 भारतीय विद्यार्थी अमेरिकेत शिकत आहेत.
- पदवीधर पातळी: 19% वाढीसह (196,567 विद्यार्थी) सलग दुसर् या वर्षी मास्टर आणि पीएचडी नोंदणीमध्ये भारतीय आघाडीवर आहेत.
- निधी: प्राथमिक निधी स्रोतांमध्ये वैयक्तिक / कौटुंबिक निधी (54.5%), वर्तमान रोजगार (21.8%) आणि यूएस विद्यापीठ निधी (19%) यांचा समावेश आहे.

17. वाल्डेसी उक्विंझा इंटरपोलचे नवे सरचिटणीस

- स्कॉटलंडच्या ग्लासगो येथे झालेल्या 92 व्या इंटरपोल जनरल असेंब्लीदरम्यान (2024) ब्राझीलच्या वाल्डेसी उक्विंझा यांची नवीन सरचिटणीस म्हणून निवड झाली.
- उत्तराधिकार: त्याने जर्गन स्टॉकची जागा घेतली, ज्याने 10 वर्षे या पदावर काम केले.
- सीबीआयचे संचालक प्रवीण सूद यांनी या परिषदेत भारताचे प्रतिनिधित्व केले.
- इंटरपोल बद्दल: 1923 मध्ये स्थापित, फ्रान्समधील ल्योन येथे मुख्यालय 196 सदस्य देशांसह आहे.

18. ऐतिहासिक सार्वमताद्वारे गॅबॉनमध्ये नवीन संविधान मंजूर

- गॅबॉनमधील 92% मतदारांनी ऐतिहासिक सार्वमताद्वारे नवीन राज्यघटनेला मान्यता दिली.
- उद्दिष्ट: 55 वर्षांचे बोंगो राजवंश संपवणे आणि लोकशाही नागरी सरकार पुनर्संचयित करणे.
- संदर्भ: जनरल ब्राइस ऑलिगुई न्गुएमा यांनी ऑगस्ट 2023 मध्ये लष्करी उठावात सत्ता स्वीकारली. जुंटाने नवीन युगाचे संकेत देण्यासाठी सार्वमत आयोजित केले असले तरी, टीकाकारांचा असा युक्तिवाद आहे की घटनेची रचना न्गुएमा यांना सत्तेत राहण्याची परवानगी देण्यासाठी केली गेली आहे.

19. 40 वर्षांत इराकची पहिली राष्ट्रीय जनगणना

- डेटा संकलन आणि नियोजनाचे आधुनिकीकरण करण्यासाठी इराकने चार दशकांत पहिली देशव्यापी जनगणना सुरू केली. शेवटची पूर्ण जनगणना 1987 मध्ये झाली होती.

20. आर्मेनिया आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडी (ISA) चा 104 वा पूर्ण सदस्य बनला

- आयएसए बद्दल: सौर ऊर्जा प्रोत्साहन देण्यासाठी 2015 मध्ये भारत आणि फ्रान्स (मुख्यालय: गुरुग्राम, हरियाणा) यांनी स्थापन केले.
- उद्दिष्टे: 1,000 अब्ज डॉलर्सची गुंतवणूक करणे, 1,000 दशलक्ष लोकांना ऊर्जा पुरवणे आणि 2030 पर्यंत 1,000 गिगावॉट सौर क्षमता स्थापित करणे.

21. आंतरराष्ट्रीय गीता महोत्सव 2024

- श्रीमद् भगवद्गीतेच्या जयंतीनिमित्त हरियाणातील कुरुक्षेत्र येथे हा उत्सव साजरा केला जातो. २०१६ पासून हरियाणा सरकारने हा आंतरराष्ट्रीय कार्यक्रम म्हणून साजरा केला आहे.

22. नागरी हक्कांसाठी सहाय्यक अॅटर्नी जनरल म्हणून हरमीत ढिल्लो यांची निवड

- डोनाल्ड ट्रम्प यांनी भारतीय वंशाच्या अमेरिकन वकील हरमीत कौर ढिल्लन यांना न्याय विभागात नागरी हक्कांसाठी सहाय्यक अॅटर्नी जनरल म्हणून नामांकित केले आहे.

23. फ्रान्स्वा बायरू : फ्रान्सचे नवे पंतप्रधान

- राष्ट्राध्यक्ष इमॅन्युएल मॅक्रॉन यांनी फ्रान्स्वा बायरू यांची नवीन पंतप्रधान म्हणून नियुक्ती केली. 2024 मध्ये अविश्वास ठरावाद्वारे मिशेल बार्नियरचे अल्पमतातील सरकार कोसळल्यानंतर ते फ्रान्सचे तिसरे पंतप्रधान आहेत.

महाराष्ट्र

1. देवेंद्र फडणवीस तिसऱ्यांदा मुख्यमंत्रिपदी विराजमान

- विधानसभा निवडणुकीत महायुतीच्या अभूतपूर्व बहुमताने सत्ता मिळवल्यानंतर देवेंद्र फडणवीस यांनी पुन्हा एकदा मुख्यमंत्रिपदाची सूत्रे हाती घेतली आहेत. महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री पद स्वीकारणारे ते 18 वे व्यक्ती आहेत.
- राज्यपाल सी. पी. राधाकृष्णन यांनी फडणवीस यांना मुख्यमंत्रिपदाची तर एकनाथ शिंदे आणि अजित पवार यांना उपमुख्यमंत्रिपदाची शपथ दिली.
- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या उपस्थितीत मुंबईतील आझाद मैदानावर हा शपथविधी सोहळा पार पडला.
- देवेंद्र फडणवीस यांचा हा तिसरा मुख्यमंत्री आहे. अजित पवार यांनी सहाय्यांदा उपमुख्यमंत्रिपदाची शपथ घेतली आणि एकनाथ शिंदे हे राज्याच्या इतिहासातील उपमुख्यमंत्री म्हणून काम करणारे दुसरे व्यक्ती ठरले आहेत.
- शरद पवार यांच्या पावलावर पाऊल ठेवत देवेंद्र फडणवीस यांनी आता तीन वेळा मुख्यमंत्री होण्याचा विक्रम केला आहे.
- प्रोफाईल : देवेंद्र सरिता गंगाधरराव फडणवीस
- त्यांचा जन्म 22 जुलै 1970 रोजी नागपूर येथे झाला. त्यांचे वडील गंगाधर फडणवीस हे नागपूर येथून महाराष्ट्र विधान परिषदेचे सदस्य होते.
- शैक्षणिक पात्रता : नागपूर विद्यापीठाच्या शासकीय विधी महाविद्यालयातून कायद्याची पदवी. बिझनेस मॅनेजमेंटमध्ये पदव्युत्तर पदवी; बर्लिनच्या डीएसई-जर्मन फाउंडेशन फॉर इंटरनॅशनल डेव्हलपमेंटमधून मेथड्स अँड टेक्निक्स ऑफ प्रोजेक्ट मॅनेजमेंटमध्ये डिप्लोमा केला आहे.

1.1 राजकीय प्रवास :

- अभाविपचे (आरएसएस) सक्रिय सदस्य.
- 1992-2001** : नागपूर महानगरपालिकेचे दोन वेळा सदस्य.
- नागपूरचे महापौर: दोन टर्म सेवा केली (वयाच्या 27 व्या वर्षी भारतातील दुसरे सर्वात तरुण महापौर आणि नागपूरच्या इतिहासातील सर्वात तरुण महापौर बनले).
- आमदार**: 1999 पासून सलग 6 वेळा आमदार (नागपूर पश्चिम 1999-2009; नागपूर दक्षिण-पश्चिम 2009-वर्तमान).
- मुख्यमंत्रिपदाचा कार्यकाळ : ऑक्टोबर 2014 ते नोव्हेंबर 2019 23-26 नोव्हेंबर, 2019; 5 डिसेंबर 2024 - वर्तमान.
- वसंतराव नाईक यांच्यानंतर पाच वर्षांचा कार्यकाळ पूर्ण करणारे दुसरे मुख्यमंत्री; शरद पवार यांच्यानंतर सर्वात तरुण मुख्यमंत्री; मुख्यमंत्री म्हणून सर्वात कमी कार्यकाळ (नोव्हेंबर 2019 मध्ये 80 तास); उपमुख्यमंत्री म्हणून काम करून मुख्यमंत्री म्हणून परत येणारी एकमेव व्यक्ती.
- पुरस्कार**: सर्वोत्कृष्ट संसदपटू पुरस्कार (कॉमनवेलथ पार्लमेंटरी असोसिएशन); ओसाका सिटी युनिव्हर्सिटी आणि कोयासन युनिव्हर्सिटी (जपान) कडून मानद डॉक्टरेट; आउटस्टँडिंग लीडरशिप डेव्हलपमेंट अवॉर्ड (जॉर्जटाऊन युनिव्हर्सिटी, यूएसए); 'नागभूषण' पुरस्कार.

1.2 महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री: महत्त्वाच्या गोष्टी

- नियुक्ती** : घटनेच्या कलम १६४ अन्वये मुख्यमंत्रिपदाची नेमणूक राज्यपालांकडून केली जाते.
- कार्यकाळ** : निश्चित नाही; ते "राज्यपालांच्या इच्छेने" (जोपर्यंत त्यांना विधानसभेत बहुमत आहे) पद धारण करतात.
- पात्रता**: विधानसभेचा किंवा परिषदेचा सदस्य असणे आवश्यक आहे. नियुक्तीच्या वेळी सदस्य नसल्यास ते 6 महिन्यांच्या आत सदस्य होणे आवश्यक आहे.

1.3 प्रमुख मुख्यमंत्र्यांची यादी

नाही।	नाव	कार्यकाळ	राजकीय पक्ष[संपादन]	विशेष टीप
1	यशवंतराव चव्हाण	1960 - 1962	काँग्रेस	1 चे मुख्यमंत्री (आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार)
2	वसंतराव नाईक	1963 - 1975	काँग्रेस	सर्वात मोठा कार्यकाळ (11 वर्षे, 78 दिवस)
3	शरद पवार	1978 - 1980	पीडीएल	सर्वात तरुण मुख्यमंत्री (वय 38)
4	ए. आर. अंतुले	1980 - 1982	काँग्रेस	राज्यातील 1 मुस्लिम मुख्यमंत्री
5	मनोहर जोशी[संपादन]	1995 - 1999	शिवसेना	शिवसेना-भाजप युतीचे पहिले मुख्यमंत्री
7	देवेंद्र फडणवीस यांनी दिली.	2014 - 2019	भाजप	दुसऱ्या मुख्यमंत्र्यांचा 5 वर्षांचा कार्यकाळ पूर्ण
10	देवेंद्र फडणवीस यांनी दिली.	2024 - वर्तमान	भाजप	3 च्यांदा मुख्यमंत्री म्हणून नियुक्ती

- सर्वाधिक वेळा मुख्यमंत्री**: शरद पवार (4 वेळा).
- सर्वात कमी कार्यकाळ**: देवेंद्र फडणवीस (नोव्हेंबर 2019 मध्ये 80 तासांचे सरकार).
- राष्ट्रपती राजवट**: महाराष्ट्रात 3 वेळा (1980, 2014 आणि 2019) लागू.
- राजीनामा**: राज्यपालांना सादर करणे. मुख्यमंत्र्यांच्या राजीनाम्याचा अर्थ संपूर्ण मंत्रिमंडळाचा राजीनामा आहे.

2. मालवणमध्ये भारताची पहिली समुद्रतळ स्वच्छता मोहीम

- सागरी परिसंस्थेचे जतन करण्यासाठी मालवण येथे भारताची पहिली समुद्रतळ स्वच्छता मोहीम यशस्वीरित्या पार पडली.
- महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ (एमपीसीबी), भारतीय मत्स्य सर्वेक्षण (एफएसआय), मुंबई, नीलक्रांती संघटना आणि युथ बीट फॉर एन्व्हायर्नमेंट यांच्या संयुक्त विद्यमाने वनशक्ती या स्वयंसेवी संस्थेने या मोहिमेचे आयोजन केले होते.
- सिंधुदुर्गाच्या किनारपट्टीच्या पाण्यात राबवण्यात आलेल्या या मोहिमेमुळे समुद्रतळाशी 250 किलोपेक्षा जास्त नॉन-डिग्रेडेबल कचरा काढून टाकण्यात आला.

3. माता आणि बाल आरोग्यासाठीच्या 'वात्सल्य' योजनेने राष्ट्रीय 'स्कॉच' पुरस्कार पटकावला

- महाराष्ट्राच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागाला प्रतिष्ठेच्या राष्ट्रीय 'स्कॉच' (एसकेओसीएच) पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- माता (गर्भधारणापूर्वी) आणि दोन वर्षांपर्यंतच्या मुलांचे आरोग्य सुधारण्यावर लक्ष केंद्रित करणाऱ्या 'वात्सल्य' योजनेतील राज्याच्या उत्कृष्ट कामगिरीची दखल घेऊन हा पुरस्कार देण्यात आला आहे.
- प्रयोगशाळा सेवांमधील महत्त्वपूर्ण कामगिरी आणि माता-बाल आरोग्य हस्तक्षेप ही या राष्ट्रीय मान्यतेची प्राथमिक कारणे होती.

4. सेंद्रिय उत्पादनात महाराष्ट्र तिसऱ्या क्रमांकावर

- सेंद्रिय अन्न प्रक्रिया केंद्रांच्या संख्येच्या बाबतीत महाराष्ट्राने भारतात तिसरा क्रमांक पटकावला आहे.
- १२७ प्रक्रिया केंद्रांसह कर्नाटक देशात आघाडीवर आहे.
- गुजरात 122 केंद्रांसह दुसऱ्या क्रमांकावर आहे, त्याखालोखाल महाराष्ट्र 113 केंद्रांसह दुसऱ्या क्रमांकावर आहे.
- सर्वोत्तम राज्यांची क्रमवारी खालीलप्रमाणे आहे: | |

रैंक	राज्य	प्रक्रिया केंद्रांची संख्या
1	कर्नाटक	127
2	गुजरात	122
3	महाराष्ट्र	113
4	तामिळनाडू	88
5	पश्चिम बंगाल	83

5. पहिला मंत्रिमंडळ विस्तार

- मंत्रिमंडळाचा पहिला विस्तार झाला. नागपूर विधिमंडळात झालेला हा पहिलाच मंत्रिमंडळ विस्तार होता. एकूण 39 मंत्र्यांनी शपथ घेतली. या 39 पैकी 33 आमदारांनी कॅबिनेट मंत्री म्हणून शपथ घेतली आणि 6 आमदारांनी राज्यमंत्रीपदाची शपथ घेतली.
- या मंत्रिमंडळात भाजपचे 19, शिवसेनेचे 11 आणि राष्ट्रवादीचे 9 आमदार आहेत.
- लिंगभाव प्रतिनिधित्व : मंत्रिमंडळात चार महिला आमदारांचा समावेश आहे.

5.1 महाराष्ट्र शासनात पोर्टफोलिओ वाटप:

5.1.1 कॅबिनेट मंत्री:

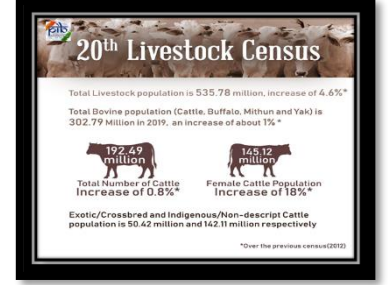
- देवेंद्र फडणवीस : गृह, ऊर्जा (अपारंपरिक ऊर्जा वगळून), कायदा व न्यायपालिका, सामान्य प्रशासन विभाग, माहिती व जनसंपर्क विभाग आणि इतर कोणत्याही मंत्र्यांना वाटप न केलेले विषय.
- एकनाथ शिंदे : नगर विकास, गृहनिर्माण, सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम).
- अजित पवार : वित्त व नियोजन, राज्य उत्पादन शुल्क.
- चंद्रशेखर बावनकुळे : महसूल.
- राधाकृष्ण विखे पाटील : जलसंपदा (गोदावरी व कृष्णा खोरे).
- हसन मुश्रीफ: वैद्यकीय शिक्षण.
- चंद्रकांत पाटील : उच्च व तंत्रशिक्षण, संसदीय कार्य.
- गिरीश महाजन : जलसंपदा (विदर्भ, तापी व कोकण).
- गुलाबराव पाटील : पाणीपुरवठा व स्वच्छता.
- गणेश नाईक: वन मंत्री.
- दादाजी भुसे : शालेय शिक्षण.
- संजय राठोड : पाणी आणि मृदा संवर्धन.
- धनंजय मुंडे : अन्न आणि नागरी पुरवठा, ग्राहक संरक्षण.
- मंगलवत लोढा : कौशल्य विकास आणि रोजगार.
- उदय सामंत : उद्योग आणि मराठी भाषा.
- जयकुमार रावल: विपणन आणि प्रोटोकॉल.
- पंकजा मुंडे : पर्यावरण आणि पशुसंवर्धन.
- अतुल सेव्ह : ओबीसी कल्याण, दुग्धविकास आणि अपारंपरिक ऊर्जा.
- अशोक उईके: आदिवासी विकास.
- शंभूराज देसाई : पर्यटन, खाण आणि माजी सैनिक कल्याण.
- अधिवक्ता आशिष शेलार : माहिती तंत्रज्ञान आणि सांस्कृतिक कार्य.
- दत्तात्रय भरणे : क्रीडा व युवक कल्याण, अल्पसंख्याक विकास आणि औकाफ.
- अदिती तटकरे: महिला आणि बाल विकास।
- शिवेंद्रसिंह भोसले : सार्वजनिक बांधकाम.
- अधिवक्ता माणिकराव कोकाटे : शेती.
- जयकुमार गोरे : ग्रामविकास आणि पंचायती राज.
- नरहरी झिरवाल : अन्न व औषध प्रशासन.
- संजय सावकरे: वस्त्रोद्योग.
- संजय शिरसाट : सामाजिक न्याय.
- प्रताप सरनाईक: वाहतूक.
- भरतशेत गोगावले : एम्प्लॉयमेंट गॅरंटी, हॉर्टिकल्चर अँड सॉल्टपान लॅंड डेव्हलपमेंट.
- मकरंद जाधव पाटील : मदत व पुनर्वसन.
- नितेश राणे : मत्स्यपालन आणि बंदरे.
- आकाश फुंडकर: लेबर.
- बाबासाहेब पाटील : सहकार्य.
- प्रकाश आंबेडकर : सार्वजनिक आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण.

5.1.2 राज्यमंत्री:

- माधुरी मिसाल : नगर विकास, वाहतूक, सामाजिक न्याय, वैद्यकीय शिक्षण, अल्पसंख्याक विकास आणि औकाफ.
- आशिष जयस्वाल : वित्त, नियोजन, कृषी, मदत व पुनर्वसन, कायदा व न्यायव्यवस्था, कामगार.
- पंकज भोयर : गृह (ग्रामीण), गृहनिर्माण, शालेय शिक्षण, सहकार, खाणकाम.
- मेघना बोरडीकर-साकोरे : सार्वजनिक आरोग्य, कुटुंब कल्याण, पाणीपुरवठा, ऊर्जा, महिला व बालविकास, सार्वजनिक बांधकाम.
- इंद्रनील नाईक : उद्योग, सार्वजनिक बांधकाम, उच्च व तंत्रशिक्षण, आदिवासी विकास, पर्यटन, मृद व जलसंधारण.
- योगेश कदम : गृह (शहरी), महसूल, ग्रामविकास व पंचायती राज, अन्न व नागरी पुरवठा, ग्राहक संरक्षण, अन्न व औषध प्रशासन.

6. राज्यभरात पशुगणनेला सुरुवात

- राज्यात 21 वी पशुधन गणना सुरू, मोबाइल ॲपचा वापर करून जनगणना केली जात आहे.
- तपशील: यात प्राण्यांच्या जाती आणि उप-जातीची नोंद केली जाईल.
- महाराष्ट्र पशुधनसंपन्न राज्य आहे, पशुधनाच्या बाबतीत देशात 7 व्या आणि कुक्कुटपालन संख्येत 5 व्या क्रमांकावर आहे.
- इतिहास : भारतात १९१९ पासून दर पाच वर्षांनी पशुधन गणना केली जाते.
- 20 वी जनगणना (2019): प्रथमच प्रजाती आणि ग्रामीण/शहरी भागावर आधारित डेटा गोळा करण्यात आला.
- आकडेवारी: 20 व्या जनगणनेनुसार, महाराष्ट्रात एकूण 3,30,80,000 (3.30 कोटी) पशुधन होते, जे मागील जनगणनेच्या तुलनेत 1.83% वाढले आहे, जरी देशी जनावरांची संख्या कमी झाली आहे.

7. विशेष अधिवेशनाचे प्रवक्ते म्हणून कालिदास कोळंबकर

- विधानसभेचे तीन दिवसीय विशेष अधिवेशन आयोजित करण्यात आले होते.
- या विशेष अधिवेशनासाठी विधानसभा सदस्य कालिदास सुलोचना नीळकंठ कोळंबकर यांची हंगामी सभापती म्हणून निवड करण्यात आली आहे.
- भूमिका : त्यांनी नवनिर्वाचित सदस्यांना पद व गोपनीयतेची शपथ दिली.

8. अधिवक्ता राहुल नावेंकर यांची विधानसभा अध्यक्ष म्हणून एकमताने निवड

- विधिमंडळाच्या विशेष अधिवेशनात विधानसभा सदस्य अॅड.राहुल नावेंकर यांची 15 व्या विधानसभेच्या सभापतीपदी एकमताने निवड झाली.

९. शिवाजी महाराजांच्या पुतळ्याचे काम राम सुतार यांच्या कंपनीला देण्यात आले

- 26 ऑगस्ट 2024 रोजी मालवण (सिंधुदुर्ग जिल्हा) येथील राजकोट किल्ल्यावरील छत्रपती शिवाजी महाराजांचा 35 फूट उंचीचा पुतळा कोसळल्यानंतर (ज्याचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते अनावरण करण्यात आले होते) राज्य सरकारने नवीन पुतळ्याची योजना आखली आहे.
- प्रकल्प : या ठिकाणी 60 फूट उंचीचा पुतळा उभारला जाणार आहे.
- कंत्राटदार : ज्येष्ठ शिल्पकार राम सुतार यांची कंपनी राम सुतार आर्ट क्रिएशन्स प्रायव्हेट लिमिटेड या कंपनीला हे काम देण्यात आले आहे.
- अटी: निविदेमध्ये हा पुतळा किमान 100 वर्षे टिकणे आवश्यक आहे. कंत्राटदाराने 10 वर्षांसाठी देखभाल आणि दुरुस्ती देखील प्रदान करणे आवश्यक आहे.
- पार्श्वभूमी : या कंपनीने यापूर्वी गुजरातमध्ये 'स्टॅच्यू ऑफ युनिटी' (सरदार वल्लभभाई पटेल) बांधला.

PRAYAAS

अर्थव्यवस्था

1. संजय मल्होत्रा : आरबीआयचे नवे गव्हर्नर

- केंद्र सरकारने रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाच्या गव्हर्नरपदी संजय मल्होत्रा (56) यांची नियुक्ती केली आहे.
- माजी गव्हर्नर शक्तिकांत दास यांच्याकडून ते पदभार स्वीकारतील.
- ते आरबीआयचे 26 वे गव्हर्नर आहेत.
- या नियुक्तीपूर्वी त्यांनी अर्थ मंत्रालयात महसूल विभागाचे सचिव म्हणून काम पाहिले होते.
- संजय मल्होत्रा यांच्याबद्दल:
- ते राजस्थान केडरचे 1990 च्या बँचचे आयएएस अधिकारी आहेत.
- शिक्षण : आयआयटी कानपूर येथून कॉम्प्युटर सायन्समध्ये इंजिनीअरिंग आणि अमेरिकेच्या प्रिन्स्टन युनिव्हर्सिटीमधून पब्लिक पॉलिसीमध्ये पदव्युत्तर पदवी.
- 1996 ते 1998 या काळात चित्तौडगड येथे जिल्हाधिकारी म्हणून काम केले. ऊर्जा मंत्रालयातील अतिरिक्त सचिव (2020-21); आणि ग्रामीण विद्युतीकरण महामंडळ (आरईसी) लिमिटेडचे अध्यक्ष आणि व्यवस्थापकीय संचालक आहेत. त्यांनी 2022 मध्ये आरबीआयच्या केंद्रीय मंडळावर सरकारने नामनिर्देशित संचालक म्हणूनही काम केले आहे.

1.1 आरबीआय गव्हर्नर: महत्त्वाची तथ्ये

- भूमिका:** आरबीआय ही भारताची मध्यवर्ती बँक आहे आणि तिचा सर्वोच्च अधिकारी 'गव्हर्नर' आहे.
- नियुक्ती:** आरबीआय अधिनियम, 1934 नुसार केंद्र सरकारद्वारे नेमणूक. कॅबिनेट सचिवांच्या अध्यक्षतेखालील फायनान्शियल सेक्टर रेग्युलेटरी अपॉइंटमेंट सर्च कमिटीने (एफएसआरएएससी) ही नावे सुचवली आहेत.
- कार्यकाळ:** साधारणतः 3 वर्षे, जरी तो वाढविला जाऊ शकतो.
- स्वाक्षरी:** गव्हर्नर ₹2 आणि त्यापेक्षा जास्त किंमतीच्या सर्व चलनी नोटांवर स्वाक्षरी करतात. (टीप: ₹ 1 च्या नोटेवर केंद्रीय वित्त सचिवांची स्वाक्षरी आहे).
- मुख्यालय:** मुंबई.

1.2 उल्लेखनीय रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर

नाही।	नाव	कार्यकाळ	विशेष माहिती[संपादन]
1	सर ओसबोर्न स्मिथ	1935 - 1937	प्रथम गव्हर्नर (ऑस्ट्रेलियन बँकर)
2	सी. डी. देशमुख	1943 - 1949	पहिले भारतीय गव्हर्नर; त्यांच्या कार्यकाळात राष्ट्रीयीकरण झाले
3	बेनेगल रामा राऊ	1949 - 1957	सर्वात जास्त काळ राज्यपाल (7 वर्षे, 197 दिवस)
4	मनमोहन सिंग यांनी डॉ.	1982 - 1985	15 वे राज्यपाल जे नंतर पंतप्रधान झाले
5	अमिताभ घोष	1985	सर्वात कमी कालावधी (फक्त 20 दिवस)
6	शक्तिकांत दास	2018 - 2024	25 वे गव्हर्नर; कोविड -19 साथीच्या आजारात नेतृत्व केले
7	संजय मल्होत्रा	2024 - वर्तमान	26 वे आणि विद्यमान राज्यपाल

1.3 अधिकार आणि कार्ये:

- चलनविषयक धोरण:** चलनविषयक धोरण समितीचे (एमपीसी) पदसिद्ध अध्यक्ष. रेपो दर ठरवतो आणि महागाईवर नियंत्रण ठेवतो.
- बँकर्स बँक:** व्यापारी बँकांचे नियमन व परवाने देते.
- फॉरेक्स मॅनेजमेंट:** भारताच्या परकीय चलन साठ्याचे संरक्षक व व्यवस्थापक.

2. भारताची 10 वर्षांची कॉफी ग्रोथ प्लॅन

- 2034 पर्यंत कॉफीचे उत्पादन आणि निर्यात दुप्पट करण्यासाठी भारतीय कॉफी मंडळाने 10 वर्षांचा पथदर्शी आराखडा सादर केला.

2.1 ठळक मुद्दे:

- 100 शेतकरी उत्पादक संघटना (एफपीओ) स्थापन करणे.
- विशेषतः निर्यातीसाठी कॉफीचे उत्पादन घेण्यासाठी 10,000 लहान शेतकरी यांची निवड करणे.
- देशांतर्गत दरडोई वापर 107 ग्रॅम वरून 250 ग्रॅम पर्यंत वाढवण्यासाठी महिला उद्योजकांद्वारे व्यवस्थापित 10,000 कॉफी किऑस्कची स्थापना करणे.
- 2047 पर्यंत उत्पादन 3.7 लाख टनांवरून 9 लाख टनांपर्यंत वाढवण्याचे लक्ष्य.
- संदर्भ:** भारत अरेबिका आणि रोबस्टा वाणांचे उत्पादन करतो; कर्नाटक हे सर्वात मोठे उत्पादक राज्य आहे. 2022-23 मध्ये भारत 8 वा सर्वात मोठा उत्पादक देश बनला.

3. 'जलवाहक' योजना

- केंद्रीय मंत्री सर्बानंद सोनोवाल यांनी मालवाहतुकीच्या प्रोत्साहनासाठी डिसेंबर 2024 मध्ये 'जलवाहक' योजनेचे अनावरण केले.
- उद्दिष्ट: देशांतर्गत** जलमार्गाचा लाभ घेऊन लॉजिस्टिक खर्च कमी करणे आणि रस्ते/रेल्वे जाळ्यावरील गर्दी कमी करणे.
- एनडब्ल्यू 1 (गंगा), एनडब्ल्यू 2 (ब्रह्मपुत्रा) आणि एनडब्ल्यू 16 (बराक) मार्गे लांब पल्ल्याच्या वाहतुकीवर लक्ष केंद्रित करते.
- प्रोत्साहन:** भारत-बांगलादेश प्रोटोकॉल मार्गाने मालवाहतुकीसाठी परिचालन खर्चाच्या 35% पर्यंत परतावा प्रदान करते.
- लक्ष्य:** 2047 पर्यंत जलमार्ग मार्गां 132.89 दशलक्ष टन (2023-24) वरून 500 दशलक्ष टनांपर्यंत वाढविणे.

4. राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान (एनएमएनएफ)

- 25 नोव्हेंबर 2024 रोजी कृषी मंत्रालयाच्या अंतर्गत केंद्र पुरस्कृत योजना म्हणून मान्यता देण्यात आली.
- अर्थसंकल्प:** 2025-26 पर्यंत ₹2,481 कोटी (केंद्र: ₹1,584 कोटी; राज्य: ₹ 897 कोटी).
- उद्दिष्ट: मिशन मोडमध्ये नैसर्गिक शेतीला (झिरो बजेट नॅचरल फार्मिंग - झेडबीएनएफसह) प्रोत्साहन देणे.
- स्केल:** पुढील दोन वर्षांत 1 कोटी शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचण्याचे आणि 7.5 लाख हेक्टर क्षेत्र व्यापण्याचे उद्दिष्ट आहे.

- **समर्थन:** 10,000 बायो-इनपुट रिसोर्स सेंटर (बीआरसी) जीवमृत आणि बीजमृत सारख्या रेडी-टू-युज इनपुट्स प्रदान करतील. 30,000 कृषी सखी प्रशिक्षणात मदत करतील.

5. भारतातील एकूण एफडीआय ओघ 1 ट्रिलियन डॉलर्सपेक्षा जास्त

- एप्रिल 2000 ते सप्टेंबर 2024 दरम्यान, भारतात एकूण थेट परकीय गुंतवणूक (एफडीआय) 1 ट्रिलियन डॉलरचा (1,033.40 अब्ज डॉलर) टप्पा ओलांडला.
- यात इक्विटी, पुनर्गुंतवणूक उत्पन्न आणि इतर भांडवल समाविष्ट आहे.

5.1 शीर्ष स्रोत देश:

- मॉरिशस (25% - \$ 177.18 अब्ज)
- सिंगापूर (24% - \$ 167.47 अब्ज)
- यूएसए (10% - \$ 67.8 अब्ज)
- इतरांमध्ये नेदरलँड्स (7%), जपान (6%), यूके (5%) आणि युएई (3%) यांचा समावेश आहे.
- सेवा क्षेत्र, संगणक सॉफ्टवेअर आणि हार्डवेअर, दूरसंचार, व्यापार, बांधकाम विकास, ऑटोमोबाईल, रसायने आणि फार्मास्युटिकल्स या क्षेत्रांमध्ये सर्वाधिक गुंतवणूक आकर्षित करणारी क्षेत्रे आहेत.
- वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालयाच्या मते, 2014 (2014-24) पासून भारताने 667.4 अब्ज डॉलर्सची एकत्रित एफडीआय आकर्षित केली आहे, जी मागील दशकाच्या (2004-14) तुलनेत 119% वाढ नोंदवते.
- उत्पादन क्षेत्रात, एफडीआय गेल्या दशकात (2014-24) 165.1 अब्ज डॉलर्सवर पोहोचली, जी 2004-14 दरम्यान नोंदविलेल्या 97.7 अब्ज डॉलर्सच्या तुलनेत 69% वाढ आहे.

6. भू-नीर पोर्टल

- जलशक्ती मंत्रालयाने 8 व्या भारत जल सप्ताह-2024 (17-20 सप्टेंबर 2024) दरम्यान भू-नीर पोर्टलचे अनावरण केले. भारतातील भूजल नियमन वाढविण्याच्या उद्देशाने हा एक महत्त्वपूर्ण उपक्रम आहे.
- केंद्रीय भूजल प्राधिकरणाने (सीजीडब्ल्यूए) नॅशनल इन्फॉर्मेटिक्स सेंटर (एनआयसी) च्या सहकार्याने विकसित केलेले.
- उद्दिष्ट: भूजल वापरात पारदर्शकता, कार्यक्षमता आणि टिकाऊपणा सुधारणे आणि केंद्रीकृत अनुपालन डेटाबेसद्वारे "व्यवसाय सुलभता" सुलभ करणे.

7. पीएम-वाणी

- पीएम-वाणी (प्राइममिनिस्टर्स वाय-फाय ऍक्सेस नेटवर्क इंटरफेस) उपक्रमाने देशभरात 246,993 हॉटस्पॉट्स यशस्वीरित्या स्थापित केले आहेत, जे डिजिटल इंडिया मिशनचा आधारस्तंभ बनले आहेत.
- 2020 मध्ये दूरसंचार विभागाने (डीओटी) सुरू केलेले, स्थानिक व्यवसायांना (दुकानदारांसारखे) हॉटस्पॉट स्थापित करण्याची परवानगी देऊन, विशेषतः ग्रामीण भागात सार्वजनिक वाय-फाय प्रवेशाचा विस्तार करणे हे त्याचे उद्दीष्ट आहे.

8. पर्यटन मित्र आणि पर्यटनदीदी उपक्रम

- पर्यटन मंत्रालयाने लोकसभेत या राष्ट्रीय जबाबदार पर्यटन उपक्रमावर प्रकाश टाकला. हे मूळतः सप्टेंबर 2024 मध्ये लॉंच केले गेले होते.
- उद्दिष्ट: स्थानिक भागधारकांना पर्यटक-अनुकूल "राजदूत" आणि कथाकार होण्यासाठी प्रशिक्षण देणे.
- फोकस: हेरिटेज वॉक, फूड टूर आणि नेचर ट्रेक यासारखी नाविन्यपूर्ण उत्पादने तयार करण्यासाठी महिला आणि तरुणांना प्रशिक्षण देणे.
- प्रायोगिक स्थळे: सुरुवातीला ओरछा (मध्य प्रदेश), गंडीकोटा (आंध्र प्रदेश), बोधगया (बिहार), आयझॉल (मिझोराम), जोधपूर (राजस्थान) आणि श्री विजय पुरम (अंदमान आणि निकोबार) या 6 ठिकाणी अंमलबजावणी करण्यात आली. त्यानंतर त्याचा विस्तार 50 पर्यटन स्थळांपर्यंत करण्यात आला आहे.

9. विमा सखी योजना

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी एलआयसीची 'विमा सखी योजना' सुरू केली, ज्याचा उद्देश 2 लाख महिलांना रोजगार देऊन महिला सक्षमीकरण आणि आर्थिक समावेशन करणे आहे.
- हा एक विद्यावेतन-आधारित कार्यक्रम आहे जो तीन वर्षासाठी विशेष प्रशिक्षण आणि आर्थिक सहाय्य प्रदान करतो.
- पात्रता: 18 ते 70 वयोगटातील महिला ज्यांनी दहावी पूर्ण केली आहे.
- विद्यावेतन रचना: मासिक विद्यावेतन ₹7,000 (पहिले वर्ष), ₹6,000 (दुसरे वर्ष), आणि ₹5,000 (तिसरे वर्ष). एजंट विकल्या गेलेल्या पॉलिसीवर कमिशन देखील मिळवू शकतात.

10. लेहमधील भारताचे पहिले हरित हायड्रोजन इंधन केंद्र

- अमारा राजा इन्फ्राने लडाखमधील लेह येथे एनटीपीसी लिमिटेडसाठी भारतातील पहिल्या हरित हायड्रोजन इंधन स्टेशनचे बांधकाम पूर्ण केले. हा प्रकल्प अतिउंचीवरील प्रदेशात उत्सर्जन-मुक्त वाहतूक सक्षम करतो.

11. भारतातील पहिल्या व्हर्टिकल लिफ्ट रेल्वे सी ब्रिजची चाचणी पूर्ण

- भारताचा पहिला व्हर्टिकल लिफ्ट रेल्वे सी ब्रिज 'न्यू पंढर ब्रिज' भारताच्या मुख्य भूमीला रामेश्वरमशी जोडणाऱ्या 105 वर्ष जुन्या पंढर पुलाची जागा घेण्यासाठी सज्ज आहे.
- ताशी 80 किमी वेगाने धावणाऱ्या गाड्यांची चाचणी यशस्वीरित्या घेण्यात आली.

- रेल विकास निगम लिमिटेडने (आरव्हीएनएल) 535 कोटी रुपये खर्चून बांधलेल्या, 2.05 किमी लांबीच्या या पुलामध्ये पूर्णपणे स्वयंचलित व्हर्टिकल लिफ्ट स्पॅन आहे, ज्यामुळे जहाजांना जाण्यासाठी 22 मीटर हवाई मंजुरी मिळते.

12. भारतातील पहिली 'उबर शिकारा' सेवा श्रीनगरमध्ये सुरू करण्यात आली

- उबेरने जम्मू आणि काश्मीरमधील श्रीनगर येथील दाल सरोवरात आशियातील पहिली जलवाहतूक सेवा 'उबर शिकारा' सुरू केली आहे.
- यामुळे पर्यटकांना आधुनिक ॲप-आधारित प्लॅटफॉर्मद्वारे पारंपारिक शिकारा राइड्स अखंडपणे बुक करण्याची परवानगी मिळते.

13. मिशन अरुण हिमवीर

- अरुणाचल प्रदेश सरकारने स्थानिक शेतकरी यांसाठी बाजारपेठेतील दुवे वाढविण्यासाठी मिशन अरुण हिमवीर सुरू केले.
- अरुणाचल प्रदेश कृषी विपणन मंडळाने (एपीएएमबी) इंडो-तिबेटन बॉर्डर पोलिस (आयटीबीपी) सोबत सामंजस्य करार केला.
- परिणाम: शेतकरी आणि बचत गटांकडून स्थानिक उत्पादन (फळे, भाज्या, मांस, कुक्कुटपालन) थेट सीमावर्ती भागात तैनात असलेल्या आयटीबीपीच्या जवानांना पुरवले जाईल.

14. मूलभूत पशुसंवर्धन सांख्यिकी (बीएचएस) 2024

- राष्ट्रीय दूध दिन (26 नोव्हेंबर, 2024) च्या निमित्ताने, मत्स्यपालन, पशुसंवर्धन आणि दुग्धव्यवसाय मंत्रालयाने मूलभूत पशुसंवर्धन आकडेवारी 2024 जारी केली.
- डेटा स्रोत: मार्च 2023 ते फेब्रुवारी 2024 दरम्यान आयोजित एकात्मिक नमुना सर्वेक्षण (आयएसएस) च्या निकालांवर आधारित.
- आयएसएस बदल: दूध, मांस, लोकर आणि अंडी यांच्या उत्पादनाच्या आकडेवारीचा अंदाज लावण्यासाठी भारतभरातील 15% खेड्यांचा समावेश असलेले वार्षिक सर्वेक्षण.

14.1 बीएचएस 2024 ची ठळक वैशिष्ट्ये:

- दूध उत्पादन:**
 - एकूण उत्पादन: 239.30 दशलक्ष टन (2022-23 च्या तुलनेत 3.78% वाढ).
 - भारत हा जगातील सर्वात मोठा दूध उत्पादक देश आहे.
 - टॉप 3 प्रोड्यूसर : 1) उत्तर प्रदेश, 2) राजस्थान, 3) मध्य प्रदेश.
- दरडोई उपलब्धता: 459 ग्रॅम / दिवस वरून 471 ग्रॅम / दिवस पर्यंत वाढ.
- अंडी उत्पादन:**
 - एकूण उत्पादन: 142.77 अब्ज अंडी (3.18% वाढ).
 - अंडी उत्पादनात भारत जागतिक स्तरावर 2 व्या क्रमांकावर आहे.
 - शीर्ष 3 उत्पादक : 1) आंध्र प्रदेश, 2) तामिळनाडू, 3) तेलंगणा.
- मांस उत्पादन:**
 - एकूण उत्पादन : 10.25 दशलक्ष टन (4.95 टक्के वाढ).
 - शीर्ष 3 उत्पादक : 1) पश्चिम बंगाल, 2) उत्तर प्रदेश, 3) महाराष्ट्र.
- लोकर उत्पादन:**
 - एकूण उत्पादन: 33.69 दशलक्ष किलो (0.22% वाढ).
 - सर्वोत्तम 3 निर्माते: 1) राजस्थान, 2) जम्मू आणि काश्मीर, 3) गुजरात.
- सेक्टर ग्रोथ: 2014-15 ते 2022-23 पर्यंत या क्षेत्राने 7.38% (स्थिर किंमतींवर) सीएजीआरने वाढ केली. कृषी सकल मूल्य वर्धनातील त्याचा वाटा 24.32% वरून 30.38% पर्यंत वाढला.

15. 23 राज्यांमध्ये 40 पर्यटन स्थळांच्या विकासासाठी योजना

- केंद्र सरकारने पर्यटन पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी राज्यांना 3,295 कोटी रुपयांचे बिनव्याजी कर्ज मंजूर केले. 23 राज्यांमधील 40 नवीन प्रकल्पांची निवड करण्यात आली आहे.
- फोकस: बटेश्वर (उत्तर प्रदेश), फोंडा (गोवा), गंडीकोटा (आंध्र प्रदेश) आणि पोरबंदर (गुजरात) यासारख्या कमी ज्ञात स्थळांचा विकास करणे.

15.1 एसएससीआय योजना:

- मूलतः 2020-21 मध्ये भांडवली खर्चासाठी राज्यांना विशेष सहाय्य देण्याची योजना सुरू करण्यात आली.
- 2022-23 मध्ये SASCI (गुंतवणूक) असे नाव बदलले.
- 50 वर्षांचे व्याजमुक्त कर्ज प्रदान करते.
- **घटक:** वाहन भंगारात टाकणे, शहरी नियोजन, पोलिस गृहनिर्माण, युनिटी मॉल्स आणि पंचायत स्तरावर डिजिटल ग्रंथालये यावर लक्ष केंद्रित करते.

16. भारतीय वायु (भारतीय विमानन) विधेयक 2024

- संसदेने भारतीय वायु यान विधेयक 2024 (BVV) मंजूर केले. विमान वाहतूक क्षेत्रात मोठ्या सुधारणा घडवून आणण्यासाठी विमान कायदा, 1934 (2020 मध्ये शेवटची सुधारणा) ची जागा घेतली आहे.

17. कृषी रोजगारात वाढ

- 2017-18 आणि 2023-24 दरम्यान, कृषी क्षेत्रात काम करणाऱ्या भारतीयांची संख्या 68 दशलक्षांनी लक्षणीयरीत्या वाढली आहे. कृषी रोजगारात घट होण्याचा पूर्वीचा कल उलट झाला आहे.

17.1 घटक:

- कोविड -19 प्रभाव: लॉकडाऊनमुळे शहरी अनौपचारिक कामगार कौटुंबिक शेतात परत आले.
- पर्यायांचा अभाव: बिगर-कृषी नोकऱ्यांच्या अभावामुळे शेती हा एक "फॉलबॅक पर्याय" आहे.
- लिंग बदल: ही वाढ मोठ्या प्रमाणात महिलांद्वारे चालविली जाते (68 दशलक्षांपैकी 66.6 दशलक्ष).
- प्रादेशिक केंद्रीकरण: उत्तर प्रदेश, बिहार आणि मध्य प्रदेश यासारख्या आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल राज्यांमध्ये वाढ सर्वाधिक आहे.

18. लघु वित्त बँकांना (एसएफबी) यूपीआय-आधारित कर्ज देण्याची परवानगी

- आरबीआयने स्मॉल फायनान्स बँकांना (एसएफबी) युनिफाइड पेमेंट्स इंटरफेस (यूपीआय) द्वारे पूर्व-मंजूर क्रेडिट (कर्ज) ऑफर करण्याची परवानगी दिली.
- **उद्दिष्ट:** आर्थिक समावेशन वाढविणे, विशेषतः "क्रेडिटसाठी नवीन" ग्राहकांसाठी.
- एसएफबी बद्दल:
 - बँकिंग नियमन कायदा, 1949 अंतर्गत नियमित.
 - नचिकेत मोर समितीच्या शिफारशीच्या आधारे स्थापन करण्यात आले.
 - **आवश्यकता: समायोजित नेट बँक क्रेडिट (एएनबीसी) च्या 75% प्राधान्य क्षेत्र कर्ज (पीएसएल) ला वाटप करणे आवश्यक आहे. 25% शाखा बँकिंग नसलेल्या ग्रामीण भागात असणे आवश्यक आहे. किमान भांडवल: ₹ 200 कोटी.**

19. न्यायमूर्ती नवाब सिंह कृषी संकट समितीचा अहवाल

- सर्वोच्च न्यायालयाने नियुक्त केलेल्या न्यायमूर्ती नवाब सिंह (पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालयाचे माजी न्यायाधीश) यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीने कृषी संकटावर आपला अंतरिम अहवाल सादर केला.
- मुख्य निष्कर्ष:
 - **उत्पन्नाचे संकट :** शेतकऱ्यांना प्रत्यक्ष शेतीच्या कामातून दिवसाला केवळ २७ रुपये मिळतात. सरासरी मासिक कौटुंबिक उत्पन्न ₹ 10,218 आहे.
 - **वाढते कर्ज:** पंजाब (₹ 73,673 कोटी) आणि हरियाणा (₹ 76,630 कोटी) मध्ये संस्थात्मक कर्ज प्रचंड आहे. बिगर-संस्थात्मक कर्ज (सावकार) देखील जास्त आहे (पंजाबमध्ये 21.3%, हरियाणामध्ये 32%).
 - **आत्महत्या :** 1995 पासून भारतात 4 लाखांहून अधिक शेतकरी/मजुरांनी आत्महत्या केल्या आहेत.
 - **स्थिर वाढ :** पंजाब (२%) आणि हरियाणा (३.३८%) येथील कृषी विकास दर राष्ट्रीय सरासरीपेक्षा लक्षणीयरीत्या कमी आहे.
 - **असमान योगदान :** कृषी क्षेत्रात ४६ टक्के कामगार काम करतात, परंतु राष्ट्रीय उत्पन्नात कृषी क्षेत्राचा वाटा केवळ १५% आहे.

20 व्या युरोपचे डिजिटल युरो

- युरोपियन सेंट्रल बँक (ईसीबी) ने डिजिटल युरोला सेंट्रल बँक डिजिटल करन्सी (सीबीडीसी) म्हणून सादर केले.
- 2022 मध्ये लॉच झालेल्या भारतीय डिजिटल रुपया (e₹) प्रमाणेच, हे खाजगी क्रिप्टोकरन्सीजच्या विपरीत, मध्यवर्ती बँकेद्वारे समर्थित एक कायदेशीर निविदा आहे.

21. सागरमंथन : द ग्रेट ओशन डायलॉग

- या वार्षिक परिषदेची पहिली आवृत्ती 18-19 नोव्हेंबर 2024 रोजी नवी दिल्ली येथे आयोजित करण्यात आली होती.
- सह-यजमान: बंदर, जहाजबांधणी आणि जलमार्ग मंत्रालय (एमओपीएसडब्ल्यू) आणि ऑब्झर्व्हर रिसर्च फाउंडेशन (ओआरएफ).

22. ई-दाखिल पोर्टल

- भारतातील सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये हा कार्यक्रम कार्यान्वित करण्यासाठी लडाखमध्ये सुरू करण्यात आला आहे.
- उद्देश: ग्राहक संरक्षण कायदा 2019 अंतर्गत ग्राहकांना ऑनलाइन तक्रारी दाखल करण्याची परवानगी देते. हे स्वस्त, वेगवान आणि त्रास-मुक्त आहे.

23. 5जी एआय-आरएन

- एनव्हीडिया आणि सॉफ्टबँक कॉर्पोरेशनने जगातील पहिले एकात्मिक कृत्रिम बुद्धिमत्ता (एआय) आणि 5 जी टेलिकॉम नेटवर्कची घोषणा केली, ज्याला 5 जी एआय-आरएन म्हणून ओळखले जाते.
- हे पारंपारिक बेस स्टेशनला अल-चालित संगणकीय केंद्रांमध्ये रूपांतरित करते, स्वायत्त वाहने आणि रोबोटिक्सला समर्थन देते.

24. भारताची पहिली एआय डेटा बँक

- उद्घाटन: 7 व्या 'असोचॅम एआय लीडरशिप मीट 2024' (नवी दिल्ली) मध्ये केंद्रीय मंत्री डॉ. जितेंद्र सिंह यांच्या हस्ते उद्घाटन.
- उद्दिष्ट: नाविन्यपूर्ण संशोधनाला चालना देणे आणि राष्ट्रीय सुरक्षा मजबूत करणे.
- ते काय आहे: एआय मॉडेल्सना प्रशिक्षित करण्यासाठी संशोधक आणि स्टार्टअप्सना उच्च-गुणवत्तेचे 'डेटासेट' प्रदान करणारी प्रणाली.
- मुख्य वैशिष्ट्ये: उपग्रह, ड्रोन आणि आयओटी डेटाचे रिअल-टाइम विश्लेषण.
- महत्वाची तथ्ये (परीक्षाकेंद्रित):
 - उद्दिष्ट: 2047 पर्यंत भारत जागतिक एआय नेतृत्व बनणे.
 - पहिली अंगणवाडी: वडधामणा, नागपूर, महाराष्ट्र (ऑगस्ट 2025).
 - पहिले कृत्रिम बुद्धिमत्ता संशोधन केंद्र: वाधवानी एआय, मुंबई.

25. भारतातील पहिली स्वावलंबी गौशाला ग्वाल्हेरमध्ये

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते ग्वाल्हेरच्या लालटीपारा येथे देशातील पहिल्या आधुनिक, स्वावलंबी 'आदर्श गौशाला'चे उद्घाटन करण्यात आले.
- वैशिष्ट्य: यात एक अत्याधुनिक कॉम्प्रेस्ड बायो-गॅस (सीबीजी) प्लांट आहे जो गॅस आणि सेंद्रिय खत तयार करण्यासाठी गायीचे शेण आणि सेंद्रिय कचरा वापरतो.

26. सुरक्षा अॅप

- प्रवाशांची सुरक्षा वाढविण्यासाठी आणि डेटा विश्लेषण आणि कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर करून कर्मचार्यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी भारतीय रेल्वेने हे सुरू केले आहे.
- डिझायनर: आयआरटीएस अधिकारी दिलीप सिंह (2013 बॅच).
- पायलट : नागपूर विभागात यशस्वी चाचणी.

सामाजिक घडामोडी

1. नवीन लोकसंख्या धोरणाचा पुनर्विचार

- आंध्र प्रदेश सरकारने जवळपास तीन दशकांपासून चालत आलेले दोन अपत्य धोरण मागे घेतले.
- त्यामुळे दोनपेक्षा जास्त अपत्य असलेल्या व्यक्तींना स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुका लढवण्यावरील बंदी उठवण्यात आली आहे.
- ऐतिहासिक संदर्भ: 1994 मध्ये, अविभाजित आंध्र प्रदेशातील नायडू सरकारने पंचायत राज आणि नगरपालिका प्रशासन कायद्यात सुधारणा करून दोन अपत्य धोरण लागू केले. दोनपेक्षा जास्त मुले असलेल्यांना स्थानिक प्रशासनाच्या भूमिकेतून अपात्र ठरवून लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण ठेवणे हा याचा हेतू होता.
- उलट होण्याची कारणे: राज्य सरकारने असा युक्तिवाद केला की राज्याला वृद्ध लोकसंख्या आणि घटत्या प्रजनन दराच्या आव्हानांना तोंड द्यावे लागत आहे, ज्याचे गंभीर दीर्घकालीन आर्थिक आणि सामाजिक परिणाम होऊ शकतात.
- परिसीमन चिंता: दक्षिणेकडील नेत्यांनी अशी भीती व्यक्त केली की ज्या राज्यांमध्ये कुटुंब नियोजन यशस्वीरित्या अंमलात आणले गेले त्यांना 2026 च्या परिसीमन प्रक्रियेदरम्यान (लोकसंख्येवर आधारित मतदारसंघांच्या सीमांचे पुनर्रखण) अन्यायकारक दंड आकारला जाईल.
- हे धोरण मागे घेणारा आंध्र प्रदेश हा पहिला प्रदेश नाही; छत्तीसगड, हरियाणा, हिमाचल प्रदेश आणि मध्य प्रदेश या देशांनी २००५ मध्ये अशीच धोरणे रद्द केली.

१.१ भारतात नवीन लोकसंख्या धोरणाची गरज आहे ?

- घटता एकूण प्रजनन दर (टीएफआर) : भारताचा टीएफआर सातत्याने कमी होत आहे. एनएफएचएस-5 (2019-21) नुसार, भारताचा टीएफआर 2.0 आहे, जो 2.1 च्या रिप्लेसमेंट लेव्हलपेक्षा कमी आहे.
- आंध्र प्रदेशसारखी काही राज्ये (टीएफआर = १.५) याच्यापेक्षा खूपच खाली आहेत, ज्यामुळे कामगारांची संख्या कमी होत असल्याची चिंता निर्माण झाली आहे.
- लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांश: सुमारे 68% लोकसंख्या कार्यरत वयोगटातील (15-64) आहे, भारत हा सर्वात तरुण देशांपैकी एक आहे. शिक्षण, कौशल्ये आणि रोजगार अनुकूल करण्यासाठी नवीन धोरणाची आवश्यकता आहे.
- वृद्ध लोकसंख्या: यूएनएफपीएच्या 'इंडिया एजिंग रिपोर्ट 2023' नुसार, 2050 पर्यंत भारताची 20% लोकसंख्या 60 किंवा त्याहून अधिक वयाची असेल, त्यासाठी विशेष आरोग्य सेवा आणि सामाजिक सुरक्षा धोरणांची आवश्यकता असेल.
- संसाधनांची टंचाई: दिल्ली आणि बेंगळूरूसारख्या शहरांना तीव्र पाण्याचा ताण सहन करावा लागतो. अनियोजित शहरीकरणामुळे लोकसंख्या आणि पायाभूत सुविधा आणि पर्यावरणाचा समतोल साधणारी धोरणे आवश्यक आहेत.

- **महाराष्ट्र संदर्भ:** महाराष्ट्र हे अशा काही राज्यांपैकी एक आहे जे अजूनही सरकारी नोकऱ्यांसाठी "लहान कुटुंब" नियम लागू करतात. महाराष्ट्र नागरी सेवा (लहान कुटुंब घोषणा) नियम, 2005 नुसार नोकरीच्या अर्जाच्या वेळी घोषणा करणे बंधनकारक आहे.

2. वन नेशन वन सबस्क्रिप्शन (ओएनओएस)

- केंद्रीय मंत्रिमंडळाने 'वन नेशन वन सबस्क्रिप्शन' योजनेला तीन वर्षांसाठी मंजूरी दिली.
- उद्दिष्ट: विद्यार्थी आणि संशोधकांना देशभरात विशेषतः श्रेणी -2 आणि श्रेणी -3 शहरांमध्ये अभ्यासपूर्ण संशोधन लेख आणि जर्नल्स उपलब्ध करून देणे.
- समन्वय: यूजीसीच्या अंतर्गत स्वायत्त केंद्र इन्फ्लिबनेट (इन्फॉर्मेशन अँड लायब्ररी नेटवर्क) द्वारे त्याचे व्यवस्थापन केले जाईल.
- प्रभाव: 30 आघाडीच्या आंतरराष्ट्रीय प्रकाशकांकडून 13,000 हून अधिक उच्च-प्रभाव असलेल्या जर्नल्समध्ये प्रवेश प्रदान करते, ज्यामुळे अंदाजे 1.8 कोटी विद्यार्थी आणि प्राध्यापक सदस्यांना फायदा होतो.

3. बालविवाह मुक्त भारत अभियान

- केंद्रीय मंत्री अन्नपूर्णा देवी यांनी 'बालविवाह मुक्त भारत अभियान' सुरू केले.
- हा राष्ट्रीय उपक्रम जागतिक "लिंग-आधारित हिंसाचाराविरुद्ध 16 दिवसांच्या सक्रियता" (25 नोव्हेंबर - 10 डिसेंबर) शी संरेखित आहे.
- प्रमुख वैशिष्ट्ये:
- **पोर्टल:** बालविवाहाच्या घटनांची नोंद करण्यासाठी आणि बालविवाह प्रतिबंध अधिकारी (सीएमपीओ) शोधण्यासाठी नागरिकांसाठी एक ऑनलाइन प्लॅटफॉर्म.
- लक्षित राज्ये: पश्चिम बंगाल, बिहार, झारखंड, राजस्थान, त्रिपुरा, आसाम आणि आंध्र प्रदेश यासारखी उच्च-दर राज्ये.
- कायदेशीर चौकट: * पीसीएमए 2006: कायदेशीर वय पुरुषांसाठी 21 आणि महिलांसाठी 18 आहे.
- पॉक्सो कायदा : १४ वर्षांखालील मुलींच्या प्रकरणांमध्ये लागू आहे.

4. शी-बॉक्स पोर्टल

- कामाच्या ठिकाणी महिलांचा लैंगिक छळ (प्रतिबंध, प्रतिबंध आणि निवारण) कायदा, 2013 ची अंमलबजावणी वाढविण्यासाठी सुरू करण्यात आले.
- **वैशिष्ट्ये:** संपूर्ण गोपनीयतेसाठी डिझाइन केलेले; केवळ अंतर्गत समिती (आयसी) किंवा स्थानिक समिती (एलसी) अध्यक्ष तक्रारदाराच्या तपशीलांमध्ये प्रवेश करू शकतात.
- **प्रक्रिया:** तक्रारदार किंवा प्रतिनिधी ऑनलाइन तपशील दाखल करू शकतात. निराकरण झालेल्या आणि प्रलंबित प्रकरणांचा पाठपुरावा करण्यासाठी पोर्टलवर एक देखरेख डॅशबोर्ड आहे.

5. सार्वजनिक वितरण प्रणाली सुधारणांसाठी 'अन्न चक्र' आणि 'स्कॅन'

- सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेचे (पीडीएस) आधुनिकीकरण करण्यासाठी केंद्रीय मंत्री प्रल्हाद जोशी यांच्या हस्ते या पोर्टल्सचे अनावरण करण्यात आले.
- अन्न चक्र : * आयआयटी दिल्ली आणि वर्ल्ड फूड प्रोग्राम (डब्ल्यूएफपी) यांच्या सहकार्याने विकसित केलेले.
- इंधन आणि लॉजिस्टिक खर्च कमी करून वार्षिक ₹250 कोटीची बचत करण्याचे उद्दिष्ट ठेवून अन्न वाहतूक मार्ग अनुकूल करण्यासाठी अल्गोरिदम वापरते.
- स्कॅन (एनएफएससाठी सबसिडी क्लेम अर्ज):
- एनएफएसए 2013 अंतर्गत अन्न अनुदानाचे दावे सादर करण्यासाठी राज्यांना एकल खिडकी प्रणाली.
- एंड-टू-एंड ऑटोमेशन आणि निधीचे जलद निपटान सुनिश्चित करते.

6. क्यूएस वर्ल्ड युनिव्हर्सिटी रँकिंग: सस्टेनेबिलिटी 2025

- पर्यावरणीय प्रभाव, सामाजिक प्रभाव आणि प्रशासन यावर विद्यापीठांचे मूल्यमापन केले.
- भारतीय कामगिरी : 78 भारतीय विद्यापीठे वैशिष्ट्यीकृत करण्यात आली.
 - आयआयटी दिल्ली: भारतात प्रथम (जागतिक क्रमवारी: 171)
 - आयआयटी खरगपूर: भारतात दुसरे स्थान (जागतिक क्रमवारी: 202)
 - आयआयटी बॉम्बे: भारतातील तिसरे (जागतिक क्रमवारी: 234)

7. नई चेतना 3.0

- लिंग-आधारित हिंसाचाराविरुद्धच्या राष्ट्रीय मोहिमेची तिसरी आवृत्ती म्हणून सुरू करण्यात आली.
- थीम: "नवीन चेतना - बदलाचा पुढाकार" (बदलाच्या दिशेने एक पाऊल).
- घोषवाक्य: "अब कोई बहाना नहीं" (यापुढे सबब नाही).
- दीनदयाळ अंत्योदय योजना-राष्ट्रीय ग्रामीण उपजीविका अभियानांतर्गत भारतातील सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये जनजागृती करण्यासाठी नऊ मंत्रालयांचा समावेश आहे.

8. अष्ट लक्ष्मी महोत्सव

- नवी दिल्लीतील भारत मंडपम येथे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते या परिषदेचे उद्घाटन करण्यात आले.
- ईशान्य भारतातील आठ राज्ये ("अष्टलक्ष्मी") साजरा करणारा तीन दिवसीय उत्सव.
- शुभंकर: 'पूर्वी', ईशान्येकडील सांस्कृतिक वारसा आणि आर्थिक क्षमतेचे प्रतिनिधित्व करणारी एक तरुण मुलगी.

9. शीस्टेम 2024

- अटल इनोव्हेशन मिशन (एआयएम) आणि स्वीडिश दूतावास यांच्यात एक सहयोगी उपक्रम.
- एसटीईएम (विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी, गणित) मध्ये महिलांना प्रोत्साहित करण्याचे उद्दीष्ट आहे.
- आव्हान: विद्यार्थ्यांनी (ग्रेड 6-12) बॅटरी टेक्नॉलॉजी आणि एनर्जी स्टोरेज (बेस्ट) सिस्टमवर नाविन्यपूर्ण कल्पना सादर केल्या.

10. मुख्यमंत्री महिला सम्मान योजना

- दिल्ली सरकारने सुरू केले.
- पात्र महिलांसाठी मासिक आर्थिक सहाय्य ₹1,000 वरून ₹2,100 प्रति महिना करण्यात आले.

11. औषध निर्देशांक अहवाल 2024 मध्ये प्रवेश

- ऍक्सेस टू मेडिसिन फाउंडेशनने आपला 2024 निर्देशांक अहवाल प्रसिद्ध केला.
- उद्दिष्ट: हा अहवाल कमी आणि मध्यम उत्पन्न असलेल्या देशांमध्ये (एलएमआयसी) औषधांची उपलब्धता वाढविण्यासाठी फार्मास्युटिकल कंपन्यांच्या प्रयत्नांचे मूल्यांकन करतो.

11.1 ठळक वैशिष्ट्ये:

- जगातील लोकसंख्येपैकी 80% लोकसंख्या असूनही, एलएमआयसी जगभरात घेण्यात आलेल्या क्लिनिकल चाचण्यांपैकी केवळ 43% आहेत. हे नवीन औषध विकासांमध्ये एलएमआयसी लोकसंख्येचा सहभाग मर्यादित करते आणि नाविन्यपूर्ण उपचारांमध्ये त्यांच्या प्रवेशास विलंब करते.
- प्रादेशिक असंतुलन: ऐच्छिक परवाना आणि तंत्रज्ञान हस्तांतरण ब्राझील, चीन आणि भारत सारख्या देशांमध्ये केंद्रित आहे, उप-सहारा आफ्रिकेचा बराचसा भाग वगळता.
- स्ट्रॅटेजी गॅप: मूल्यांकन केलेल्या 61% पेक्षा जास्त उत्पादनांमध्ये कमी उत्पन्न असलेल्या देशांसाठी विशिष्ट प्रवेश धोरणांचा अभाव आहे.
- संशोधन आणि विकास बदल: मलेरिया, क्षयरोग आणि दुर्लक्षित उष्णकटिबंधीय रोग यासारख्या प्राथमिक आजारांसाठी औषध निर्मिती कंपन्या संशोधन आणि विकासाकडे (आर अँड डी) वाढत्या प्रमाणात दूर जात आहेत, जे एलएमआयसीवर मोठ्या प्रमाणात परिणाम करतात.

12. अटल इनोव्हेशन मिशन 2.0 (AIM 2.0)

- केंद्रीय मंत्रिमंडळाने नीती आयोगांतर्गत अटल इनोव्हेशन मिशन (एआयएम) सुरू ठेवण्यास मान्यता दिली. वर्ष 2028 पर्यंत भारताची नवोन्मेष परिसंस्था मजबूत करण्यासाठी 2,750 कोटी रुपयांच्या तरतुदीसह AIM 2.0 सुरू करण्यात आले आहे.
- स्थिती: जागतिक नवोन्मेष निर्देशांकात भारत 39 व्या क्रमांकावर आहे आणि जगातील तिसरी सर्वात मोठी स्टार्ट-अप परिसंस्था आहे.

12.1 अटल इनोव्हेशन मिशन 2.0 अंतर्गत प्रमुख कार्यक्रम:

- LIPI (लॅंग्वेज इन्क्लुझिव्ह प्रोग्राम ऑफ इनोव्हेशन): नॉन-इंग्लिश भाषिक नवकल्पनांना समर्थन देण्यासाठी 22 अनुसूचित भाषांमध्ये स्थानिक इनोव्हेशन सेंटरची स्थापना करणे.
- फ्रंटियर प्रोग्राम: जम्मू-काश्मीर, ईशान्येकडील राज्ये आणि आकांक्षी जिल्हे यासारख्या वंचित प्रदेशांमध्ये 2,500 नवीन अटल टिकरिंग लॅब (एटीएल) स्थापन करणे.
- संशोधन सँडबॉक्स: दीर्घकालीन गुंतवणूकीची आवश्यकता असलेल्या डीप टेक स्टार्टअप्सचे व्यावसायिकीकरण करण्यासाठी वातावरण तयार करणे.
- इंडस्ट्रियल ऍक्सिलरेटर प्रोग्रॅम: महत्त्वाच्या क्षेत्रांमध्ये सार्वजनिक-खाजगी भागीदारी (पीपीपी) द्वारे 10 प्रवेगक तयार करण्याचे उद्दिष्ट आहे.

12.2 एआयएमचे मुख्य स्तंभ (2016 मध्ये स्थापित):

- अटल टिकरिंग लॅब (एटीएल): आयओटी, 3 डी प्रिंटिंग इत्यादी शिकवण्यासाठी शाळांमध्ये (ग्रेड 6-12) स्थापन केले.
- अटल इनक्युबेशन सेंटर (एआयसी): स्टार्टअप्सना निधी आणि तांत्रिक मार्गदर्शनासह समर्थन देणे.
- मॅटर इंडिया: उद्योजकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी 6,200+ मार्गदर्शकांची नियुक्ती.

13) भारतातील सार्वत्रिक मूलभूत साक्षरतेचे मूल्यांकन

- जुलै 2022 ते जून 2023 दरम्यान आयोजित राष्ट्रीय नमुना सर्वेक्षण (NSS) च्या 79 व्या फेरीनुसार, 95.9% भारतीयांकडे मूलभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान कौशल्ये आहेत.
- व्याख्या : एनएसएस साक्षरतेची व्याख्या कोणत्याही भाषेतील साधा संदेश वाचणे, लिहिणे आणि समजून घेण्याची क्षमता अशी करते.
- मुख्य निष्कर्ष:
 - ग्रामीण विरुद्ध शहरी: ग्रामीण भागात 95.3% विरुद्ध शहरी भागात 97.4%.
 - लिंगभेद (ग्रामीण): ग्रामीण पुरुषांसाठी 97.4% विरुद्ध ग्रामीण महिलांसाठी 93.4%.
 - राज्य क्रमवारी: मिझोराम (100%), गोवा (99.9%) आणि सिक्कीम (99.9%) आघाडीवर आहेत, तर बिहार (91.9%) आणि उत्तर प्रदेश (92.3%) मागे आहेत.
- डेटा विसंगती: NSS जवळजवळ सार्वत्रिक साक्षरता (95.9%) दर्शविते, ASER 2023 अहवालात असे अधोरेखित केले आहे की 14-18 वयोगटातील बरेच विद्यार्थी ग्रेड 2 स्तरावरील पाठ्यपुस्तक वाचू शकत नाहीत.

14. पीएम-एबीएचआईएम (पीएम आयुष्मान भारत हेल्थ इंफ्रास्ट्रक्चर मिशन)

- या अभियानासंदर्भात लोकसभेत अद्ययावत माहिती देण्यात आली.

- पार्श्वभूमी: पूर्वी पीएमएसबीवाय (पीएम आत्मनिर्भर स्वस्थ भारत योजना) म्हणून ओळखली जात होती.
- निधी: 2021 मध्ये ₹64,180 कोटी (2021-22 ते 2025-26) च्या खर्चासह लॉंच केले.
- उद्दिष्ट: प्राथमिक, द्वितीय आणि तृतीय स्तरावरील आरोग्यसेवा पायाभूत सुविधा मजबूत करणे आणि साथीच्या रोगासाठी सज्जता वाढविणे.
- उद्दिष्टे: 5 लाखांपेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये 17,788 ग्रामीण आयुष्मान आरोग्य मंदिरे, 11,024 शहरी कल्याण केंद्रे आणि 602 क्रिटिकल केअर रुग्णालये बांधणे.

15. इंडिया स्किल्स रिपोर्ट 2025

- सीआयआय, एआयसीटीई आणि एआययू यांच्या सहकार्याने व्हीबॉक्सने हे प्रसिद्ध केले.
- अव्वल राज्य: महाराष्ट्र 84% दरासह रोजगारक्षमतेत पहिल्या क्रमांकावर आहे.
- राष्ट्रीय सरासरी: 2025 पर्यंत 55% भारतीय पदवीधर रोजगारक्षम होण्याची अपेक्षा आहे (2024 मधील 51.2% वरून जास्त).
- स्त्रीम: मॅनेजमेंट ग्रेज्युएट सर्वात जास्त रोजगारक्षम (78%) आहेत, त्यानंतर इंजिनीअरिंग (71.5%) आहेत.
- लिंग ट्रेड: पुरुष रोजगारक्षमता वाढण्याची अपेक्षा आहे (53.5%), तर महिला रोजगारक्षमता 47.5% पर्यंत कमी होण्याची अपेक्षा आहे.

16. सिकलसेल निर्मूलन टपाल तिकीट

- मध्य प्रदेशात आदिवासी गौरव दिनानिमित्त एका टपाल तिकिटाचे अनावरण करण्यात आले. आदिवासी समुदायांवर लक्ष केंद्रित करून 2047 पर्यंत सिकलसेल ऍनिमिया निर्मूलन करण्याच्या भारताच्या वचनबद्धतेचे हे प्रतीक आहे.

17. हॉर्नबिल फेस्टिव्हल

- हॉर्नबिल फेस्टिव्हलने आपला २५ वा वर्धापन दिन साजरा केला.
- स्थान: नागालँड ('सणांचा देश' म्हणून ओळखला जातो).
- कालावधी : 1 डिसेंबर ते 10 डिसेंबर.
- प्रतीकात्मकता: हॉर्नबिल पक्ष्याच्या नावावरून हे नाव देण्यात आले आहे, जे नागा लोककथांमधील निष्ठा आणि कृपेचे प्रतीक आहे. यात 17 नागा जमातींचा वारसा दाखवण्यात आला आहे.

18. नि-क्षय वाहन

- देशभरातील क्षयरोग (टीबी) रूग्णांची ओळख पटविण्यासाठी आणि त्यांच्यावर उपचार करण्यासाठी मोबाइल व्हॅन सुरू करण्यात आली.

19. व्हिजन पोर्टल

- जितेंद्र सिंह यांच्या हस्ते उद्घाटन
- पूर्ण स्वरूप: विकसित भारत इनिशिएटिव्ह फॉर स्टुडंट इनोव्हेशन अँड आउटरीच नेटवर्क.
- विकासक: उत्सव फाउंडेशन (एनजीओ).
- उद्दिष्ट: वंचित तरुणांना इंटरनेट आणि व्यावहारिक अनुभव प्रदान करणे.

20. ज्ञान-कुंभ 2024

- शिक्षा संस्कृती उत्थान न्यास यांच्या वतीने पॉडिचेरी विद्यापीठात आयोजित एक प्रमुख शैक्षणिक कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता.

21. 'द टीचर अॅप'

- शिक्षणमंत्री धर्मेन्द्र प्रधान यांच्या हस्ते या कार्यक्रमाचे उद्घाटन करण्यात आले. 21 व्या शतकातील अध्यापन कौशल्यासह शिक्षकांना सक्षम करण्यासाठी भारती एअरटेल फाउंडेशनने विकसित केले.

22. पश्चिम बंगालला युनेस्कोचा दर्जा

- युनेस्कोने पश्चिम बंगालला सर्वोच्च वारसा पर्यटन स्थळ म्हणून मान्यता दिली.

23. तेलंगणाची रायथू भरोसा योजना

- संक्रांती सणानंतर यापूर्वीच्या 'रायथू बंधू' योजनेच्या जागी ही योजना सुरू केली जाईल. या योजनेद्वारे प्रत्येक शेतकऱ्याला वार्षिक 15,000 रुपये अनुदान दिले जाईल.

24. गुगल-एनसीईआरटी भागीदारी

- गुगलने एनसीईआरटीसोबत भागीदारी करून विद्यार्थ्यांसाठी (इयत्ता 1 ते 12) भारतीय सांकेतिक भाषेसह 29 भारतीय भाषांमध्ये यूट्यूब चॅनेल सुरू केले आहेत.

25. गीता जयंती 2024 रेकॉर्ड्स

- भोपाळ : भगवद्गीतेतील 'कर्मयोग' पठण करून 5,000 हून अधिक आचार्यांनी गिनीज वर्ल्ड रेकॉर्डची नोंद केली आहे.
- कुरुक्षेत्र : 18,000 मुलांनी गीतेच्या मंत्रोच्चाराचे नेतृत्व केले.

- भागीदार देश: टांझानिया आंतरराष्ट्रीय गीता महोत्सवासाठी भागीदार देश होता.

पर्यावरण

- देशातील 56 वे आणि 57 वे व्याघ्र प्रकल्प

1.1 गुरु घासीदास - तमोर पिंगला व्याघ्र प्रकल्प:

- राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाच्या (NTCA) सल्ल्यानुसार, छत्तीसगड सरकारने नोव्हेंबर 2024 मध्ये गुरु घासीदास-तमोर पिंगला व्याघ्र प्रकल्पाला अधिसूचित केले.
- हा देश देशातील ५६ वा व्याघ्र प्रकल्प बनला आहे.
- नागार्जुनसागर-श्रीशैलम व्याघ्र प्रकल्प (आंध्र प्रदेश) आणि मानस व्याघ्र प्रकल्प (आसाम) नंतर हा भारतातील तिसरा सर्वात मोठा व्याघ्र प्रकल्प आहे.
- हे छत्तीसगडमधील 4 वे व्याघ्र अभयारण्य आहे.

1.2 रातापानी व्याघ्र प्रकल्प:

- डिसेंबर 2024 मध्ये, मध्य प्रदेश सरकारने रातापानी व्याघ्र प्रकल्प अधिसूचित केला, ज्यामुळे तो देशातील 57 वा व्याघ्र प्रकल्प बनला.
- मध्य प्रदेशातील हे ८ वे व्याघ्र प्रकल्प आहे.
- व्याघ्र प्रकल्पाबाबत अधिसूचना :
- वन्यजीव (संरक्षण) कायदा, १९७२ अंतर्गत भारतातील व्याघ्र प्रकल्प राज्य सरकारांद्वारे अधिसूचित केले जातात. राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाच्या (एनटीसीए) सल्ल्यानुसार ही प्रक्रिया केली जाते.

1.3 अलीकडेच अधिसूचित केलेले व्याघ्र प्रकल्प:

- 57- रातापानी व्याघ्र प्रकल्प - मध्य प्रदेश (2024)
- 56 - गुरु घासीदास - तमोर पिंगला व्याघ्र प्रकल्प - छत्तीसगड (2024)
- 55 - धौलपूर-करौली व्याघ्र प्रकल्प - राजस्थान (2023)
- 54 - वीरांगना दुर्गावती व्याघ्र प्रकल्प - मध्य प्रदेश (2023)
- 53 - राणीपूर व्याघ्र प्रकल्प - उत्तर प्रदेश (2022)
- 52- रामगढ विषधारी व्याघ्र प्रकल्प - राजस्थान (2022)

1.4 द टायगर (पँथेरा टायग्रिस):

- वैज्ञानिक नाव: पँथेरा टायग्रिस
- भारतीय उपप्रजाती : पँथेरा टायग्रिस टायग्रिस (बंगाल टायगर).
- अधिवास : सायबेरियन समशीतोष्ण जंगलांपासून ते भारतीय उपखंडातील उपोष्णकटिबंधीय व उष्ण कटिबंधीय व सुमात्रा येथील जंगलांपर्यंत.
- जागतिक व्याघ्र दिन: 29 जुलै
- संवर्धन स्थिती:
- वन्यजीव (संरक्षण) कायदा, 1972:
- व्याघ्र प्रकल्प :
- 1 एप्रिल 1973 रोजी जिम कॉर्बेट नॅशनल पार्क, उत्तराखंड येथे (पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांच्या कार्यकाळात) लॉच करण्यात आले.
- प्रकार: पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालयाच्या अंतर्गत केंद्र पुरस्कृत योजना.
- अंमलबजावणी संस्था: राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरण (एनटीसीए).
- टायगर मॅन ऑफ इंडिया: राजस्थानचा कैलाश सांखला. १९५६ मध्ये व्याघ्र संरक्षणासाठी आवाज उठविणारे ते पहिले संवर्धनवादी होते आणि १९७३ मध्ये प्रोजेक्ट टायगरचे पहिले संचालक बनले.
- भारतातील वाघांची स्थिती:
- अंदाजे लोकसंख्या: सरासरी 3,682 (कमाल अंदाज: 3,925).
- वार्षिक वाढ दर: 6.1%.

1.5 सर्वाधिक वाघ असलेली राज्ये:

- मध्य प्रदेश (785)
- कर्नाटक (563)
- उत्तराखंड (560)
- महाराष्ट्र (444)
- तामिळनाडू (306)

1.6 सर्वाधिक वाघ असलेले व्याघ्र अभयारण्य:

6. कॉर्बेट (260)
 7. बांदीपूर (150)
 8. नागरहोळे (141)
 9. बांधवगड (135)
 10. दुधवा (135)
- महाराष्ट्रातील सर्वोच्च राखीव क्षेत्र : ताडोबा-अंधारी (९७ वाघ).

1.7 नोंदी:

- गाभा क्षेत्रफळानुसार सर्वात मोठे: नागार्जुनसागर-श्रीशैलम (आंध्र प्रदेश).
- मुख्य क्षेत्रफळानुसार सर्वात लहान: ओरंग व्याघ्र प्रकल्प (आसाम).

महाराष्ट्रातील 1.8 व्याघ्र अभयारण्य:

नाही	व्याघ्र प्रकल्प	स्थान (जिल्हा)	अंदाजे वर्ष	मुख्य ठळक मुद्दे
1	मेळघाट	अमरावती	1973-74	महाराष्ट्रात पहिले व्याघ्र प्रकल्प स्थापन करण्यात आले.
2	अंधार	चंद्रपूर	1993-94	राज्यातील सर्वात जुने राष्ट्रीय उद्यान आहे.
3	पेंच	नागपूर	1999	मध्य प्रदेशासह सामायिक एक आंतर-राज्य राखीव क्षेत्र.
4	सह्याद्री	सातारा, सांगली, कोल्हापूर, रत्नागिरी	2007	पश्चिम महाराष्ट्रातील एकमेव व्याघ्र अभयारण्य.
5	नवेगाव-नागझिरा	गोंदिया आणि भंडारा	2013	निसर्ग पर्यटनाचे प्रमुख केंद्र म्हणून ओळखले जाते.
6	बोर	वर्धा	2014	क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने भारतातील सर्वात लहान व्याघ्र प्रकल्प म्हणून ओळखले जाते.

2. यूएनसीसीडी कॉप16 शिखर परिषद

- संयुक्त राष्ट्रांच्या वाळवंटीकरणाच्या प्रतिबंधासाठी अधिवेशन (यूएनसीसीडी) च्या पक्षांची 16 वी परिषद (सीओपी 16) सौदी अरेबियातील रियाध येथे आयोजित करण्यात आली होती.
- मध्य पूर्व आणि उत्तर आफ्रिका (MENA) प्रदेशात UNCCD COP चे आयोजन करण्याची ही पहिलीच वेळ होती.
- कॉप 16 यूएनसीसीडीचे प्रमुख फलनिष्पत्ती:
- जागतिक दुष्काळ फ्रेमवर्क: COP17 (2026 मध्ये मंगोलियामध्ये होणारा) पूर्वी एक आराखडा अंतिम करण्यासाठी राष्ट्रांनी प्रयत्न केले.
- आर्थिक वचने: वाळवंटीकरण, जमिनीचा न्हास आणि दुष्काळ दूर करण्यासाठी 12 अब्ज डॉलर्सपेक्षा जास्त निधी देण्याचे वचन देण्यात आले होते.
- रियाध ग्लोबल दुष्काळ लवचिकता भागीदारी: 80 असुरक्षित देशांना मदत करण्यासाठी 12.15 अब्ज डॉलर्स वचनबद्ध (अरब समन्वय गटाकडून 10 अब्ज डॉलर्ससह).
- ग्रेट ग्रीन वॉल (जीजीडब्ल्यू) उपक्रम: ऑस्ट्रिया आणि इटलीने साहेलमधील जमीन पुनर्संचयित करण्यासाठी अनुक्रमे 3.6 दशलक्ष युरो आणि 11 दशलक्ष युरो देण्याचे वचन दिले.
- अनुकूलित पिके आणि मातीसाठी दृष्टी (व्हीएसीएस): हवामान-लवचिक पिकांसह लवचिक अन्न प्रणाली तयार करण्यासाठी सुमारे 70 दशलक्ष डॉलर्सची घोषणा केली.
- स्वदेशी लोक आणि स्थानिक समुदाय: त्यांच्या दृष्टिकोनाचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी एक कॉकस तयार केला गेला. जागतिक भूमी प्रशासनात त्यांचा सहभाग वाढविण्यासाठी पवित्र भूमी घोषणा सादर करण्यात आली.
- बिझनेस लँड इनिशिएटिव्ह: खासगी क्षेत्राच्या सहभागाची गरज अधोरेखित करते. सध्या जमीन जीर्णोद्धारसाठी खासगी क्षेत्र केवळ ६ टक्के अर्थसहाय्य पुरवते.

3. हवामान बदल कामगिरी निर्देशांक (सीसीपीआय) 2025

- बाकू येथे झालेल्या COP29 शिखर परिषदेदरम्यान जर्मनवॉच, न्यूक्लायमेट इन्स्टिट्यूट आणि क्लायमेट ऍक्शन नेटवर्क इंटरनॅशनल यांनी CCPI 2025 चे प्रकाशन केले.
- 63 देश आणि युरोपियन युनियनमध्ये भारत 10 व्या क्रमांकावर आहे. (सीसीपीआय 2024 मध्ये भारत 7 व्या स्थानावर होता).
- शीर्ष3स्पॉट्स: रिक्त सोडले कारण कोणत्याही देशाने 1.5 डिग्री सेल्सियस गोलशी सुसंगत होण्यासाठी पुरेसे चांगले प्रदर्शन केले नाही.

3.1 क्रमवारी:

- 4) डेन्मार्क
- 5) नेदरलँड्स

- 6) यूके
- 7) फिलीपिन्स
- 8) मोरक्को
- 9) नॉर्वे
- 10) भारत

3.2 तळाशी कामगिरी करणारे:

- 67) इराण
- 66) सौदी अरेबिया
- 65) यूएई
- 64) रशिया

चीन (55 व्या क्रमांकावर) आणि यूएसए (57 व्या क्रमांकावर) सर्वाधिक उत्सर्जन करणारे या देशांमध्ये आहेत आणि त्यांचे हवामान लक्ष्य अपुरे म्हणून वर्गीकृत केले गेले आहे.

सीसीपीआय 2025 मध्ये अर्जेन्टिना सहा स्थानांनी घसरून 59 व्या स्थानावर पोहोचला आहे. तेथील नवनिर्वाचित सरकार मानवनिर्मित हवामान बदलावर विश्वास ठेवत नाही आणि "हवामान बदल" हा शब्द सर्व अधिकृत कागदपत्रांमधून काढून टाकण्यात आला आहे.

3.3 भारताची कामगिरी:

- हरितगृह वायू (जीएचजी) उत्सर्जन आणि ऊर्जा वापर या श्रेणींमध्ये भारत उच्च स्थानावर आहे.
- हवामान धोरणात मध्यम आणि नवीकरणीय उर्जेमध्ये कमी क्रमांकावर आहे.
- अक्षय ऊर्जा क्षेत्रात सकारात्मक घडामोडी होऊनही भारत कोळशावर मोठ्या प्रमाणात अवलंबून आहे. सर्वात मोठा विकसित कोळसा साठा असलेल्या पहिल्या 10 देशांमध्ये भारत आहे आणि सध्या त्याचे उत्पादन वाढवण्याची योजना आहे.

3.4 निर्देशांकाबद्दल:

- 2005 पासून दरवर्षी प्रकाशित होणारी सीसीपीआय हे देशांच्या हवामान संरक्षण कामगिरीचा मागोवा घेणारे एक स्वतंत्र देखरेख साधन आहे.
- हे जर्मनवॉच, न्यूक्लायमेट इन्स्टिट्यूट आणि क्लायमेट ऍक्शन नेटवर्क इंटरनॅशनल यांनी प्रकाशित केले आहे.
- या निर्देशांकात 63 देश आणि युरोपियन युनियनचा समावेश आहे, जे एकत्रितपणे जागतिक हरितगृह वायू (जीएचजी) उत्सर्जनाच्या 90% पेक्षा जास्त आहेत.
- मूल्यांकन श्रेणी: जीएचजी उत्सर्जन (40%), नूतनीकरणक्षम ऊर्जा (20%), ऊर्जा वापर (20%), आणि हवामान धोरण (20%).

4. हरितगृह वायू उत्सर्जनात शांघाय आघाडीवर

- अझरबैजानच्या बाकू येथे संयुक्त राष्ट्र हवामान चर्चेदरम्यान जाहीर केलेल्या नवीन डेटासेटनुसार, आशिया आणि अमेरिकेतील शहरे हरितगृह वायू उत्सर्जनात सर्वाधिक योगदान देतात.
- शांघाय (256 दशलक्ष मेट्रिक टन) सर्वाधिक प्रदूषण करणारे या शहरांच्या यादीत अव्वल आहे, त्यानंतर टोकियो, न्यूयॉर्क, ह्यूस्टन आणि सोल आहेत.
- 'क्लायमेट ट्रेस' ने प्रगत निरीक्षणे आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता वापरून हा डेटा संकलित केला असून जागतिक कृतीची तातडीची गरज अधोरेखित करतो.
- एकूण उत्सर्जन: 2023 मध्ये 61.2 अब्ज मेट्रिक टन, 2022 च्या तुलनेत 0.7% वाढ नोंदविली गेली आहे.

4.1 उत्सर्जन टेंड:

- सर्वाधिक वाढ (2022-23): चीन, भारत, इराण, इंडोनेशिया आणि रशिया.
- लक्षणीय घट: व्हेनेझुएला, जपान, जर्मनी, युनायटेड किंगडम आणि युनायटेड स्टेट्स.
- जगातील सात राज्ये किंवा प्रांत 1 अब्ज मेट्रिक टनपेक्षा जास्त उत्सर्जन करतात. यापैकी सहा चीनमध्ये आहेत आणि एक टेक्सास (यूएसए) मध्ये आहे.
- टेक्सासमधील पर्मियन बेसिन हे जागतिक स्तरावर सर्वाधिक वैयक्तिक प्रदूषण करणारी साइट म्हणून ओळखले जाते.

5. गोड्या पाण्याच्या साठ्यात जागतिक घट

- अमेरिकन अंतराळ एजन्सी नासा आणि जर्मनीच्या डीएलआर यांच्यातील संयुक्त प्रकल्प ग्रेस (ग्रॅव्हिटी रिकव्हरी अँड क्लायमेट एक्सपेरिमेंट) उपग्रहांच्या अलीकडील आकडेवारीनुसार 2014 पासून पृथ्वीच्या एकूण गोड्या पाण्याच्या पातळीत लक्षणीय घट झाली आहे.

5.1 मुख्य निष्कर्ष:

- 2015 ते 2023 दरम्यान, तलाव, नद्या आणि भूजलासह जमिनीवर साठवलेले गोडे पाणी जगभरात 1,200 घन किलोमीटरने कमी झाले.
- जगातील निम्म्या देशांमध्ये गोड्या पाण्याचे व्यवस्थापन खराब आहे. काँगो खोऱ्यासारख्या प्रतिष्ठित पाणलोट क्षेत्रासह 400 हून अधिक नद्यांच्या खोऱ्यात पाण्याचा प्रवाह कमी होत आहे.
- जागतिक हवामान संघटनेच्या (WMO) मते, 2023 हे तीन दशकांतील जागतिक नद्यांसाठी सर्वात कोरडे वर्ष म्हणून नोंदवले गेले.

5.2 भारताबाबत निष्कर्षः

- भारताची जागतिक लोकसंख्येपैकी 18% लोकसंख्या आहे परंतु जगाच्या गोड्या पाण्याचे केवळ 4% स्रोत भारताकडे आहेत आणि पृथ्वीच्या पृष्ठभागाच्या केवळ 2.4% क्षेत्रफळ भारतात आहे.
- भारतातील जवळपास निम्म्या नद्या प्रदूषित आहेत आणि 150 हून अधिक प्राथमिक जलाशयांमध्ये त्यांच्या साठवण क्षमतेच्या केवळ 38% पाणी आहे, ज्यामुळे पाणीटंचाई तीव्र झाली आहे.
- नीती आयोगाच्या 2018 च्या संयुक्त जल व्यवस्थापन निर्देशांकानुसार, भारतातील लोकसंख्येच्या एका महत्त्वपूर्ण भागाला पाण्याचा तीव्र ताण सहन करावा लागत आहे, अंदाजे 600 दशलक्ष भारतीयांना पाणीटंचाईचा सामना करावा लागत आहे.
- विशेषतः पंजाब आणि हरियाणासारख्या कृषी राज्यांमध्ये, जिथे सिंचन आणि घरगुती वापरासाठी अति-उपसायामुळे पाण्याची पातळी लक्षणीयरीत्या कमी झाली आहे.
- राजस्थान, महाराष्ट्र आणि गुजरातसह मध्य आणि पश्चिम भारतातील प्रदेश वारंवार दुष्काळाचा सामना करतात, ज्यामुळे आधीच तणावग्रस्त पाण्याचे साठे कमी होतात.

6. जागतिक प्लास्टिक करार

- दक्षिण कोरियाच्या बुसान येथे झालेल्या संयुक्त राष्ट्र आंतरसरकारी वाटाघाटी समिती (आयएनसी -5) च्या 5 व्या बैठकीत जागतिक प्लास्टिक करारावर एकमत होऊ शकले नाही.
- पुढील टप्पे: सहभागी शिष्टमंडळांनी कराराला अंतिम रूप देण्यासाठी 2025 मध्ये दुसरे सत्र आयोजित करण्यास सहमती दर्शविली, ज्याला तात्पुरते INC-5.2 असे नाव देण्यात आले आहे.
- पार्श्वभूमी: 2022 मध्ये, नैरोबी येथील संयुक्त राष्ट्र पर्यावरण सभेत, 2024 च्या अखेरीस प्लास्टिक प्रदूषणाला आळा घालण्यासाठी जागतिक नियम स्थापित करण्याचा ठराव मंजूर करण्यात आला. तथापि, राष्ट्रांना अद्याप करार झालेला नाही.

6.1 एकमत होण्यात अयशस्वी होण्याची कारणे:

- प्लास्टिक उत्पादनावरील मर्यादा : व्हर्जिन प्लास्टिक पॉलिमर (पेट्रोलियमपासून तयार केलेल्या कच्च्या मालापासून बनविलेले) उत्पादन कमी करण्याच्या उद्दिष्टांना देशांनी मान्य करावे की नाही हा वादाचा एक प्रमुख मुद्दा आहे.
 - युरोपियन युनियनसह नॉर्वे आणि रवांडाच्या नेतृत्वात 66 देशांच्या गटाने उत्पादन मर्यादेसाठी युक्तिवाद केला.
 - सौदी अरेबिया आणि भारतासारख्या राष्ट्रांनी, जे त्यांच्या अर्थव्यवस्थेसाठी पेट्रोकेमिकल्स आणि प्लास्टिक उत्पादनावर मोठ्या प्रमाणात अवलंबून आहेत, त्यांनी उत्पादन मर्यादित करण्याच्या कोणत्याही उपायांना विरोध केला.
- विकासाची चिंता: भारताने असा युक्तिवाद केला की प्लास्टिक उत्पादनाचे नियमन करणे त्याच्या विकासाच्या अधिकाराचे उल्लंघन करेल, विशेषतः जागतिक प्लास्टिक पॉलिमर बाजारपेठेतील त्याची भूमिका लक्षात घेता. कोणत्याही कराराने राष्ट्रीय विकासाच्या आकांक्षांना अडथळा आणता कामा नये, असे भारताचे मत आहे.
- अस्वीकारार्ह उद्दिष्टे: कराराच्या मसुद्यात 2040 पर्यंत एकदाच वापरल्या जाणार्या प्लास्टिकला टप्प्याटप्प्याने बंद करण्याचे आणि डीईएचपी, डीबीपी, बीबीपी आणि डीआयबीपी सारख्या घातक रसायनांवर बंदी घालण्याची वर्षनिहाय उद्दिष्टे प्रस्तावित आहेत. काही देशांनी नकारात्मक आर्थिक परिणामांमुळे हे नाकारले.
- व्याप्तीबद्दल मतभेद: बर् याच राष्ट्रांना या कराराने प्लास्टिकच्या संपूर्ण जीवनचक्रावर (उत्पादन, वापर, कचरा व्यवस्थापन) लक्ष केंद्रित करावे अशी इच्छा आहे, तर काहींचे मत आहे की ते केवळ कचरा व्यवस्थापनावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. यामुळे सर्वसमावेशक उपाय शोधणारे आणि त्वरित कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यास प्राधान्य देणारे यांच्यात तणाव निर्माण झाला.
- कुवेतची भूमिका: कुवेतने प्लास्टिक प्रदूषणाच्या पलीकडे आदेश वाढविण्यावर टीका केली, असा दावा केला की ते व्यापार निर्बंध आणि आर्थिक अजेंड्याचे निमित्त म्हणून काम करते.

7. तामिळनाडू आणि पुद्दुचेरीमध्ये फेंगल चक्रीवादळ धडकले.

- बंगालच्या उपसागरात तयार झालेल्या 'फेंगल' चक्रीवादळामुळे तामिळनाडू आणि पुद्दुचेरीमध्ये जनजीवन विस्कळीत झाले आहे.
- 'फेंगल' हे नाव सौदी अरेबियाने सुचवले होते आणि भारतीय हवामान खात्याने (आयएमडी) नियुक्त केले होते. अरबी भाषेत 'फेंगल' म्हणजे 'जोरदार वाऱ्याचे वादळ'.

8. लेक-इफेक्ट स्नो

- अपस्टेट न्यूयॉर्क, पेनसिल्व्हेनिया, ओहायो आणि मिशिगनसह उत्तर अमेरिकेच्या ग्रेट लेक्सच्या काठावर राहणाऱ्या लोकांना लेक-इफेक्ट बर्फाचा अनुभव आला.
- इव्हेंट: न्यूयॉर्कमधील लेक एरी जवळ, जोरदार हिमवादळाने घरांचे बर्फाच्छादित "इंग्लूस" मध्ये रूपांतर केले.
- व्याख्या: लेक-इफेक्ट हिम ही एक स्थानिक वातावरणीय घटना आहे जी पाण्याच्या मोठ्या साठ्यांजवळ जोरदार हिमवर्षाव द्वारे दर्शविली जाते.

8.1 यंत्रणा:

- हे थंड महिन्यांत उद्भवते जेव्हा थंड हवा (बहुतेकदा कॅनडामधून) तलावाच्या तुलनेने उबदार पृष्ठभागावरून जाते.
- तलाव उष्णता आणि ओलावा थंड हवेमध्ये हस्तांतरित करतो.
- उबदार, दमट हवा वर उठते, वरच्या वातावरणात वेगाने थंड होते आणि ढग तयार होते.
- हे ढग अरुंद बँडमध्ये विकसित होतात जे तीव्र हिमवर्षाव (बर्याचदा प्रति तास 2-3 इंच किंवा त्याहून अधिक) तयार करतात.

9. ओडिशातील 24 किनारी गावांना युनेस्कोने 'त्सुनामी रेडी' मान्यता दिली

- इंटरगव्हर्नमेंटल ओशनोग्राफिक कमिशनने (आयओसी-युनेस्को) अलीकडेच ओडिशातील 24 त्सुनामी प्रवण गावांना 'त्सुनामी रेडी' म्हणून मान्यता दिली.
- मान्यता: 11 नोव्हेंबर 2024 रोजी इंडोनेशियातील दुसर् या जागतिक त्सुनामी परिसंवादादरम्यान मान्यता देण्यात आली.
- स्थान: ही गावे सहा किनारपट्टीवरील जिल्ह्यांमध्ये आहेत: बालासोर, भद्रक, केंद्रपाडा, जगतसिंगपूर, पुरी आणि गंजम.
- त्सुनामी रेडी रिकग्निशन प्रोग्राम (टीआरआरपी): समुदायाची तयारी तयार करणे हे आहे. आयओसी-युनेस्को शिक्षण आणि प्रतिसाद धोरणांसह 12 विशिष्ट निर्देशकांच्या आधारे समुदायांचे मूल्यांकन करते.
- व्युत्पत्ती: त्सुनामी या जपानी शब्दात 'त्सु' (बंदर) आणि 'नामी' (लाट) यांचा समावेश होतो.

10. आंध्र प्रदेश सरकारने कचरा कर रद्द केला

- आंध्र प्रदेश विधानसभेने मागील वायएसआरसीपी सरकारने सादर केलेला कचरा कर रद्द करण्याचे विधेयक मंजूर केले.
- उद्दिष्ट: नागरिकांवरील आर्थिक भार कमी करणे आणि कराशी संबंधित कथित कंत्राटदाराच्या फायद्यांची चौकशी करणे.

11. चीनने अंटार्क्टिकामध्ये पहिले वातावरणीय निरीक्षण केंद्र उघडले

- चीनने अंटार्क्टिकामध्ये आपले पहिले वातावरणीय निरीक्षण केंद्र सुरू केले आहे.
- स्थान: पूर्व अंटार्क्टिकाच्या लार्समन हिल्स येथे स्थित, झोंगशान नॅशनल एटमॉस्फेरिक बॅकग्राउंड स्टेशनचे उद्दिष्ट वातावरणीय घटकांचे सतत, दीर्घकालीन निरीक्षण प्रदान करणे आहे.

12. दिल्ली प्राणिसंग्रहालयातील तलावाचे पाणी शुद्ध करण्यासाठी नॅनो बबल टेक

- केंद्रीय राज्यमंत्री किर्ती वर्धन सिंह यांनी दिल्लीतील नॅशनल झूलॉजिकल पार्कमध्ये नॅनो बबल तंत्रज्ञानाच्या 15 दिवसांच्या चाचणीचे उद्घाटन केले.
- उद्देश: प्राणिसंग्रहालयातील तलावांमधील पाण्याची गुणवत्ता सुधारणे, प्रदूषित पाण्यामुळे होणारे शेवाळ, दुर्गंधी आणि मलिनिकरण दूर करून जलचर प्राण्यांना फायदा मिळवून देणे.
- तंत्रज्ञान: नॅनो बबल तंत्रज्ञान पाणी शुद्ध करण्यासाठी आणि सेंद्रिय वाढ दूर करण्यासाठी सूक्ष्म बुडबुडे वापरते.

विज्ञान आणि तंत्रज्ञान[संपादन]

1. 'वन डे वन जिनोम' उपक्रम

- जैवतंत्रज्ञान विभाग (डीबीटी) आणि बायोटेक्नॉलॉजी रिसर्च अँड इनोव्हेशन कौन्सिल (बीआरआयसी) यांनी 'वन डे वन जिनोम' उपक्रम सुरू केला.
- नवी दिल्ली येथील नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ इम्युनोलॉजी (एनआयआय) येथे ब्रिकच्या पहिल्या वर्धापनदिनानिमित्त त्याचे उद्घाटन करण्यात आले.

1.1 उपक्रमाविषयी :

- भारतातील अद्वितीय सूक्ष्मजीव विविधता आणि पर्यावरण, कृषी आणि मानवी आरोग्यातील त्याची भूमिका अधोरेखित करण्यासाठी या उपक्रमाची रचना करण्यात आली आहे.
- हे ब्रिक-नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ बायोमेट्रिकल जीनोमिक्स (बीआरआयसी-एनआयबीएमजी) द्वारे समन्वयित केले जाते.

1.2 संभाव्य फायदे:

- प्रदूषण नियंत्रण: सूक्ष्मजीव कार्ये समजून घेतल्यास कचरा व्यवस्थापन आणि प्रदूषण नियंत्रण धोरणे अधिक चांगली होऊ शकतात.
- शेती: फायदेशीर सूक्ष्मजंतूंची माहिती दिल्यास पिकांचे उत्पादन वाढू शकते व शाश्वत शेतीला चालना मिळू शकते.
- औषध: प्रतिजैविक गुणधर्म असलेल्या सूक्ष्मजंतूंची ओळख पटविल्यास नवीन उपचार आणि औषधांचा विकास होऊ शकतो.

2. नॅफिथ्रोमाइसिन : भारतातील स्वदेशी प्रतिजैविक

- भारताने अँटीमाइक्रोबियल रेझिस्टन्स (एएमआर) च्या जागतिक आव्हानाचा सामना करण्यासाठी डिझाइन केलेल्या पहिल्या स्वदेशी अँटीबायोटिकचे अनावरण केले.
- हे प्रक्षेपण जागतिक एएमआर जागरूकता सप्ताह (18-24 नोव्हेंबर, 2024) च्या वेळी झाले, ज्याची थीम होती: "प्रतिजैविक प्रतिकार एकत्र करणे."
- बायोटेक्नॉलॉजी इंडस्ट्री रिसर्च असिस्टन्स कौन्सिल (बीआयआरएसी) च्या पाठिंब्याने विकसित करण्यात आलेले हे उपकरण वोकहार्टने मिकनाफ या ब्रँड नावाने बाजारात आणले आहे.
- 30 वर्षांहून अधिक कालावधीत विकसित होणारा हा त्याच्या वर्गातील पहिला नवीन प्रतिजैविक आहे.
- अनुप्रयोग: हे विशेषतः स्ट्रेप्टोकोकस न्यूमोनिया सारख्या औषध-प्रतिरोधक जीवाणूंमुळे उद्भवणार्या समुदाय-अधिग्रहित बॅक्टेरियल न्यूमोनिया (सीएबीपी) च्या उपचारांसाठी विकसित केले गेले आहे.

3. बोस-आइन्स्टाइन सांख्यिकीची शताब्दी

- बोस-आइन्स्टाइन स्टॅटिस्टिक्सची शताब्दी साजरी करताना सत्येंद्रनाथ बोस यांच्या कण अभेद्यता या विषयावरील अतुलनीय कार्याबद्दल त्यांचा सन्मान करण्यात आला.
- त्यांच्या योगदानामुळे बोस-आइन्स्टाइन कंडेनसेट (बीईसी) यासह क्वांटम मेकॅनिक्समधील मोठ्या प्रगतीचा पाया घातला.

3.1 सत्येंद्र नाथ बोस कोण होते?

- 1 जानेवारी 1894 रोजी कलकत्ता येथे जन्मलेले ते एक हुशार विद्यार्थी होते ज्यांनी लहान वयातच गणितात प्राविण्य मिळवले. जगदीशचंद्र बोस यांच्यापासून प्रेरणा घेऊन त्यांनी क्वांटम मेकॅनिक्समध्ये प्रवेश केला.
- वैज्ञानिक कामगिरी: 1924 मध्ये, त्यांनी "प्लँक्स लॉ ऑफ द हायपोथिसिस ऑफ लाइट क्वांटा" हा पेपर प्रकाशित केला, ज्यामध्ये कण (विशेषतः फोटॉन) अभेद्य घटक म्हणून मोजण्याचा एक नवीन मार्ग सादर केला.
- आइन्स्टाइन यांच्याशी सहकार्य : अल्बर्ट आइन्स्टाइन यांनी या निबंधाचे महत्त्व ओळखून बोस यांच्या कल्पनांचा विस्तार करून बोस-आइन्स्टाइन सांख्यिकीचा विकास घडवून आणला.

3.2 मुख्य संकल्पना:

- बोसॉन विरुद्ध फर्मियन्स: बोस-आइन्स्टाइन आकडेवारी कणांच्या दोन वर्गांमधील फरक दर्शविते. बोसॉन (बोस यांच्या नावावरून नावाजलेले) समान क्वांटम स्थिती व्यापू शकतात, ज्यामुळे ते वेगळे होऊ शकत नाहीत. हा गुणधर्म अतिसंवाहकता आणि अतिप्रवाहीपणा यासारख्या घटनांना सक्षम करतो.
- बोस-आइन्स्टाइन कंडेनसेट (BEC) : जेव्हा बोसॉनिक अणू निरपेक्ष शून्यापर्यंत (-273.15°C) थंड होतात तेव्हा पदार्थाची ही अनोखी स्थिती उद्भवते. ते लाटासारख्या गुणधर्मांसह एकाच क्वांटम स्थितीत विलीन होतात. 1995 मध्ये एरिक कॉर्नेल आणि कार्ल विमन यांनी याची प्रायोगिकपणे पुष्टी केली.
- "फादर ऑफ द गॉड पार्टिकल" म्हणून ओळखले जाणारे एस. एन. बोस यांना 1954 मध्ये पद्मविभूषण पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आणि 1959 मध्ये ते भारताचे राष्ट्रीय प्राध्यापक झाले.

4. स्वस्तिक उपक्रम

- सीएसआयआर-नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स कम्युनिकेशन अँड पॉलिसी रिसर्च (एनआयएससीपीआर) ने पारंपरिक ज्ञानाच्या संप्रेषण आणि प्रसारावरील आंतरराष्ट्रीय परिषदेचे (सीडीटीके-2024) उद्घाटन केले.
- स्वस्तिक (सायंटिफिकली व्हॅलिडेटेड ट्रेडिशनल नॉलेज) हा एक राष्ट्रीय उपक्रम आहे ज्याचा उद्देश वैज्ञानिकदृष्ट्या प्रमाणित केलेल्या पारंपारिक भारतीय ज्ञानाचा प्रचार आणि प्रसार करणे आहे.

5. बायोप्लास्टिक्स

- बलरामपूर चिनी मिल्स (भारतातील आघाडीच्या साखर उत्पादकांपैकी एक) ने उत्तर प्रदेशात भारतातील पहिला बायोप्लास्टिक कारखाना उभारण्यासाठी 2,000 कोटी रुपयांच्या गुंतवणूकीची घोषणा केली.
- बायोप्लास्टिक्स म्हणजे काय? पारंपारिक पेट्रोलियम-आधारित प्लास्टिकच्या विपरीत, बायोप्लास्टिक्स ऊस आणि मका सारख्या नूतनीकरणयोग्य सॅन्ड्रिय स्रोतांपासून तयार केले जातात.
- उत्पादन: साखर वनस्पतींमधून काढली जाते आणि पॉलीलेक्टिक ऍसिड (पीएलए) मध्ये रूपांतरित केली जाते. वैकल्पिकरित्या, सूक्ष्मजीवांचा वापर करून पॉलीहायड्रॉक्सीअल्कानोएट्स (पीएचए) तयार केले जाऊ शकतात.
- फायदे: साखर आणि इथेनॉल व्यतिरिक्त साखर उद्योगांना 1,700-1,800 कोटी रुपयांच्या अपेक्षित वार्षिक उत्पन्नासह महसूल स्रोत प्रदान करते.

6. धारिणी: 3 डी गर्भ ब्रेन अॅटलास

- आयआयटी मद्रासच्या संशोधकांनी धारिणी हे क्रांतिकारक साधन विकसित केले आहे, जे गर्भाच्या मेंदूचा तपशीलवार 3D नकाशा तयार करते.
- महत्त्व: हे जगातील सर्वात मोठे आणि सर्वात उच्च-रिझोल्यूशन 3 डी गर्भ मेंदू अॅटलास आहे, जे 5,000 पेक्षा जास्त मेंदू विभाग आणि 500 मेंदू क्षेत्रांचे मॅपिंग करते.
- हे दुसरे या तिमाहीत (आठवडे 14, 17, 21, 22 आणि 24 आठवडे) लक्ष केंद्रित करते, जो वेगवान वाढीसाठी एक गंभीर कालावधी आहे.
- हे ऑटोडिझाससारख्या मेंदूच्या विकारांना ओळखण्यास मदत करते आणि सेरेब्रल पाल्सी आणि नैराश्यासारख्या मानसिक आरोग्याच्या समस्यांबद्दल अंतर्दृष्टी प्रदान करते.

7. जेनकास्ट: गुगलचे एआय मॉडेल

- Google DeepMind ने जेनकास्ट सादर केले, एक एआय मॉडेल जे अत्यंत अचूक हवामान अंदाज प्रदान करण्यास सक्षम आहे.
- त्याने आघाडीची प्रणाली, ईसीएमडब्ल्यूएफच्या ईएनएसला मागे टाकले. दररोजच्या हवामानाच्या पलीकडे, ते प्राणघातक वादळांसारख्या अत्यंत घटनांचा मागोवा घेऊ शकते.

7.1 सोरा:

- डिसेंबर 2024 मध्ये, OpenAI ने सशुल्क सदस्यांसाठी Sora (सोरा टर्बो म्हणून ब्रँडेड) चे अनावरण केले.
- हे एआय व्हिडिओ जनरेशन मॉडेल मजकूर प्रॉम्प्टमधून १०८० पी रिझोल्यूशनमध्ये २० सेकंदांपर्यंत व्हिडिओ तयार करू शकते.

8. आयआयटी गुवाहाटी येथे 10 वा भारत आंतरराष्ट्रीय विज्ञान महोत्सव (आयआयएसएफ) 2024

- 10 वा भारत आंतरराष्ट्रीय विज्ञान महोत्सव (IISF) 2024 भारतीय तंत्रज्ञान संस्था (IIT) गुवाहाटी येथे आयोजित करण्यात आला होता.

- 10 व्या आवृत्तीची संकल्पना : भारताचे विज्ञान आणि तंत्रज्ञान संचालित जागतिक उत्पादन केंद्रात रुपांतर
- महत्त्व : देशाच्या ईशान्य भागात प्रथमच या प्रतिष्ठित महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले आहे.
- विहंगावलोकन: आयआयएसएफ हा भारतातील सर्वात मोठा विज्ञान कार्यक्रम आहे, जो सामान्य जनता आणि वैज्ञानिक समुदाय दोघांनाही गुंतवून ठेवतो.
- आयोजक: विज्ञान आणि तंत्रज्ञान मंत्रालय आणि पृथ्वी विज्ञान मंत्रालय यांनी विज्ञान भारती (विभा) यांच्या सहकार्याने हे आयोजित केले होते.
- नोडल एजन्सी: दरवर्षी, एक विशिष्ट विभाग / प्रयोगशाळा कार्यक्रमाचे समन्वय साधते. 10 व्या आवृत्तीसाठी, सीएसआयआर-नॅशनल इन्स्टिट्यूट फॉर इंटरडिसिप्लिनरी सायन्स अँड टेक्नॉलॉजी (एनआयआयएसटी), तिरुअनंतपुरम ही समन्वयक संस्था होती.
- इतिहास:
 - 9 वी आवृत्ती (2023) हरियाणातील फरीदाबाद (जानेवारी 2024) येथे आयोजित करण्यात आली होती.
 - पहिला सराव 2015 मध्ये आयआयटी दिल्ली येथे आयोजित करण्यात आला होता.

9. गणिती समस्या सोडविण्यासाठी जीवाणू

- कोलकात्याच्या साहा इन्स्टिट्यूट ऑफ न्यूक्लियर फिजिक्सच्या संशोधकांनी जैविक संगणक म्हणून कार्य करण्यासाठी एस्चेरिच्या कोलाई (ई. कोलाई) जीवाणू तयार केले आहेत. कृत्रिम जीवशास्त्रातील ही एक महत्त्वपूर्ण प्रगती आहे.
- बॅक्टोनेट: टीमने "बॅक्टोनेट" विकसित केले - न्यूरल नेटवर्कमध्ये न्यूरॉन्ससारखे कार्य करणारे बॅक्टोरिया अभियांत्रिकी केले.
- यंत्रणा: हे "बॅक्टो-न्यूरॉन्स" रासायनिक इनपुटवर प्रक्रिया करतात आणि विशिष्ट गणनेवर आधारित फ्लोरोसेंट प्रथिने तयार करतात.
- क्षमता: हे जीवाणू गणितीय समस्या सोडविण्यास सक्षम आहेत, जसे की एखादी संख्या अस्थानी आहे की अक्षर स्वर आहे हे निर्धारित करणे.

10. नवोन्मेषासाठी आयसीएमआरचे 'जागतिक आव्हानातील पहिले'

- भारतीय वैद्यकीय संशोधन परिषदेने (आयसीएमआर) आरोग्याच्या समस्यांवरील नाविन्यपूर्ण उपायांना प्रोत्साहित करण्यासाठी "जागतिक आव्हानातील प्रथम" ची घोषणा केली.
- उद्दिष्ट: "आउट-ऑफ-द-बॉक्स" कल्पनांना चालना देणे आणि लस, औषधे आणि निदानांसह प्रगतीशील आरोग्य तंत्रज्ञानाच्या शोध आणि विकासास प्रोत्साहन देणे.
- निकष: प्रस्तावांनी धाडसी, प्रभावी जागतिक आरोग्य संशोधन संकल्पना सादर केल्या पाहिजेत. क्रांतिकारक बायोमेडिकल प्रगतीच्या उद्देशाने हे "उच्च-जोखीम, उच्च-बक्षीस" आव्हान आहे.
- आयसीएमआर बदल: जैववैद्यकीय संशोधनाची सूत्रे, समन्वय आणि प्रोत्साहन देणारी ही भारतातील सर्वोच्च संस्था आहे. आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयाच्या आरोग्य संशोधन विभागाच्या अंतर्गत हे कार्यालय कार्यरत आहे.

11. गुगलचे क्वांटम कॉम्प्युटिंग ब्रेकथ्रू

- गुगलने 'विलो' नावाच्या चिपवर चालणारा नवीन क्वांटम संगणक अनावरण केला.
- कार्यक्षमता: हा क्वांटम संगणक पाच मिनिटांपेक्षा कमी वेळात गणना करण्यास सक्षम आहे जो सर्वात प्रगत सुपर कॉम्प्युटरला 10 सेप्टिलियन वर्षांपेक्षा जास्त काळ (ज्ञात विश्वाच्या वयापेक्षा जास्त कालावधी) घेईल.

11.1 क्लासिकल विरुद्ध क्वांटम कॉम्प्युटिंग:

- क्लासिकल कॉम्प्युटर: बिट्स (एकतर 1 किंवा 0) म्हणून माहिती प्रक्रिया करा.
- क्वांटम कॉम्प्युटर: क्वांटम मेकॅनिक्सच्या तत्वांचा वापर करा, विशेषत: क्यूबिट्स. बिट्सच्या विपरीत, क्यूबिट्स सुपरपोजिशनच्या स्थितीत (एकाच वेळी 1 आणि 0 दोन्ही) अस्तित्वात असू शकतात. यामुळे संगणकीय शक्तीमध्ये घातांकीय वाढ होऊ शकते.'

12. रोग एक्स

- डेमोक्रेटिक रिपब्लिक ऑफ कांगो (डीआरसी) मध्ये झालेल्या उद्रेकामुळे 400 हून अधिक मृत्यू झाले, ज्यामुळे सध्या ज्याला "रोग एक्स" म्हणून संबोधले जात आहे त्याबद्दल चिंता वाढली आहे.
- व्याख्या: "रोग एक्स" हा डब्ल्यूएचओद्वारे (2018 पासून) जागतिक साथीच्या रोगास कारणीभूत ठरू शकणार्या अज्ञात रोगजनकांसाठी वापरला जाणारा एक काल्पनिक शब्द आहे.
- मूळ: 2014-2016 च्या पश्चिम आफ्रिकन इबोला साथीनंतर हा शब्द उदयास आला.
- निसर्ग : हे रोग विषाणू, जीवाणू, परजीवी, बुरशी किंवा प्रियनपासून उद्भवू शकतात. 1940 पासून, 300 हून अधिक उदयोन्मुख रोग आढळले आहेत, त्यापैकी 70% झूनोटिक (प्राण्यांकडून मानवांमध्ये पसरलेले) होते.

13. आयआयएससीने 'स्ट्रॉंग' चे अनावरण केले

- बॅंगलुरुच्या इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स (आयआयएससी) मधील संशोधकांनी 'स्ट्रॉंग' (STring Representation Of Nanopore Geometry) नावाची नवी भाषा तयार केली आहे.
- कार्य: हे नॅनोपोरचा आकार आणि रचना वर्णांच्या अनुक्रमात एन्कोड करते.
- अनुप्रयोग: विविध सामग्रीमधील नॅनोपोर्सच्या गुणधर्मांचा अंदाज लावण्यासाठी कोणत्याही मशीन लर्निंग मॉडेलला प्रशिक्षित करण्यासाठी या भाषेचा वापर केला जाऊ शकतो.
- यंत्रणा: ज्याप्रमाणे चॅटजीपीटी मजकूर डेटाचा अंदाज लावते, त्याचप्रमाणे नॅनोपोर कसे दिसते हे समजून घेण्यासाठी आणि त्याच्या गुणधर्मांचा अंदाज लावण्यासाठी न्यूरल नेटवर्क स्ट्रॉंगमधील वर्ण वाचू शकतात.

14. नैनोपोर टेक्नोलॉजी

- नैनोपोर तंत्रज्ञान हे एक प्रयोगशाळेचे तंत्र आहे जे पडद्यातील लहान छिद्र (छिद्र) वापरून डीएनए आणि आरएनए रेणूंचा अनुक्रम करण्यासाठी वापरले जाते.
- यंत्रणा: नैनोपोर हे विद्युत प्रतिरोधक पडद्यामध्ये एम्बेड केलेले एक सूक्ष्म छिद्र आहे. जेव्हा डीएनए किंवा आरएनए रेणू नैनोपोरमधून जातो तेव्हा तो आयनिक प्रवाहात व्यत्यय आणतो, ज्यामुळे सिग्नल तयार होतो. त्यानंतर रेणूमधील बेसचा क्रम निश्चित करण्यासाठी हा सिग्नल डीकोड केला जातो.

14.1 अनुप्रयोग:

- जीनोमिक विश्लेषण
- रोगजनकांची ओळख
- पर्यावरणाचे निरीक्षण
- अन्न सुरक्षा देखरेख

संरक्षण आणि अवकाश

1. जीसॅट-एन2 (जीसॅट-20) उपग्रहाचे प्रक्षेपण

- स्पेसएक्सच्या फाल्कन-9 रॉकेटचा वापर करून फ्लोरिडाच्या केप कॅनावेरल येथून भारताचा संचार उपग्रह जीसॅट-एन 2 यशस्वीरित्या प्रक्षेपित करण्यात आला.
- एलोन मस्कच्या स्पेसएक्ससह भारताचा हा पहिला संयुक्त प्रकल्प आहे.
- हा उपग्रह इस्रोची व्यावसायिक शाखा असलेल्या न्यूसपेस इंडिया लिमिटेडचा (एनएसआयएल) आहे.
- वैशिष्ट्ये: 4700 किलो वजनी, जीसॅट-एन 2 हा एक उच्च-श्रुपुट उपग्रह (एचटीएस) आहे जो 48 जीबीपीएस क्षमतेसह का-का बँडमध्ये कार्यरत आहे. संपूर्ण भारतातील ब्रॉडबँड आणि इन-फ्लाइट कनेक्टिव्हिटी वाढवण्यासाठी याची रचना केली गेली आहे.

2. एक्सिओम -4 मिशन

- आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्थानकावर (आयएसएस) अॅक्सिओम-4 मोहिमेसाठी निवडलेल्या दोन भारतीय अंतराळवीरांनी त्यांचे प्रारंभिक प्रशिक्षण पूर्ण केले आहे, अशी माहिती इस्रोने दिली.
- अंतराळवीर:
- प्राईम : ग्रुप कॅप्टन शुभांशु शुक्ला
- बॅकअप: ग्रुप कॅप्टन प्रशांत बालकृष्णन नायर
- अॅक्स-4 बदल: हे अॅक्सिओम स्पेसद्वारे आयएसएससाठी एक खाजगी अंतराळ उड्डाण आहे. हे स्पेसएक्सचे फाल्कन 9 रॉकेट आणि क्यू ड्रॅगन अंतराळ यानाचा वापर करेल.
- इस्रो आणि नासा यांच्यातील हे सहकार्य मानवी अंतराळ संशोधनात भारताची वाढती उपस्थिती अधोरेखित करते.

3. भारताची पहिली लांब पल्ल्याच्या हायपरसोनिक क्षेपणास्त्राची चाचणी

- डीआरडीओने ओडिशाच्या किनारपट्टीवरील डॉ. एपीजे अब्दुल कलाम बेटावरून लांब पल्ल्याच्या हायपरसोनिक क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी केली.
- पल्ला : हे 1,500 किमीपेक्षा जास्त अंतरासाठी विविध पेलोड वाहून नेऊ शकते.
- हायपरसोनिक क्षेपणास्त्र म्हणजे काय? - मॅक 5 किंवा त्याहून अधिक वेगाने प्रवास करणारे वाहन किंवा प्रक्षेप्य (ध्वनीच्या वेगाच्या किमान पाचपट , अंदाजे 6,174 किमी / तास).
- प्रकार : हायपरसोनिक ग्लाइड व्हेईकल्स (HGV) आणि हायपरसोनिक कूझ क्षेपणास्त्रे (HCM).
- उच्च, अंदाज लावण्यायोग्य आर्कचे अनुसरण करणार् या बॅलिस्टिक क्षेपणास्त्रांच्या विपरीत, हायपरसोनिक क्षेपणास्त्रे कमी उंचीवर उडतात आणि अत्यंत युक्ती करण्यायोग्य असतात, ज्यामुळे त्यांचा मागोवा घेणे आणि अडवणे अत्यंत कठीण होते.

4. एमओआय-टीडी : अंतराळातील भारताची पहिली कृत्रिम बुद्धिमत्ता प्रयोगशाळा

- हैदराबादस्थित स्पेस टेक कंपनी टेकमी2स्पेस (टीएम2स्पेस) ने एमओआय-टीडी (माय ऑर्बिटल इन्फ्रास्ट्रक्चर - टेक्नॉलॉजी डेमॉन्स्ट्रेटर) नावाची अंतराळातील भारताची पहिली एआय प्रयोगशाळा सुरू करण्याची घोषणा केली.
- इस्रोच्या पीएसएलव्ही सी 60 द्वारे त्याचे प्रक्षेपण होणार होते.
- हे प्लॅटफॉर्म कक्षेत रिअल-टाइम डेटा प्रोसेसिंग सक्षम करते, ज्यामुळे वापरकर्त्यांना पृथ्वीवरील ढग आच्छादनामुळे होणार् या विलंबाशिवाय पर्यावरणीय देखरेखीसारख्या कार्यासाठी एआय मॉडेल्स अपलोड करण्याची परवानगी मिळते.

5. पीएसएलव्ही-सी59/प्रोबा-3 मिशन

- इस्रोच्या पीएसएलव्ही-सी 59 ने श्रीहरीकोटा येथून युरोपियन स्पेस एजन्सीच्या (ईएसए) प्रोबा-3 मोहिमेचे यशस्वी प्रक्षेपण केले.

- उद्दिष्ट: ही जगातील पहिली अचूक फॉर्मेशन-प्लाइंग मिशन आहे.
- द डुओ: यात दोन उपग्रह आहेत - कोरोग्राफ आणि ऑकल्टर. ते एका कठोर रचनेत उडतात जिथे कृत्रिम सूर्यग्रहण तयार करण्यासाठी एकाने दुसर् यावर सावली टाकली.
- यामुळे शास्त्रज्ञांना एकावेळी सहा तासांपर्यंत सूर्याच्या कोरोनाचा अभ्यास करता येतो, नैसर्गिक ग्रहणादरम्यान काही मिनिटांच्या तुलनेत.

6. जोरावर - इंडियन लाइट टँक (आईएलटी)

- लडाखमध्ये 4,200 मीटरपेक्षा जास्त उंचीवर भारतीय लाइट टँक जोरावरने गोळीबाराची यशस्वी चाचणी यशस्वीरित्या पूर्ण केली.
- डीआरडीओ आणि लार्सन अँड टुब्रो (एल अँड टी) यांनी संयुक्तपणे विकसित केलेला, 25 टन वजनाचा हा रणगाडा विशेषतः उच्च-उंचीवरील युद्धासाठी डिझाइन केला गेला आहे.
- १९ व्या शतकातील डोगरा जनरल जोरावर सिंग यांच्या नावावरून हे नाव देण्यात आले आहे.

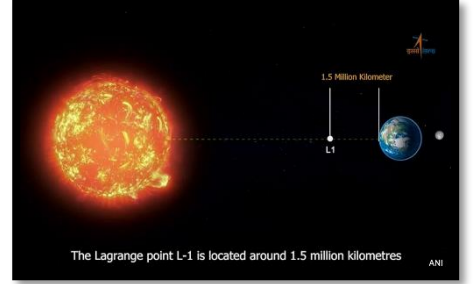

7. गगनयानासाठी इस्रो आणि एएसए यांचे सहकार्य

- गगनयान मोहिमेला पाठिंबा देण्यासाठी इस्रोने ऑस्ट्रेलियन स्पेस एजन्सी (एएसए) सोबत करार केला आहे.
- ऑस्ट्रेलिया त्यांच्या क्षेत्राजवळील समुद्रात आपत्कालीन लँडिंग झाल्यास कू आणि कू मॉड्यूलच्या पुनर्प्राप्तीस मदत करेल.
- गगनयान टाइमलाइन: पहिल्या मानवरहित मोहिमेचे लक्ष्य 2024-25 साठी आहे, ज्यात 2025-27 साठी पहिले कू मिशन लक्ष्य आहे.

8. आयएनएसव्ही तारिणी: जागतिक परिभ्रमण "नाविका सागर परिक्रमा II"

- आयएनएसव्ही तारिणी या 56 फूट उंचीच्या जहाजाने आपल्या जागतिक प्रवासाच्या दुसऱ्या टप्प्याला सुरुवात केली, ऑस्ट्रेलियाहून न्यूझीलंडला प्रवास केला.
- या चमूमध्ये दोन शूर महिला अधिकाऱ्यांचा समावेश आहे: लेफ्टनंट कमांडर दिलना के आणि लेफ्टनंट कमांडर रूपा ए.
- हा 21,600 सागरी मैलांचा प्रवास पूर्णपणे पवन ऊर्जेवर अवलंबून आहे आणि बाह्य मदतीशिवाय तो पूर्ण केला जात आहे.

9. आदित्य-एल 1 आणि प्रोबा -3: सौर संशोधन जोडी

- भारताचे आदित्य-एल 1 आणि ईएसए प्रोबा-3 2025 मध्ये सूर्याचे संयुक्त निरीक्षण सुरू करतील.
- आदित्य-एल 1 लॅंग्रेज पॉइंट 1 (पृथ्वीपासून 1.5 दशलक्ष किमी) वरून सूर्याचे निरीक्षण करेल, तर प्रोबा-3 कोरोनाचे बारकाईने निरीक्षण करेल आणि सौर भौतिकशास्त्रात क्रांती घडवून आणेल.

10. के-4 क्षेपणास्त्राची आयएनएस अरिघाटकडून यशस्वी चाचणी

- विशाखापट्टणमच्या किनाऱ्यावर आयएनएस अरिघाट या पाणबुडीतून के-4 क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी घेण्यात आली.
- महत्त्व : या विशिष्ट पाणबुडीतून पाणबुडीतून प्रक्षेपित करण्यात येणाऱ्या बॅलिस्टिक क्षेपणास्त्राची (एसएलबीएम) ही पहिलीच चाचणी होती.

10.1 के -4 क्षेपणास्त्राची वैशिष्ट्ये:

- हे अण्वस्त्र सक्षम बॅलिस्टिक क्षेपणास्त्र आहे ज्याचा मारक सुमारे 3,500 किलोमीटर आहे.
- हे 2 टन पेलोड वाहून नेऊ शकते. यात दोन-टप्प्यांची घन रॉकेट मोटर आहे आणि सॉलिड रॉकेट प्रोपेलंट वापरते.
- परिमाणे: 10 मीटर लांब, 20 टन वजन, 1.3 मीटर व्यास.

10.2 आयएनएस अरिघाट:

- 29 ऑगस्ट 2024 रोजी नौदलाच्या सेवेत दाखल झालेली ही अरिहंत श्रेणीची दुसरी पाणबुडी आहे.
- आयएनएस अरिहंतनंतर ही भारताची दुसरी एसएसबीएन (शिप सबमर्सिबल बॅलिस्टिक न्यूक्लियर) पाणबुडी आहे.
- आयएनएस अरिहंत या पहिल्या स्वदेशी आप्तविक पाणबुडीच्या तुलनेत यात लक्षणीय सुधारणा करण्यात आल्या आहेत.

- आयएनएस अरिहंत के-15 क्षेपणास्त्रांनी (750 किमी रेंज) सुसज्ज आहे, तर आयएनएस अरिघाट अधिक प्रगत के-4 क्षेपणास्त्रांसह (3,500 किमी रेंज) हल्ला करण्यास सक्षम आहे.

11. डॉ. जयतीर्थ जोशी - ब्रह्मोस एअरोस्पेसचे नवे प्रमुख

- ब्रह्मोस एरोस्पेसचे नवे मुख्य कार्यकारी अधिकारी आणि व्यवस्थापकीय संचालक म्हणून डॉ. जयतीर्थ राघवेंद्र जोशी यांची नियुक्ती करण्यात आली. यापूर्वीचे प्रमुख अतुल दिनकर राणे यांच्याकडून त्यांनी पदभार स्वीकारला.

11.1 डॉ. जयतीर्थ जोशी यांच्याविषयी:

- तीन दशकांहून अधिक काळ कारकीर्द करून, त्यांनी क्षेपणास्त्र तंत्रज्ञान, नॉन-डिस्ट्रक्टिव्ह टेस्टिंग (एनडीटी) आणि व्यावसायिक कौशल्य विकासात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले आहे.
- त्यांनी उस्मानिया विद्यापीठातून मेकॅनिकल इंजिनिअरिंगची B.Tech आणि एनआयटी वारंगलमधून पीएच.डी.
- भारताच्या क्षेपणास्त्र कार्यक्रमांमध्ये, विशेषतः पृथ्वी आणि अग्नी प्रणालीमध्ये त्यांनी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली. एलआरएसएएम (लॉंग रेंज सरफेस-टू-एअर मिसाईल) प्रोग्रामचे असोसिएट प्रोजेक्ट डायरेक्टर म्हणून त्यांनी मिशन-क्रिटिकल तंत्रज्ञान विकसित करण्यात मोलाची भूमिका बजावली.

11.2 ब्रह्मोस एरोस्पेस:

- 5 डिसेंबर 1995 रोजी भारताचा डीआरडीओ (50.5% हिस्सा) आणि रशियाचा एनपीओ माशिनोस्ट्रॉयेनिया (49.5% हिस्सा) यांच्यात संयुक्त उपक्रम स्थापन करण्यात आला.
- नाव उत्पत्ती: ब्रह्मपुत्रा (भारत) आणि मॉस्कोवा (रशिया) नद्यांच्या नावांचे एकत्रीकरण.
- ब्रह्मोस हे एक लांब पल्ल्याचे, अणु-सक्षम सुपरसोनिक कूझ क्षेपणास्त्र आहे जे जमीन, समुद्र किंवा हवेतून तैनात केले जाऊ शकते. हे 290 ते 800 किमी दरम्यानच्या श्रेणीसह मॅक 3 पर्यंतच्या वेगाने प्रवास करते.

12. सियाचीनमध्ये ऑप्टिकल फायबर

- भारतीय सैन्याने हाय-स्पीड ब्रॉडबँड कनेक्टिव्हिटी सुनिश्चित करण्यासाठी प्रथमच सियाचीन आणि दौलत बेग ओल्डी (डीबीओ) येथे ऑप्टिकल फायबर कनेक्टिव्हिटी यशस्वीरित्या स्थापित केली.
- तंत्रज्ञान: फायबर ऑप्टिक केबल्स डिजिटल माहिती हस्तांतरित करण्यासाठी प्रकाशाच्या जलद-प्रवास डार्ल्डीचा वापर करतात. ते संपूर्ण आंतरिक परावर्तनाच्या तत्त्वावर कार्य करतात.
- शटरस्टॉक
- सियाचीन : पाकिस्तान (डावीकडे) आणि चीन (उजवीकडे) यांच्या दरम्यान असलेले जगातील सर्वात उंच आणि थंड युद्धक्षेत्र. सियाचीन हिमनदीतून नुब्रा नदीचा उगम होतो. 1984 मध्ये ऑपरेशन मेघदूतनंतर भारताने सियाचीनवर नियंत्रण ठेवले आहे.
- डीबीओ : काराकोरम पर्वतरांगांमध्ये भारताच्या उत्तर टोकावर स्थित एक भारतीय लष्करी तळ.

13. एकलव्य प्लॅटफॉर्म

- संरक्षण मंत्रालयाने भारतीय लष्करासाठी 'एकलव्य' हा ऑनलाइन लर्निंग प्लॅटफॉर्म सुरू केला.
- उद्दिष्ट: "परिवर्तनाचे दशक (2023-2032)" उपक्रमांतर्गत भारतीय सैन्य अधिकाऱ्यांचे व्यावसायिक शिक्षण आणि प्रशिक्षण सुधारणे, 2024 ची थीम "तंत्रज्ञान शोषणाचे वर्ष" आहे.
- विकासक: भास्कराचार्य नॅशनल इन्स्टिट्यूट फॉर स्पेस ऍप्लिकेशन्स अँड जिओ-इन्फॉर्मेटिक्स), गांधीनगर यांनी विकसित केले.

14. भारताने क्यूबसॅट मानकांचा स्वीकार केला

- जागतिक अंतराळ अर्थव्यवस्थेत आपला ठसा उमटवण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण पाऊल म्हणून, भारताने अलीकडेच जागतिक क्यूबसॅट मानके स्वीकारली आहेत.

14.1 क्यूबसॅट:

- ही मानके एक मॉड्यूलर उपग्रह फ्रेमवर्क परिभाषित करतात जिथे 1 युनिट (यू) = 10 सेमी³ आणि वजन अंदाजे 1.33 किलो आहे.
- ते 1.5U, 2U, 3U, 6U आणि अगदी 12U सारख्या मोठ्या आकारात मोजले जाऊ शकतात.

- अंमलबजावणी: ब्युरो ऑफ इंडियन स्टॅण्डर्ड्स (बीआयएस) शैक्षणिक आणि संशोधन संस्थांना क्यूबसॅट विकसित करण्यास मदत करते. भारतीय विद्यार्थी उपग्रहांच्या उल्लेखनीय उदाहरणांमध्ये JUGNU (IIT कानपूर) आणि कलामसॅट (स्पेस किड्झ इंडिया) यांचा समावेश आहे.

15. अर्थ कोपायलट

- नासाने मायक्रोसॉफ्टशी भागीदारी करून "अर्थ कोपायलट" नावाचा सानुकूल कृत्रिम बुद्धिमत्ता (एआय) चॅटबॉट विकसित केला आहे.
- उद्देश: हे समजण्यास सुलभ स्वरूपात पृथ्वी विज्ञान डेटाबद्दल वापरकर्त्यांच्या प्रश्नांना प्रतिसाद देण्यासाठी नैसर्गिक भाषा प्रक्रिया (एनएलपी) वापरते, ज्यामुळे नासाचा विशाल डेटाबेस वापरकर्त्यांच्या विस्तृत श्रेणीसाठी प्रवेशयोग्य बनतो.

16. सिनबॅक्स

- भारतीय लष्कर आणि कंबोडियाच्या लष्कराने पुण्यातील फॉरेन ट्रेनिंग नोडमध्ये CINBAX नावाचा पहिला संयुक्त टेबल-टॉप सराव आयोजित केला.
- उद्दिष्ट: दोन्ही राष्ट्रांमधील धोरणात्मक सहकार्य, विश्वास आणि आंतर-कार्यक्षमता वाढवणे.

17. हरिमऊ शक्ती व्यायाम

- मलेशियातील पहांग जिल्ह्यातील बॅटांग कॅम्प येथे भारत-मलेशिया संयुक्त लष्करी सराव, हरिमऊ शक्ती या चौथ्या संयुक्त लष्करी सरावाचे आयोजन करण्यात आले होते.
- भारत-मलेशिया इतर सराव:
 - ओशन अॅडमिरल (नौदल)
 - उदादर शक्ती (वायुसेना)

पुरस्कार आणि पुस्तके

1. डॅनियल बरेनबोईम आणि अली अबू अक्वाद यांना इंदिरा गांधी शांतता पुरस्कार 2023 ने सन्मानित करण्यात आले.

- 19 नोव्हेंबर 2024 रोजी शास्त्रीय पियानोवादक आणि कंडक्टर डॅनियल बरेनबोईम आणि पॅलेस्टिनी शांतता कार्यकर्ते अली अबू अक्वाद यांना 2023 वर्षासाठी शांतता, निशस्त्रीकरण आणि विकासासाठी इंदिरा गांधी पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- इस्त्रायली आणि पॅलेस्टिनी तरुण आणि नागरिक यांच्यात सुसंवाद वाढवण्याच्या त्यांच्या संयुक्त प्रयत्नांसाठी या दोघांची दखल घेण्यात आली.
- इंदिरा गांधी मेमोरियल ट्रस्टच्या अध्यक्ष सोनिया गांधी यांच्या उपस्थितीत हा समारंभ आभासी पद्धतीने पार पडला.

1.1 डॅनियल बॅरेनबोईम:

- अर्जेन्टिनामध्ये जन्मलेला जगप्रसिद्ध पियानोवादक आणि कंडक्टर.
- मतभेद आणि विभागांवर मात करण्यात संगीत महत्त्वाची भूमिका बजावते असा त्यांचा विश्वास आहे.
- इस्त्राईल, पॅलेस्टाईन आणि इतर अरब देशांतील तरुण संगीतकारांना एकत्र आणण्यासाठी त्यांनी वेस्ट-ईस्टर्न दिवान ऑर्केस्ट्रा आणि बॅरेनबोईम-सैद अकादमीची सह-स्थापना केली.

1.2 अली अबू अक्वाद:

- मध्य पूर्व संघर्षाच्या शांततापूर्ण निराकरणासाठी काम करणारे एक प्रमुख पॅलेस्टिनी शांतता कार्यकर्ते.
- 2014 मध्ये, त्यांनी पॅलेस्टिनी-इस्त्रायली उपक्रम रूट्सची सह-स्थापना केली. त्यांच्या प्रयत्नांमुळे 2016 मध्ये वेस्ट बँकमध्ये ताघियर पॅलेस्टाईन अहिंसा चळवळ सुरू झाली.

1.3 इंदिरा गांधी शांतता पुरस्काराबद्दल:

- स्थापना: 1986.
- पुरस्कार: इंदिरा गांधी मेमोरियल ट्रस्ट.
- बक्षिस : 25 लाख रुपये आणि प्रशस्तीपत्र.
- अलीकडील विजेते:
 - 2023: डॅनियल बॅरेनबोईम आणि अली अबू अक्वाद.
 - 2022: COVID-19 वॉरियर्स (IMA आणि प्रशिक्षित परिचारिका संघटना ऑफ इंडिया).
 - 2021: प्रथम (एनजीओ).
 - 2019: सर डेव्हिड अॅटनबरो.

२. माधव गाडगीळ यांना संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या 'चॅम्पियन्स ऑफ द अर्थ' जीवनगौरव पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.

- डिसेंबर 2024 मध्ये, संयुक्त राष्ट्र पर्यावरण कार्यक्रमाने (UNEP) ज्येष्ठ पर्यावरणशास्त्रज्ञ डॉ. माधव गाडगीळ यांना प्रतिष्ठित 'चॅम्पियन्स ऑफ द अर्थ' पुरस्कार (लाइफटाइम अचिह्नमेंट श्रेणी) जाहीर केला.
- यावर्षी तो सहा जागतिक विजेत्यांपैकी एक आहे.
- 2005 मध्ये स्थापन झालेला हा संयुक्त राष्ट्रांचा सर्वोच्च पर्यावरण सन्मान आहे.

२.१ माधव गाडगीळ यांच्याविषयी:

- ते जगप्रसिद्ध निसर्गशास्त्रज्ञ व इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स (आय.आय.एस.सी.), बेंगळुरू येथील माजी प्राध्यापक.
- १९८६ मध्ये भारतातील पहिले बायोस्फिअर रिझर्व, नीलगिरी बायोस्फिअर रिझर्वची स्थापना करण्याचे श्रेय त्यांना दिले जाते.
- 2010 मध्ये त्यांनी वेस्टर्न घाट इकोलॉजी एक्सपर्ट पॅनेलचे (डब्ल्यूजीईईपी) अध्यक्षपद भूषवले. त्यांच्या २०११ सालच्या अहवालात (गाडगीळ अहवाल) संपूर्ण पश्चिम घाटाला पर्यावरणदृष्ट्या संवेदनशील क्षेत्र म्हणून घोषित करण्याची शिफारस करण्यात आली होती.

3. डोनाल्ड ट्रम्प: टाइम पर्सन ऑफ द इयर 2024

- डिसेंबर 2024 मध्ये, टाइम मासिकाने अमेरिकेचे नवनिर्वाचित अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांना 2024 पर्सन ऑफ द इयर म्हणून घोषित केले.
- हा सन्मान मिळण्याची त्यांची ही दुसरी वेळ आहे. यापूर्वी 2016 मध्ये त्याची निवड झाली होती.
- ऑनर बद्दल: 1927 मध्ये सुरू झाले. दांडी मार्चनंतर (१९३०मध्ये) "मॅन ऑफ द इयर" म्हणून निवडले जाणारे महात्मा गांधी हे एकमेव भारतीय आहेत.

3.1 अलीकडील विजेते:

- 2022: वोलोदिमिर झेलेन्स्की आणि युक्रेनचा आत्मा
- 2023: टेलर स्विफ्ट. 2024: डोनाल्ड ट्रम्प.

4. अमिताव कुमार दिग्दर्शित 'माय बिव्हलर्ड लाइफ'

- या कादंबरीत बिहारमधील एका छोट्या खेड्यातील जदुनाथ "जडू" कुंवर आणि त्यांची मुलगी जुगनू यांची कथा आहे.
- भारताला आकार देणाऱ्या ऐतिहासिक घटनांच्या पार्श्वभूमीवर प्रेम, गमावणे आणि विकासाद्वारे त्यांचा प्रवास हा चित्रपट उलगडतो.

5. पायल कपाडिया यांचे गोल्डन ग्लोब नामांकन

- दिग्दर्शक पायल कपाडिया यांना 82 व्या गोल्डन ग्लोब अवॉर्ड्स (2025) साठी सर्वोत्कृष्ट दिग्दर्शक (मोशन पिक्चर) श्रेणीत नामांकन मिळाले आहे.
- या श्रेणीत नामांकन मिळवणारी ती पहिली भारतीय दिग्दर्शक आहे.
- तिच्या 'ऑल वी इमॅजिन अँज लाइफ' या चित्रपटाला सर्वोत्कृष्ट मोशन पिक्चर - नॉन-इंग्लिश भाषेसाठी नामांकन मिळाले.
- यापूर्वी, या चित्रपटाने कान्स चित्रपट महोत्सवात प्रतिष्ठेची गॅंड प्रिक्स जिंकली होती.

6. "द कुंबाया स्टोरी" ने टीव्हीई ग्लोबल सस्टेनेबिलिटी फिल्म अवॉर्ड जिंकला

- लंडन येथे झालेल्या 13 व्या टीव्हीई ग्लोबल सस्टेनेबिलिटी फिल्म अवॉर्ड्स (जीएसएफए) मध्ये ट्रान्सफॉर्मिंग सोसायटी शॉर्ट फिल्म श्रेणीत भारतीय चित्रपट 'द कुंबाया स्टोरी'ने विजेतेपद पटकावले.
- कुंबाया प्रोड्यूसर कंपनी लिमिटेडने निर्मिती केलेल्या या चित्रपटात विणकामाच्या माध्यमातून लवचिक महिलांचा जीवन बदलण्याचा प्रवास दाखवण्यात आला आहे.

7. राष्ट्रीय गोपाल रत्न पुरस्कार 2024

- नोव्हेंबर 2024 मध्ये, पशुसंवर्धन आणि दुग्धव्यवसाय विभागाने 'राष्ट्रीय गोकुळ मिशन' (RGM) अंतर्गत राष्ट्रीय गोपाल रत्न पुरस्कार (NGRA) 2024 च्या विजेत्यांची घोषणा केली.
- महत्त्व: 26 नोव्हेंबर 2024 रोजी राष्ट्रीय दूध दिनाच्या निमित्ताने सादर करण्यात आलेला हा पशुधन आणि दुग्ध क्षेत्रातील सर्वोच्च सन्मानापैकी एक आहे.

7.1 पुरस्कार श्रेणी:

- एक. - देशी गायी / म्हशींचे पालन करणारे सर्वोत्कृष्ट दूध उत्पादक शेतकरी.
- दो. सर्वोत्कृष्ट कृत्रिम गर्भाधान तंत्रज्ञ (एआयटी).
- तीन. सर्वोत्कृष्ट दुग्ध सहकारी / दूध उत्पादक कंपनी / दूध उत्पादक शेतकरी संघटना.
- नवीन जोड: 2024 मध्ये, ईशान्य प्रदेश (एनईआर) साठी विशेष पुरस्कार सुरू करण्यात आले.

- राष्ट्रीय गोकुळ मिशन (आरजीएम) बद्दल: देशी जार्तीचे संवर्धन आणि विकास करण्यासाठी राष्ट्रीय बोवाइन प्रजनन आणि दुग्ध विकास कार्यक्रम (एनपीबीबीडीडी) अंतर्गत 2014 मध्ये सुरू करण्यात आले.

8. हैदराबाद विमानतळासाठी डिजिटल नवोन्मेषासाठी जागतिक पुरस्कार

- जीएमआर हैदराबाद आंतरराष्ट्रीय विमानतळ (जीएचआयएएल) ला त्याच्या डिजिटल नवकल्पनांसाठी 'सौदी विमानतळ प्रदर्शन 2024' दरम्यान 'विमानतळ उत्कृष्टता पुरस्कार' देऊन सन्मानित करण्यात आले.
- मुख्य यश: विमानतळाने 'डिजिटल ट्विन' तंत्रज्ञानासाठी नाविन्यता आणि तंत्रज्ञान आणि सुविधा व्यवस्थापनामध्ये पुरस्कार जिंकले.
- टीप: 'डिजिटल ट्विन' हे एक व्हर्च्युअल मॉडेल आहे जे विमानतळासारख्या भौतिक वस्तूचे अचूकपणे प्रतिबिंबित करण्यासाठी डिझाइन केलेले आहे, जेणेकरून त्याच्या ऑपरेशन्सचे परीक्षण आणि सुधारणा होईल.

9. कोल इंडिया लिमिटेडने 2024 चा हरित जागतिक पर्यावरण पुरस्कार जिंकला

- कोळसा मंत्रालयाच्या अंतर्गत कार्यरत असलेल्या कोल इंडिया लिमिटेड (CIL) ला कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी (CSR) श्रेणीतील प्रतिष्ठित ग्रीन वर्ल्ड एन्व्हायर्नमेंट अवॉर्ड 2024 मिळाला.
- चित्रपट: सीआयएलला शाश्वतता आणि सामाजिक कल्याणाप्रती असलेल्या वचनबद्धतेबद्दल 'हरित जागतिक राजदूत' या पदवीनेही सन्मानित करण्यात आले.
- उल्लेखनीय उपक्रम: सीआयएलच्या सीएसआर कार्याचा एक महत्त्वपूर्ण भाग म्हणजे 'थॅलेसेमिया बाल सेवा योजना', जी थॅलेसेमिया रूग्णांना बोन मॅरो ट्रान्सप्लांट्स (बीएमटी) द्वारे कायमस्वरूपी उपचार प्रदान करते.

10. व्हिक्टोरिया केजर थेलविग डेन्मार्कची पहिली मिस युनिव्हर्स बनली

- नोव्हेंबर 2024 मध्ये, मेक्सिकोमध्ये आयोजित 73 वी मिस युनिव्हर्स स्पर्धा डेन्मार्कच्या व्हिक्टोरिया केजर थेलविग हिने जिंकली.
 - डेन्मार्कची ती पहिली मिस युनिव्हर्स ठरली आहे.
 - भारतीय प्रतिनिधी: रिया सिंघा यांनी या स्पर्धेत भारताचे प्रतिनिधित्व करत भाग घेतला.

11. भारती कोळी यांना बँकिंगमधील उदयोन्मुख स्टार म्हणून सन्मानित करण्यात आले

- भारती कोळी या आंध्र प्रदेशातील विजयनगरम जिल्ह्यातील 43 वर्षीय महिलेला वुमन वुमन अॅडमायडर या प्रमुख महिला गटाने डिसेंबर 2024 साठी बँकिंग क्षेत्रातील उदयोन्मुख स्टार महिला नेत्यांपैकी एक म्हणून सन्मानित केले.
- सध्याची भूमिका: ती सध्या इंडस्ट्रियल अँड कमर्शियल बँक ऑफ चायना (आयसीबीसी) च्या न्यूयॉर्क मुख्यालयात डेटा मॅनेजमेंट ऑफिसच्या संचालक म्हणून कार्यरत आहे.

खेळ

1. डी. गुकेश : सर्वात तरुण जागतिक बुद्धिबळ चॅम्पियन

- भारताचा ग्रँडमास्टर डोमाराजू गुकेश, ज्याला डी. गुकेश म्हणून ओळखले जाते, त्याने वयाच्या 18 व्या वर्षी इतिहासातील सर्वात तरुण जागतिक बुद्धिबळ चॅम्पियन होण्याचा मान मिळविला.
- डिसेंबर 2024 मध्ये सिंगापूर येथे झालेल्या 2024 FIDE जागतिक बुद्धिबळ अजिंक्यपद स्पर्धेत, त्याने नियोजित 14-गेम सामन्यात चीनच्या डिंग लिरेन (2023 विश्वविजेते) ला पराभूत करून विजेतेपद पटकावले.
- 14 शास्त्रीय खेळांमध्ये गुकेशने तीन विजय आणि नऊ बरोबरी साधली, तर डिंगने दोन विजय मिळवले.
- गुकेशने 14 वा आणि शेवटचा गेम जिंकला आणि $\$7\frac{1}{2} - 6\frac{1}{2}$ च्या अंतिम स्कोअरलाइनसह चॅम्पियनशिप जिंकली.
- विश्वनाथन आनंद यांच्यानंतर विश्वविजेता बनणारा तो दुसरा भारतीय आहे. पाच वेळा (2000-2002 आणि 2007-2013) चॅम्पियन असलेल्या आनंदने 2012 मध्ये अखेरचे विजेतेपद जिंकले होते.
- गुकेशने गॅरी कास्पारोव्हचा सर्वात तरुण चॅम्पियन होण्याचा दीर्घकालीन विक्रम मोडला. १९८५ मध्ये, रशियाचा कास्पारोव्ह वयाच्या २२ व्या वर्षी तत्कालीन चॅम्पियन अनातोली कार्पोव्हला पराभूत करून सर्वात तरुण चॅम्पियन बनला.

1.1 डी. गुकेश यांच्याबद्दल:

- या फुलाचे नाव : डोमाराजू गुकेश.
- त्यांचा जन्म 29 मे 2006 रोजी तामिळनाडूतील चेन्नई येथे एका तेलगू कुटुंबात झाला.
- करिअरचे मैलाचे दगड:
- 15 जानेवारी, 2019: वयाच्या 12 वर्षे, 7 महिने आणि 17 दिवसांच्या वयात, तो इतिहासातील दुसरा सर्वात तरुण ग्रँडमास्टर बनला (सध्या अभिमन्यू मिश्रानंतर तिसरा सर्वात तरुण ग्रँडमास्टर आहे).
- ऑक्टोबर 2022: वर्ल्ड चॅम्पियन मॅग्नस कार्लसनला हरवणारा सर्वात तरुण खेळाडू बनला.
- ऑगस्ट 2023: 2750 रेटिंगपर्यंत पोहोचणारा सर्वात तरुण खेळाडू.
- सप्टेंबर 2023: भारताचा अव्वल क्रमांकाचा खेळाडू म्हणून विश्वनाथन आनंदला मागे टाकत 37 वर्षात असे करणारा तो पहिला भारतीय ठरला.
- एप्रिल 2024: फिडे कॅडिडेट्स बुद्धिबळ स्पर्धा जिंकणारा सर्वात तरुण खेळाडू.

- रौप्य पदक: 2022 हांगझोऊ आशियाई क्रीडा स्पर्धेत भारतीय पुरुष संघाचा भाग.
- सुवर्ण पदक: हंगेरीतील बुद्धिबळ ऑलिम्पियाडमध्ये भारताच्या सांघिक सुवर्णपदकामध्ये महत्त्वपूर्ण योगदान (वैयक्तिक सुवर्ण जिंकणे).
- पुरस्कार: एशियन चेस फेडरेशन प्लेअर ऑफ द इयर (2023); स्पोर्ट्सटार एसेस बेस्ट यंग अचिव्हर (2023); मेजर ध्यानचंद खेलरत्न पुरस्कार (2024).

2. जय शाह: आयसीसीच्या इतिहासातील सर्वात तरुण अध्यक्ष

- भारतीय क्रिकेट बोर्डाच्या (बीसीसीआय) सचिवपदाचा पाच वर्षांचा कार्यकाळ पूर्ण झाल्यानंतर जय शाह यांनी आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषदेचे (आयसीसी) अध्यक्षपद स्वीकारले.
- त्यांनी न्यूझीलंडच्या ग्रेग बार्कले यांच्याकडून पदभार स्वीकारला.
- 36 वर्षांचे शाह हे पद भूषविणारे सर्वात तरुण आणि आयसीसीचे नेतृत्व करणारे पाचवे भारतीय आहेत.
- ऑगस्ट 2024 मध्ये त्यांची या पदावर बिनविरोध निवड झाली.
- गृहमंत्री अमित शहा यांचे पुत्र जय शहा 2009 मध्ये गुजरात क्रिकेट असोसिएशनचे अध्यक्ष झाले. अहमदाबादमधील जगातील सर्वात मोठे क्रिकेट स्टेडियम (नरेंद्र मोदी स्टेडियम) विकसित करण्यात त्यांनी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली.
- यापूर्वी त्यांनी बीसीसीआयचे सर्वात तरुण मानद सचिव, आशियाई क्रिकेट परिषदेचे (एसीसी) अध्यक्ष आणि आयसीसीच्या वित्त आणि व्यावसायिक व्यवहार समितीचे अध्यक्ष म्हणून काम पाहिले आहे.

2.1 आयसीसीचे नेतृत्व करणारे भारतीय:

नाव	कालावधी	धारण केलेले पद
जगमोहन दालमिया	1997 - 2000	आयसीसीचे अध्यक्ष
शरद पवार	2010 - 2012	आयसीसीचे अध्यक्ष
एन. श्रीनिवासन	2014 - 2015	आयसीसी अध्यक्ष
शशांक मनोहर	2015 - 2020	आयसीसी अध्यक्ष
जय शाह	2024 - वर्तमान	आयसीसी अध्यक्ष

2.2 आयसीसी बदल:

- १९०९ साली स्थापन झालेली आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषद ही क्रिकेटची जागतिक प्रशासकीय संस्था आहे. 108 सदस्यांचे प्रतिनिधित्व करणारे, त्याचे मुख्यालय 2005 पासून दुबई येथे आहे (पूर्वी लंडनमध्ये स्थित).

3. 2025 मध्ये भारत पहिल्या खो-खो विश्वचषकाचे यजमानपद भूषवणार

- नवी दिल्लीतील इंदिरा गांधी इनडोअर (आयजीआय) स्टेडियमवर 13 ते 19 जानेवारी 2025 दरम्यान पहिली खो-खो विश्वचषक स्पर्धा होणार आहे.
- भारतीय ऑलिम्पिक संघटनेच्या (आयओए) सहकार्याने खो-खो फेडरेशन ऑफ इंडिया (केकेएफआय) या प्रतिष्ठित स्पर्धेचे आयोजन करणार आहे.
- या विश्वचषकात सहा खंडातील 24 संघ सहभागी होणार असून पुरुष आणि महिला अशा दोन्ही गटांमध्ये या स्पर्धेत भाग घेतला जाणार आहे.

4. भारताने पाचवा पुरुष हॉकी ज्युनियर आशिया चषक जिंकला

- मस्कत, ओमान येथे झालेल्या ज्युनियर आशिया कप हॉकी स्पर्धेत (नोव्हेंबर-डिसेंबर 2024) भारतीय पुरुष ज्युनियर हॉकी संघाने अंतिम फेरीत कट्टर प्रतिस्पर्धी पाकिस्तानचा 5-3 असा पराभव केला.
- या विजयासह भारताने पाचव्यांदा ज्युनियर आशिया चषक स्पर्धेचे विजेतेपद पटकावले आणि सलग विजयाची हॅटट्रिक केली.

5. 2030 आणि 2034 साठी फिफा विश्वचषक स्पर्धेचे यजमानपद

- 2030 फिफा विश्वचषक: स्पेन, पोर्तुगाल आणि मोरोक्को संयुक्तपणे स्पर्धेचे यजमानपद भूषवतील. विश्वचषकाच्या शताब्दीनिमित्त अर्जेन्टिना, पॅराग्वे आणि उरुग्वे येथे अतिरिक्त सामने खेळले जातील.
- 2034 फिफा विश्वचषक: 2034 च्या आवृत्तीसाठी सौदी अरेबियाची यजमान देश म्हणून निवड करण्यात आली आहे.

6. व्हर्स्टापेनने सलग चौथी एफ 1 चॅम्पियनशिप जिंकली (2024)

- लास वेगास ग्रँड प्रिक्समध्ये पाचव्या स्थानावर राहिल्यानंतर मॅक्स व्हर्स्टापेनने सलग चौथी फॉर्म्युला वन चॅम्पियनशिप मिळविली.
- सलग चौथ्यांदा ड्रायव्हर्स चॅम्पियनशिप जिंकण्यासाठी, व्हर्स्टापेनला लास वेगासच्या शर्यतीत मॅकलारेनच्या लॅंडो नॉरिसच्या पुढे जाणे आवश्यक होते.
- रेड बुल संघासाठी वाहन चालविणार या 27 वर्षीय बेल्जियन-डच ड्रायव्हरने यापूर्वी 2021, 2022 आणि 2023 मध्ये F1 ड्रायव्हर्स चॅम्पियनशिप जिंकली होती.
- व्हर्स्टापेन आता एफ 1 रेसिंगच्या इतिहासात किमान चार जागतिक अजिंक्यपद जिंकणारा केवळ सहावा ड्रायव्हर आहे.

7. मॅग्नस कार्लसनने टाटा स्टील चेस इंडिया 2024 जिंकला

- नॉर्वेजियन बुद्धिबळ ग्रँडमास्टर मॅग्नस कार्लसनने कोलकाता येथे झालेल्या टाटा स्टील चेस इंडिया 2024 स्पर्धेत ओपन रॅपिड आणि ब्लिट्झ या दोन्ही श्रेणींमध्ये विजेतेपद पटकावले.

7.1 टाटा स्टील चेंस इंडिया 2024 चे विजेते:

- ओपन रॅपिड विजेता: मॅग्नस कार्लसन (नॉर्वे)
- ओपन ब्लिट्झ विजेता: मॅग्नस कार्लसन (नॉर्वे)
- महिला रॅपिड विजेता: अलेक्झांड्रा गोर्याचकिना (रशिया)
- महिला ब्लिट्झ विजेता: कॅटरिना लॅंगो (रशिया)

8. आयपीएल 2025 लिलाव

- **इंडियन प्रीमियर लीग (आयपीएल) 2025 चा लिलाव सौदी अरेबियातील रियाध येथे झाला.**
- यष्टीरक्षक-फलंदाज ऋषभ पंत आयपीएलच्या इतिहासातील सर्वात महागडा खेळाडू ठरला आहे. त्याला लखनौ सुपर जायंट्सने (एलएसजी) २७ कोटी रुपयांना विकत घेतले.
- श्रेयस अय्यरला पंजाब किंग्जने (पीबीकेएस) 26.75 कोटी रुपयांना आणि व्यंकटेश अय्यरला कोलकाता नाईट रायडर्स (केकेआर) ने 23.75 कोटी रुपयांना विकत घेतले.
- इतर ठळक वैशिष्ट्ये:
 - सर्वात महागडा परदेशी खेळाडू: जोस बटलर (गुजरात टायटन्स (जीटी): ₹ 15.75 कोटी).
 - सर्वात महागडा अनकॅपड खेळाडू: रसिख डार (रॉयल चॅलेंजर्स बेंगळुरू (आरसीबी): ₹6 कोटी).
 - वैभव सूर्यवंशी: वयाच्या अवघ्या 13 व्या वर्षी बिहारचा वैभव सूर्यवंशी आयपीएल लिलावासाठी शॉर्टलिस्ट होणारा सर्वात तरुण खेळाडू ठरला आहे. त्याला राजस्थान रॉयल्सने 1.1 कोटी रुपयांना करारबद्ध केले होते.

9. कुश मैनी: एफ2 कन्स्ट्रक्टर्स चॅम्पियनशिप जिंकणारा पहिला भारतीय

- भारतीय फॉर्म्युला 2 चालक कुश मैनी त्याच्या दुसर् या एफ 2 हंगामात ड्रायव्हर्स स्टॅंडिंगमध्ये 13 वे स्थान पटकावले, तर त्याच्या संधाने, इन्डिक्टा रेसिंगने कन्स्ट्रक्टर्स चॅम्पियनशिप जिंकली.
 - **विक्रम:** एफआयए कन्स्ट्रक्टर्सच्या जागतिक अजिंक्यपद विजेत्या संधाचा भाग बनणारा तो भारतातील पहिला ड्रायव्हर आहे.
 - **कामगिरी:** 24 वर्षीय खेळाडूने इन्डिक्टा रेसिंगच्या यशात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली, हंगेरीमधील शर्यतीच्या विजयासह पाच पोलिडियम जिंकले.

10. फिफाने नासा-प्रेरित क्लब विश्वचषक ट्रॉफीचे अनावरण केले

- **फिफाने क्लब विश्वचषक 2025 साठी ट्रॉफीचे अनावरण केले.**
 - ही स्पर्धा: जगभरातील 32 क्लबचा समावेश असलेली ही स्पर्धा जून आणि जुलै 2025 मध्ये प्रथमच अमेरिकेत आयोजित केली जाईल.
 - डिझाइन: टिफनी अँड कंपनीच्या सहकार्याने तयार करण्यात आलेल्या या 24 कॅरेट सोन्याचा मुलामा असलेल्या ट्रॉफीमध्ये डिस्कच्या मालिकेसह एक नाविन्यपूर्ण डिझाइन आहे जे बहुआयामी कक्षीय संरचनेत रूपांतरित होते.
 - प्रेरणा: हे डिझाइन नासाच्या 1970 च्या व्हॉयेजर मिशन, आवर्त सारणी आणि आकाशीय प्रवासाच्या नकाशांद्वारे प्रेरित आहे.
 - वैशिष्ट्ये: यात १३ भाषांमधील शिलालेख, ब्रेल, जगाचा नकाशा आणि सर्व २११ फिफा सदस्य संघटनांची नावे समाविष्ट आहेत. पुढील 96 वर्षांसाठी जिंकणार या क्लबची चिन्हे कोरण्यासाठी त्यात जागा आहे.

11. मिताली राजची एसीए महिला क्रिकेट ऑपरेशन्ससाठी मॅटर म्हणून नियुक्ती

- भारतीय महिला क्रिकेट संघाची माजी कर्णधार मिताली राज हिची आंध्र क्रिकेट असोसिएशनने (एसीए) महिला क्रिकेट ऑपरेशन्ससाठी मॅटर म्हणून नियुक्ती केली आहे. या भूमिकेत, ती राज्यभरातील तरुण क्रिकेट प्रतिभेचा शोध आणि संवर्धन करण्यावर लक्ष केंद्रित करेल.

12. भारतीय महिला संघाने आशियाई चॅम्पियन्स ट्रॉफीचे विजेतेपद कायम राखले

- भारतीय महिला हॉकी संघाने बिहारमधील राजगीर येथे झालेल्या महिला आशियाई चॅम्पियन्स ट्रॉफी 2024 मध्ये चीनचा 1-0 असा पराभव करून आपले विजेतेपद यशस्वीपणे राखले.
- विक्रम: भारताचे हे तिसरे विजेतेपद आहे (यापूर्वी 2016 आणि 2023 मध्ये जिंकले होते).
- सर्वाधिक धावा करणारा खेळाडू: भारताच्या दीपिकाने स्पर्धेत सर्वाधिक गोल (11 गोल) केले.

13. ऑलिम्पिक पदक विजेती एम्मा मॅककॉनने निवृत्तीची घोषणा केली

- ऑस्ट्रेलियाची दिग्गज जलतरणपटू एम्मा मॅककॉनने निवृत्तीची घोषणा केली.
- तिने तीन उन्हाळी ऑलिम्पिकमध्ये एकूण 14 पदके (6 सुवर्ण, 3 रौप्य, 5 कांस्य) जिंकली.
- Tokyo 2020 Record: तिने टोकियोमध्ये जिंकलेली 7 पदके एकाच ऑलिम्पिकमध्ये कोणत्याही महिला जलतरणपटूने जिंकलेली सर्वाधिक पदके आहेत आणि खेळांच्या एकाच आवृत्तीत कोणत्याही महिला एंथलीटने सर्वाधिक पदके जिंकली आहेत.

14. भारताच्या डिविथ रेड्डीने 8 वर्षांखालील वर्ल्ड चॅम्पियन विजेतेपद पटकावले

- इटलीतील मॉटेसिल्व्हानो येथे झालेल्या जागतिक कॅडेट बुद्धिबळ अजिंक्यपद स्पर्धेत हैदराबादच्या आठ वर्षीय डिविथ रेड्डीने ८ वर्षांखालील विजेतेपद पटकावले.
- इतर पदक विजेते: सात्विक स्वाईनने रौप्य पदक जिंकले आणि चीनच्या झिमिंग गुओने कांस्यपदक जिंकले.

15. बांगलादेशने 'अंडर-19 आशिया कप' चे विजेतेपद पटकावले

- बांगलादेश अंडर -19 संघाने अंतिम सामन्यात भारतावर 59 धावांनी विजय मिळवून आशिया चषक स्पर्धेचे विजेतेपद यशस्वीरित्या राखले. ही स्पर्धा नोव्हेंबर-डिसेंबर 2024 मध्ये युएईमध्ये आयोजित करण्यात आली होती.

16. शाहीन आफ्रिदी - सर्व फॉर्मॅटमध्ये सर्वात तरुण 100 विकेट्स घेणारा

- 24 वर्षे आणि 248 दिवसांची असताना, पाकिस्तानचा शाहीन आफ्रिदी जगातील सर्वात तरुण खेळाडू आणि कसोटी, एकदिवसीय आणि टी-20 तिन्ही फॉर्मॅटमध्ये प्रत्येकी 100 बळी घेणारा पहिला पाकिस्तानी क्रिकेटपटू ठरला. दक्षिण आफ्रिकेविरुद्धच्या पहिल्या टी-20 सामन्यात त्याने हा टप्पा गाठला.

17. नंदन कुमार झा यांची आयएमएसच्या अध्यक्षपदी निवड

- ब्राझीलमधील साओ पाउलो येथे झालेल्या आंतरराष्ट्रीय माइंड स्पोर्ट्स असोसिएशनच्या (आयएमएसए) वार्षिक सर्वसाधारण सभेत नंदन कुमार झा यांची निवड करण्यात आली आहे.
- आयएमएसए बद्दल: हे बुद्धिबळ, ड्राफ्ट्स, एस्पोर्ट्स, पोकर, गो आणि ब्रिज यासह नऊ मनाच्या खेळांचे नियमन करते. त्याचे 200 हून अधिक सदस्य देश आहेत आणि आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पिक समिती (आयओसी) सह सहकार्य करते.

बातम्यांमधील व्यक्तिमत्त्वे

1. सोमनहल्ली मल्लैया कृष्णा (एस. एम. कृष्णा)

- महाराष्ट्राचे माजी राज्यपाल आणि कर्नाटकचे माजी मुख्यमंत्री एस. एम. कृष्णा यांचे डिसेंबर 2024 मध्ये वयाच्या 92 व्या वर्षी निधन झाले.
- जन्म : 1 मे 1932 रोजी कर्नाटकातील मांड्या जिल्ह्यातील सोमनहल्ली येथे जन्म झाला.
- शिक्षण: त्यांनी डलास, टेक्सास येथील सर्दरन मेथोडिस्ट युनिव्हर्सिटीमधून कायद्याची पदव्युत्तर पदवी (एलएलएम) मिळविली आणि वॉशिंग्टन, डीसी येथील जॉर्ज वॉशिंग्टन युनिव्हर्सिटी लॉ स्कूलमधून पदवी प्राप्त केली, जिथे ते फुलब्राइट स्कॉलर होते.

1.1 राजकीय कारकीर्द:

- 1962 च्या विधानसभा निवडणुकीत काँग्रेसचे ज्येष्ठ नेते के. व्ही. शंकर गौडा यांचा पराभव करून त्यांनी महूर मतदारसंघ जिंकून अपक्ष म्हणून राजकारणात प्रवेश केला. नंतर त्यांनी प्रजासमाजवादी पक्षात आणि शेवटी काँग्रेसमध्ये प्रवेश केला.
- संसदीय पदार्पण: 1968 मध्ये लोकसभेवर निवडून गेले आणि सलग दोन वेळा काम केले. वाणिज्य, उद्योग आणि संसदीय कामकाज मंत्री (1972-1977) म्हणून काम करत विधान परिषदेवर निवडून आल्यानंतर 1972 मध्ये ते राज्याच्या राजकारणात परतले.
- युनियन भूमिका: 1980 मध्ये लोकसभेत परतले; केंद्रीय उद्योग राज्यमंत्री (1983-84) आणि वित्त (1984-85) म्हणून त्यांनी काम केले.
- राज्य नेतृत्व : कर्नाटक विधानसभेचे अध्यक्ष (१९८९) आणि उपमुख्यमंत्री (१९९२) म्हणून काम केले.
- मुख्यमंत्री (1999-2004): कर्नाटकचे 10 वे मुख्यमंत्री म्हणून, त्यांना आयटी क्षेत्राला चालना देण्याचे श्रेय दिले जाते, ज्याने बॅंगळूरला कॅलिफोर्नियाच्या सिलिकॉन व्हॅलीला पर्याय म्हणून विकसित केले आणि तरुणांसाठी मोठ्या प्रमाणात रोजगार निर्माण केला.
- राज्यपाल (2004-2008): महाराष्ट्राचे 18 वे राज्यपाल होते.
- परराष्ट्र व्यवहार मंत्री (2009-2012): मनमोहन सिंग यांच्या नेतृत्वाखालील सरकारमध्ये काम केले.
- 2017 मध्ये त्यांनी भाजपमध्ये प्रवेश केला आणि काँग्रेससोबतचे 50 वर्षांचे संबंध संपवले. जानेवारी 2023 मध्ये त्यांनी सक्रिय राजकारणातून निवृत्तीची घोषणा केली.

1.2 पुरस्कार:

- पद्मविभूषण (2023) ने सन्मानित.

2. झाकीर हुसैन

- जन्म: 9 मार्च 1951 (मुंबई)
- मृत्यू: 15 डिसेंबर 2024 (सेन फ्रान्सिस्को)
- पूर्ण नाव: झाकीर हुसेन अल्लारखा कुरेशी
- ओळख: प्रसिद्ध तबला वादक
- शिक्षण: सेंट मायकेल हायस्कूल, माहीम येथे प्राथमिक आणि माध्यमिक शाळा; मुंबईच्या सेंट झेवियर्स कॉलेजमधून पदवी.

2.1 पुरस्कार आणि सन्मान:

- संगीत नाटक अकादमी पुरस्कार (१९९०)
- चार ग्रॅमी पुरस्कार
- इंडो-अमेरिकन पुरस्कार (1990)
- नॅशनल हेरिटेज फेलोशिप, यूएसए (1999)

- पद्मश्री (1988), पद्मभूषण (2002), पद्मविभूषण (2023)
- संगीत नाटक अकादमी फेलोशिप (2018)
- कालिदास सम्मान, मध्य प्रदेश सरकार (2006)
- कोणार्क नाट्य मंडप, ओडिशा यांचा जीवनगौरव पुरस्कार (2012)
- मृत्यूचे कारण: 'इडिओपॅथिक पल्मोनरी फायब्रोसिस' या फुफ्फुसाशी संबंधित आजारामुळे त्यांचे निधन झाले.

2.2 सांगीतिक प्रवास:

- वडील तबलावादक उस्ताद अल्ला राखा यांच्या मार्गदर्शनाखाली त्यांनी संगीत शिकले.
- 1963 मध्ये वयाच्या 12 व्या वर्षी त्यांनी पहिले जाहीर तबला गायन केले.
- 1970 मध्ये त्यांनी आंतरराष्ट्रीय कारकिर्दीला सुरुवात केली.
- सरोद वादक आशिष खान यांच्यासमवेत 'शांती' (१९७०) आणि ब्रिटिश गिटारवादक जॉन मॅकलॉघलिन आणि व्हायोलिन वादक एल. शंकर यांच्यासमवेत 'शक्ती' (१९७५) या जागतिक संगीत गटाची सह-स्थापना केली.
- 1996 च्या अटलांटा ऑलिम्पिकच्या उद्घाटनासाठी संगीत तयार केले.
- स्टॅनफोर्ड विद्यापीठात भारतीय शास्त्रीय संगीताचे प्राध्यापक (२००५-०६) आणि अभ्यागत प्राध्यापक (२००७) म्हणून काम केले.
- वैयक्तिक जीवन: 1978 मध्ये इटालियन-अमेरिकन कथक नर्तक अँटोनिया मिनेकोला यांच्याशी लग्न केले.
- प्रसिद्ध अल्बम: लिव्हिंग इन द मटेरियल वर्ल्ड (पहिला अल्बम), फेस टू फेस (1977), प्लॅनेट ड्रम (1991), साउंडस्केप्स (1993), द ट्री ऑफ रिदम (2002), आणि अँज वी स्पीक (2023).

3. प्रोफेसर अमिया कुमार बागची

- राजकीय अर्थशास्त्र आणि अर्थशास्त्राच्या इतिहासातील तज्ञ म्हणून जागतिक स्तरावर प्रसिद्ध प्रा. अमिया कुमार बागची यांचे 28 नोव्हेंबर 2024 रोजी निधन झाले.
- जन्म 1936 मध्ये पश्चिम बंगालच्या मुर्शिदाबाद येथे झाला.
- शिक्षण: * अन्यायाविरुद्ध आवाज उठविल्यामुळे महाविद्यालय सोडावे लागल्यानंतर त्यांनी कलकत्त्यातील प्रेसिडेन्सी विद्यापीठात प्रवेश घेतला. या विद्यापीठात तुलनेने अधिक उदारमतवादी वातावरण होते.
- पुढील शिक्षणासाठी ते ब्रिटनमधील केंब्रिज विद्यापीठात गेले आणि ट्रिनिटी कॉलेजमध्ये दाखल झाले.
- १९६३ मध्ये त्यांनी याच विद्यापीठातून 'भारतातील खाजगी गुंतवणूक' या विषयावर पीएच.डी.

3.1 शैक्षणिक कारकीर्द:

- शिक्षण पूर्ण झाल्यावर ते कलकत्त्याला परतले व प्रेसिडेन्सी कॉलेजमध्ये प्राध्यापक म्हणून रुजू झाले.
- अमेरिकेतील केंब्रिज व कॉर्नेल विद्यापीठातही त्यांनी अध्यापनाचा काळ व्यतीत केला.

3.2 संस्थात्मक योगदान:

- प्राध्यापक तापस मजुमदार यांच्या बरोबरीने त्यांनी 'सेंटर फॉर इकॉनॉमिक स्टडीज' या संस्थेची स्थापना केली. देशाच्या अर्थव्यवस्थेवर प्रभाव टाकणाऱ्या अर्थशास्त्रज्ञांच्या पिढ्या या संस्थेने घडवल्या आहेत.
- 2002 मध्ये त्यांनी कोलकाता येथे "इन्स्टिट्यूट ऑफ डेव्हलपमेंट स्टडीज" ची स्थापना केली. 2012 मध्ये सेवानिवृत्तीपर्यंत त्यांनी या संस्थेचे संचालक म्हणून काम पाहिले.

3.3 सार्वजनिक आणि व्यावसायिक भूमिका:

- २००५ पर्यंत ते "बंगाल नियोजन मंडळाचे" सदस्य होते, ज्याची स्थापना दहाव्या पंचवार्षिक योजनेसाठी सरकारच्या आर्थिक स्थितीवर अहवाल सादर करण्यासाठी करण्यात आली होती.
- 1997 पर्यंत त्यांनी स्टेट बँक ऑफ इंडियाचे अधिकृत इतिहासकार म्हणून काम पाहिले.
- 2005 मध्ये त्यांना पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले होते.
- ग्रंथसूची (उल्लेखनीय पुस्तके) : * भारतातील खाजगी गुंतवणूक (१९००-१९३९)
- वसाहतवादी भारतातील औद्योगिकीकरण
- विकास आणि अविकसित द्वंद्ववाद (1972)
- धोकादायक परिच्छेद इ.

वन लाइनर्स :

1. राजकीय आणि घटनात्मक

- नवी दिल्ली : वृत्तसंस्था - वायएसआर कॉंग्रेसच्या खासदार मदिला गुरुमूर्ती यांनी संसदेची दोन अधिवेशने दक्षिण भारतात घेण्याची मागणी केली आहे.
- घटनेच्या कलम ८५ : राष्ट्रपतींना संसदेचे अधिवेशन योग्य वाटेल त्या ठिकाणी बोलावण्याचा अधिकार आहे.

- न्यायाधिशांवर महाभियोग : अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती शेखर कुमार यादव यांच्यावर महाभियोग चालवण्याचा ठराव राज्यसभेत सादर करण्यात आला.
- पहिले संविधान संग्रहालय: सोनीपत, हरियाणा येथे लोकसभा अध्यक्ष ओम बिर्ला यांच्या हस्ते उद्घाटन (ओ.पी. जिंदाल ग्लोबल युनिव्हर्सिटी).
- राष्ट्रपती मुर्मू यांनी भारतीय राज्यघटनेच्या संस्कृत आणि मैथिली अनुवादांचे अनावरण केले.
- अभिजात भाषा: 2024 मध्ये, मराठी, पाली, प्राकृत, आसामी आणि बंगाली या पाच भाषांना अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाला.

2. जागतिक आणि आंतरराष्ट्रीय

- G20 शिखर परिषद 2024: 19 वी शिखर परिषद ब्राझीलमधील रिओ डी जानेरो येथे आयोजित करण्यात आली होती; संकल्पना : 'न्याय्य जग आणि शाश्वत पृथ्वीची निर्मिती'
- नवीन जी 20 सदस्य: आफ्रिकन युनियनने प्रथमच पूर्ण सदस्य म्हणून भाग घेतला.
- पुढील G20: 20 वी शिखर परिषद 2025 मध्ये दक्षिण आफ्रिकेत होणार आहे.
- सर्वात वेगाने वाढणारी अर्थव्यवस्था: भारत 7% सकल राष्ट्रीय उत्पादन दरासह जी 20 राष्ट्रांमध्ये सर्वात वेगाने वाढणारी अर्थव्यवस्था म्हणून उदयास आला आहे.
- नामिबिया : नेतुंबो नदी-नदैतवा या नामिबियाच्या पहिल्या महिला राष्ट्रपती ठरल्या आहेत.
- संयुक्त राष्ट्रांच्या अंमली पदार्थ विषयक आयोगाच्या (68 व्या सत्रात) अध्यक्षपदी भारताची नियुक्ती करण्यात आली आहे.

3. महाराष्ट्र स्पेशल

- देवेंद्र फडणवीस यांनी तिसऱ्यांदा मुख्यमंत्री म्हणून (18 वे मुख्यमंत्रीपद) शपथ घेतली.
- उपमुख्यमंत्री अजित पवार (6 व्यांदा) आणि एकनाथ शिंदे यांनी उपमुख्यमंत्रीपदाची शपथ घेतली.
- समुद्रतळ स्वच्छ करणे : सिंधुदुर्गमधील मालवण येथे भारतातील पहिली समुद्रतळ स्वच्छता मोहीम राबविण्यात आली.
- सॅद्रिय उत्पादन: सॅद्रिय अन्न उत्पादनात महाराष्ट्र देशात तिसऱ्या क्रमांकावर आहे (कर्नाटक प्रथम क्रमांकावर आहे).

4. अर्थव्यवस्था आणि सरकारी योजना

- नवीन RBI गव्हर्नर: संजय मल्होत्रा यांची 26 वे गव्हर्नर म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे (11 डिसेंबर 2024 पासून प्रभावी).
- थेट परदेशी गुंतवणुकीचा ओघ: एप्रिल 2000 ते सप्टेंबर 2024 दरम्यान भारताची एकूण थेट परदेशी गुंतवणूक 1 ट्रिलियन डॉलर्सच्या पुढे गेली आहे.
- विमा सखी योजना: 2 लाख महिलांना रोजगार देण्यासाठी एलआयसीने सुरू केलेली विद्यावेतन-आधारित योजना.
- वन नेशन वन सबस्क्रिप्शन: संशोधकांना 13,000 हून अधिक आंतरराष्ट्रीय जर्नल्समध्ये प्रवेश प्रदान करण्यासाठी मंजूर केलेली योजना.
- नेटवर्क रेडीनेस इंडेक्स 2024: भारत 49 व्या स्थानावर (11 स्थानांची सुधारणा).

5. विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि पर्यावरण

- मध्य प्रदेशातील रातापानी व्याघ्र प्रकल्प हा देशातील 57 वा व्याघ्र प्रकल्प बनला आहे.
- जीसॅट-एन2 लाँच: अमेरिकन स्पेसएक्स (फाल्कन-9) रॉकेटचा वापर करून इस्रोचा हा उपग्रह प्रक्षेपित करण्यात आला.
- हायपरसोनिक क्षेपणास्त्र : भारताने 1,500 किमी पल्ल्याच्या लांब पल्ल्याच्या हायपरसोनिक क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी घेतली.
- CCPI 2025: हवामान बदल कामगिरी निर्देशांकात भारत 10 व्या स्थानी
- धारिणी : आयआयटी मद्रासने विकसित केलेला जगातील पहिला 3D गर्भाच्या मेंदूचा अॅटलास.

6. पुरस्कार आणि क्रीडा

- बुद्धिबळ विश्वविजेते: 18 वर्षीय डी. गुकेश हा इतिहासातील सर्वात तरुण जागतिक बुद्धिबळ चॅम्पियन ठरला.
- आयसीसी चेअरमन: जय शाह 1 डिसेंबर 2024 पासून आयसीसीचे सर्वात तरुण अध्यक्ष बनले.
- इंदिरा गांधी शांतता पुरस्कार 2023: डॅनियल बरेनबोर्डम आणि अली अबू अव्वाद यांना प्रदान
- 'चॅम्पियन्स ऑफ द अर्थ' : ज्येष्ठ पर्यावरणतज्ज्ञ डॉ. माधव गाडगीळ यांना संयुक्त राष्ट्रसंघाचा जीवनगौरव पुरस्कार जाहीर झाला आहे.
- टाइम पर्सन ऑफ द इयर 2024: डोनाल्ड ट्रम्प यांची निवड .

UPSC 1.5 YEAR INTEGRATED BATCH 2027

From NCERT to Rank – One Integrated Journey

01

NCERT FOUNDATION PHASE

January – June

Objective: Build rock-solid conceptual clarity from scratch

Key Features:

- Complete **NCERT** Coverage (Beginner Friendly)
- Hard Copy Comprehensive **NCERT Notes** available in Marathi & English medium (Exam-oriented)
- 9 **descriptive** & 9 **objective** test
- **Subject-wise** MCQ Tests + Descriptive Tests
- **Personal Mentor** Assigned to every student
- Focus on concept building + answer orientation
- Ideal for **freshers & repeaters**
- **One to One** Evaluation & Discussion

02

MAINS ENRICHMENT PHASE

June – December

Objective: From syllabus mastery to answer writing excellence

Key Features:

- **Complete GS** Syllabus (Basic to Advanced)
- Faculty with 7+ years **real UPSC mains experience**
- **Mains-Specific** Comprehensive Notes
- Daily **Answer Writing Practice**
- Personalized **Mentorship & Evaluation**
- Structured approach for GS I-IV + Essay
- Continuous **Current Affairs Integration**

03

PRELIMS DOMINATION PHASE

January – Prelims 2027

Objective: Maximize accuracy, speed & exam temperament

Key Features:

- **Daily Rapid Revision** Crash Course Lectures
- Prelims-Oriented **Short Notes**
- **10,000+** MCQs Practice
- **Weekly Full-Length** Prelims Tests
- Tests conducted in **Actual Exam Environment** (Schools & Colleges)
- Dedicated **Current Affairs for Prelims**

ADDITIONAL POWER FEATURES

- ✓ **Personal Mentor** for Entire 1.5 Years
- ✓ **Special Current Affairs Classes** (Mains + Prelims)
- ✓ **Marathi & English Medium** – Separate Batches
- ✓ **Integrated** GS + Test Series + Mentorship
- ✓ Daily **Answer Writing** (Mains Phase)
- ✓ **UPSC Focused Strategy**
- ✓ **Online + Offline** mode available

ADMISSIONS OPEN

LIMITED SEATS